

Militaire Spectator

FOTO W. KRUMBHOLZ

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Voor de krijgskundig geïnteresseerde toerist vormen delen van de Oost-Alpen een boeiend vakantiegebied. Niet alleen door het verleden, zoals in het „Freilichtmuseum Monte Piano” in Zuid-Tirol, maar ook door de huidige strategische situatie (zie blz. 354)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

v. Alkemadelaan 51, 2597 AB Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel
brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch
luitenant-kolonel der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent
luitenant-kolonel der genie

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht
en de Koninklijke luchtmacht **340**

Editoriaal:
Leegloop **341**

R. J. M. Veger:
Kosten van defensiematerieel in SU en VS. Een
inventarisatie van de invloedsfactoren **343**

J. M. Luchak:
Austria and US security **354**

drs. A. J. Vinke:
De Nederlandse militaire attaché 1907-1923 **360**

drs. J. B. G. Born en drs. M. J. W. T. Nollen:
Militaire metaforen **372**

E. L. Hozee:
Seminars **377**

Meningen van anderen:
Creatieve besluitvorming. Een voorbeeld uit de
praktijk - Is aanvallen de beste verdediging van de
Europese centrale sector? **381**

Antwoord op meningen van anderen:
Creatieve besluitvorming. Een voorbeeld uit de
praktijk - Is aanvallen de beste verdediging van de
Europese centrale sector? **384**

Boeken **386**

Vakpers:
Westduitse defensie-industrie behoeft flexibiliteit **388**

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling internationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

LaO 71525 (81/33) / LuO 71031 (81/37). Regeling militaire rijbewijzen (herdruk, december 1988).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Plaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, januari 1989).

LaO 73005 (55.17/84) / LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk, januari 1989).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, januari 1989).

LaO 85007 (55.17/95) / LuO 85510 (55.17/92). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling voor militairen geplaatst in Nederland, België of de Bondsrepubliek Duitsland, die niet woonachtig zijn in het

land van plaatsing (herdruk, januari 1989).

Lacirc 006-87 op VS 2-1100 (15/3a). Het dragen van sieraden tijdens werkzaamheden praktische diensten en oefeningen.

Lacirc 007-87 op VS 2-1100 (13.23/1). Aanwijzing met betrekking tot gebruik van merkingen.

Lamed 001-88 (78.555). Opleiding instructeur lo en sport.

Lamed 012-88 (78/559). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 013-88 (78/560). Dienstvaktechnische opleiding voor (sergeant-majoor) administrateur.

Lamed 014-88 (78/561). Omscholing tot administrateur.

Lamed 015-88 (78/562). Cursus stafdienst/staforientatie aan de Hogere Krijgsschool.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator“ ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op maandag 25 september a.s. te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s een bijeenkomst in de Grebbebergzaal van het Opleidingscentrum Infanterie te Harderwijk, waar General-Leutnant a.D. F. Uhle-Wettler een voordracht zal houden onder de titel

Gedanken über die Zukunft der Panzerkräfte

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie d.t.v. de secretaris, drs. F. J. J. Princen, Frederikkazerne, geb. 32, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; tel. tijdens diensturen: (070) 16 56 41.

Leegloop

De Spaanse schrijver Fernando de Rojas schijnt eens te hebben gezegd dat „uit het feit dat iets niet wit is, men nog niet moet opmaken dat het dus zwart is”. Een toepasselijk gezegde bij de discussie over het fenomeen leegloop. Binnen de Koninklijke landmacht (want daar speelt zich dit voornamelijk af) wordt over dit onderwerp verschillend gedacht. In feite vallen er twee meningen te beluisteren en — onder verwijzing naar Fernando de Rojas — ook hierbij is het gelijk van de een nog niet het ongelijk van de ander.

De ene mening wordt vertolkt door de operationele commandanten. Die zijn van mening dat zij maar nauwelijks erin slagen binnen de beschikbare tijd hun eenheid naar behoren op te leiden voor de taak die in crisis- en oorlogstijd moet kunnen worden uitgevoerd. Zij wijzen dan op de toegenomen complexiteit van de enkelvoudige wapensystemen en op problemen om die verschillende — toch al zo complexe — wapensystemen samen te smeden tot een flexibel werkend team dat gedurende lange tijd kan optreden in de onoverzichtelijkheid en verwarring die een moderne oorlog ongetwijfeld zal kenmerken. Vervolgens wijzen zij op de beperkte oefenmogelijkheden en de steeds maar afnemende netto op-

leidingstijd, dit laatste onder meer veroorzaakt door de verlof- en compensatieregelingen. Kortom, volgens hen komen zij tijd te kort en zijn de eenheden meer dan druk bezet; de dagelijkse praktijk bij 1Lk lijkt hen hierin gelijk te geven.

En zo komen we bij de andere opvatting terecht, namelijk die van de belangenverenigingen van dienstplichtige militairen. Die klagen steen en been over het feit dat volgens hen veel soldaten hun dienstdag in ledigheid doorbrengen en worden beziggehouden. Volgens hen kan de dienstdag veel korter. Afgezien van de bekende retoriek, in de boodschap zelf schuilt — zeker uit hun optiek — de nodige waarheid. Er is immers een aantal eenvoudige (soldaten)functies, waarvan de voor die functies benodigde kennis en vaardigheid in een relatief korte tijd kunnen worden aangeleerd. En het maakt voor die dienstplichtige vervolgens nog maar weinig verschil of hij daarna zijn kennis en vaardigheid beoefent en verdiept in het kader van een elementaire bouwsteen oefening of gedurende een grote legerkorpsoefening; hij doet gewoon hetzelfde — in zijn ogen vaak oninteressante — werk. Argumenten als de noodzaak voor onderdeelstraining en teamvorming zullen zijn mening waarschijnlijk niet fundamenteel wijzigen. Daarbij komt nog de ongelukkige omstandigheid dat behalve die functionele taken vaak nog een aantal algemeen „ondersteunende” werkzaamheden moet worden verricht; werkzaamheden die uit kostenoverwegingen niet aan (civiele) derden worden uitbesteed, hoewel dat in vele gevallen best zou kunnen. Hierbij valt te denken aan huishoudelijke en wachtdiensten, aan steunverlening e.d. Dit soort werkzaamheden heeft in het algemeen een ding gemeen, namelijk dat ze (en meestal niet ten onrechte) als vervelend en weinig uitdagend worden ervaren.

Deze tegenstelling vormt de kern van het probleem waarvoor de Koninklijke landmacht gesteld staat. In essentie al een oud probleem (in feite zo oud als de dienstplicht), maar als gevolg van een aantal ontwikkelingen thans geactualiseerd en beklemtoond. De problematiek wordt nog versterkt door de noodzaak in het kader van de afschrikingsstrategie en crisisbeheersing over direct inzetbare en goed geoefende gevechtseenheden en de daarbij behorende ondersteuning te kunnen beschikken. En

dat betekent dan weer dat ten minste een proportioneel deel van het legerkorps paraat aanwezig zal moeten zijn en dat het andere (mobilisabele) deel adequaat moet kunnen worden gevuld. Met andere woorden: in het kader van de oorlogsvoorkoming is er sprake van een soort aanwezigheidsnut, vergelijkbaar met dat van bv. de brandweer. Dat geldt voor de organisatie als geheel en dat geldt in feite ook min of meer in gelijke mate voor een aantal individuen binnen die organisatie.

Wat nu te doen? Op grond van een aantal operationele en andere factoren kan onzes inziens de gehele duur van de dienstplichttijd niet worden bekort, integendeel zelfs; bovendien wordt dezerzijds betwijfeld of met een dergelijke maatregel het leegloopprobleem zou worden opgelost, maar dat terzijde. Blijft dus de vraag hoe dan de leegloopproblematiek aan te pakken.

De radicaalste oplossing zou de afschaffing van ons huidige kader/militie-legervormingssysteem zijn. Bij een vrijwilligerskrijgsmacht is het vereiste opleidingsniveau immers aanzienlijk beter te handhaven en het aspect leegloop — zo het al zou bestaan — wordt veelal niet als zodanig ervaren. Vele commissies hebben zich in het verleden reeds gebogen over een of ander aspect van het Nederlandse dienstplichtstelsel. Het fundamenteelst is de commissie Mommersteeg ermee bezig geweest. Deze zou in 1975 een onderzoek doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een vrijwilligerskrijgsmacht. Haar rapport verscheen in 1977 met als conclusie: voorlopig niet overgaan tot het vormen van een kader-vrijwilligerskrijgsmacht. Belangrijke overwegingen waren toen de te verwachten wervingsresultaten en de stijgende personeelskosten; en ook maatschappij-politieke overwegingen speelden een rol. Dat was 12 jaar geleden en het is

de moeite waard na te gaan of die conclusies nog steeds valide zijn.

Next best zou het invoeren van een variabele of gedifferentieerde dienstduur zijn. Het principe daarvan is dat de werkelijke duur van de eerste oefening afhankelijk wordt gesteld van ingewikkeldheid en zwaarte van de functie. In feite kennen wij dit al op beperkte schaal voor kader- en specialistenfuncties, maar dit systeem zou verder kunnen worden verfijnd en uitgewerkt. Ook bij een dergelijk systeem blijft het vereiste opleidingsniveau gehandhaafd en wordt leegloop zo veel mogelijk voorkomen. Erg origineel is het idee overigens evenmin, want deze optie (en varianten daarop) zijn reeds enkele malen onderzocht: in 1978 door de Commissie Onderzoek dienstplichtsystemen (Codis) en in 1983 door de Stuurgroep Aanpassing dienstduren (Stadi). Weliswaar waren toen de vertrekpunten anders dan die thans ter discussie staan, maar op grond van voornamelijk de politiek-maatschappelijke argumenten bleken ook deze opties toen niet acceptabel.

Dat betekent dus een continuering van het huidige kader-militiestelsel, waarbij een zekere mate van leegloop op de koop toe zal moeten worden genomen; dat blijkt inherent aan het systeem. Maar bij die constatering mag het uiteraard niet blijven: tevens zal een reeks maatregelen moeten worden genomen om het verschijnsel zoveel mogelijk terug te dringen.

Daarbij past een kanttekening; welke structurele maatregelen wij ook verzinnen om leegloop terug te dringen, veel van het effect zal afhangen van de directe commandanten. Zij zullen moeten leren inspelen op de door hen onderkende mogelijkheden. Zij zullen daartoe dan ook ruimere bevoegdheden en middelen moeten krijgen. Maatregelen zijn immers slechts voorwaarden scheppend; het succes zal afhangen van de creativiteit en inventiviteit van de commandanten.

R. J. M. Veger

majoor der genie

Kosten van defensiematerieel in SU en VS

Een inventarisatie van de invloedsfactoren

De ontwikkeling en de produktie van defensiematerieel worden in de jongste decennia in toenemende mate gekenmerkt door sterk stijgende kosten. Algemeen wordt beweerd dat die kostenstijging hoofdzakelijk wordt bepaald door lange ontwikkelingsstijden, die het gevolg zijn van de enorme omvang van wetenschappelijk onderzoek dat het streven naar technologisch geavanceerde, complexe wapensystemen meebrengt. Voorts dragen complexe produktiewijzen, met erbij behorende kostbare produktiemiddelen en hoog gespecialiseerd personeel, ook bij aan de kostenstijging. Extra kostenverhogende factoren zijn het gebruik van schaarse en daardoor kostbare grondstoffen en een relatief geringe produktieomvang.

In algemene zin heeft de groei van de defensiebudgetten geen gelijke tred gehouden met de inflatie en de expansieve ontwikkeling van kosten voor defensiematerieel. Een gevolg daarvan is dat binnen de NAVO de kwantiteit van wapensystemen niet kan blijven gehandhaafd. De ontwikkeling binnen het Warschau-Pact geeft een toenemende dreiging te zien voor de NAVO, zowel kwalitatief als kwantitatief. Daarbij is in de NAVO de opvatting ontstaan dat conventionele strijdkrachten een belangrijke rol moeten vervullen in de afschrikking tegenover het Warschau-Pact.

Dit artikel biedt een nadere beschouwing van door de voornaamste representant van de beide bondgenootschappen gehanteerde methoden: de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. Het is in het licht van de sterk stijgende kosten interessant voor beide staten na te gaan welke rol zowel de operationele eisen als het politieke en economische stelsel spelen bij de besluitvorming over ontwikkeling en produktie van defensiematerieel. Daarbij zal worden nagegaan welke de gevolgen zijn voor de kosten van het materieel en door welke maatregelen deze landen erin slagen de knelpunten bij de kostenbeheersing van ontwikkeling en produktie op

te lossen. Over de door beide landen gevolgde werkwijzen wordt geen waardeoordeel gegeven. Beoogd wordt een bijdrage te leveren aan de kennis op het gebied van de factoren die invloed hebben op de kostprijs van de moderne wapensystemen, aan de hand van de situatie in beide landen. De wijze waarop in onze eigen krijgsmacht de desbetreffende materieel wordt benaderd, wordt als genoegzaam bekend verondersteld.

Achtereenvolgens zullen de SU en VS worden beschouwd naar de gezichtspunten van wezenlijke invloed op de geschetste problematiek. Die gezichtspunten zijn de invloed van het politieke en economische stelsel en de operationele eisen op de kosten van defensiematerieel. Aansluitend zal ook worden aangegeven welke maatregelen beide landen hebben genomen om de door hen onderkende knelpunten het hoofd te bieden.

Vooraf moet een kanttekening worden gemaakt: dit artikel bevat een beschrijving in algemene zin; dat brengt mee dat in concrete situaties afwijkingen hierop kunnen voorkomen. Voorts is het geenszins de bedoeling (en in dit kader ook onmogelijk) een volledig beeld te schetsen. In de benadering van de invloed op de kosten is het onmogelijk gebleken bedragen te hanteren; ik beperk mij derhalve tot het aangeven van de indicatie kostenverhogend of -verlagend.

Invloed van de besluitvorming in de Sovjet-Unie op de kosten van defensiematerieel

In afb. 1 zijn organisaties en instellingen in de SU vermeld die zijn betrokken bij de besluitvorming over ontwikkeling en produktie van defensiematerieel.

Invloed van het politieke en economische stelsel op de kosten

Het *politieke* stelsel beïnvloedt de besluitvorming

door de centralisatie van beslissingsbevoegdheden bij de regering in Moskou. Door de gecentraliseerde besluitvorming kan in principe een goede samenhang worden verkregen tussen overwegingen op het gebied van nationale veiligheid, buitenlandse politiek, economie, militaire-machtopbouw, technologische positie en de operationele taak van het te beoordelen wapensystemen. Een nadeel van die centralisatie is echter een omvangrijke organisatie. De leidende rol van de Communistische partij en de daaruit voortkomende controle op alle niveaus versterken die bureaucratie. Zij wordt gekenmerkt door verkokering, geheimhouding, conservatisme en nepotisme en een grote continuïteit van het personeel in leidinggevende functies. Een nadeel van de verkokering en de geheimhouding is dat bij de ontwikkeling van defensiematerieel de deelopdrachten strak zijn gescheiden en men veelal niet weet in welk groter verband de werkzaamheden worden uitgevoerd.

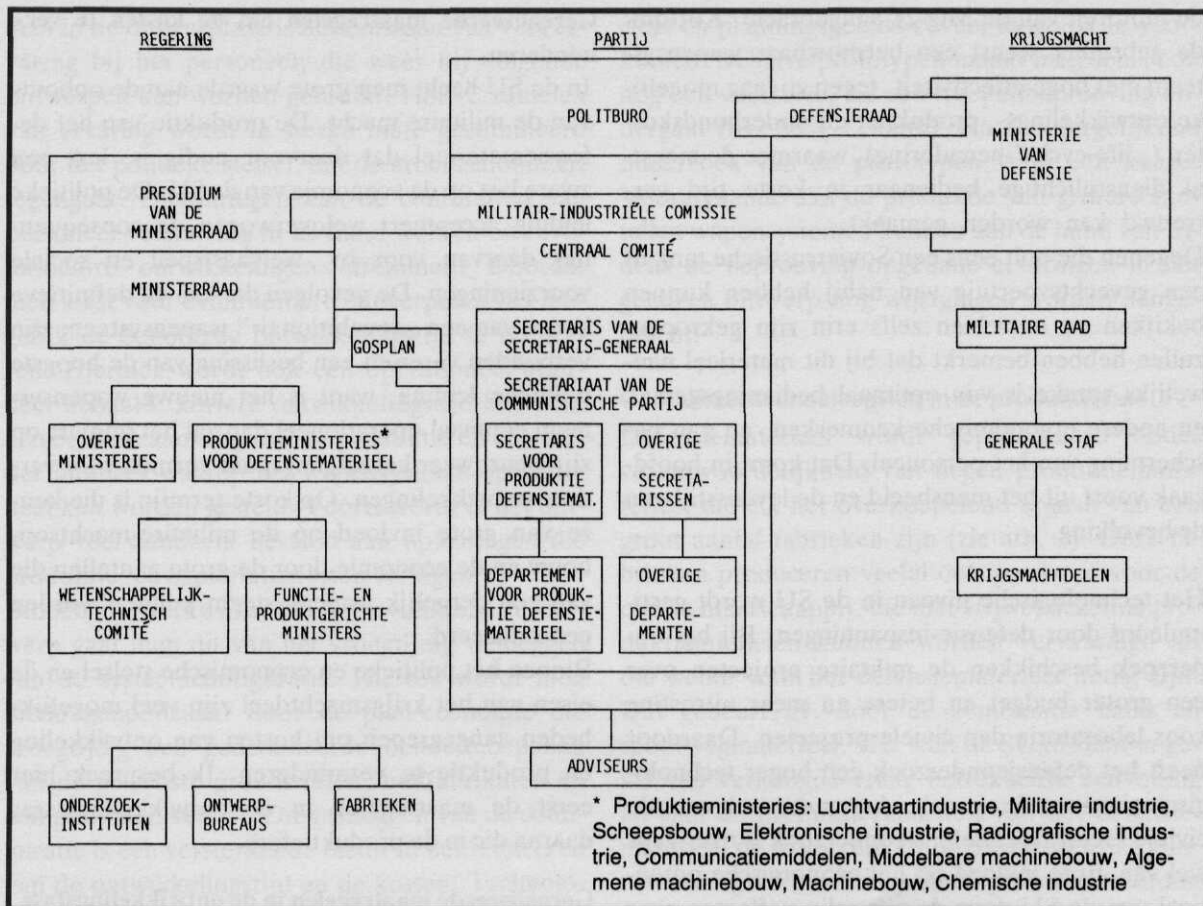
De geheimhouding en verkokering bemoeilijken de afstemming tussen de betrokken onderzoeksinstellingen. Slechts op zeer hoog niveau, zoals bij de militair-industriële commissie, heeft men een overzicht over de deelprocessen. Een frappant gevolg van de geheimhouding is dat er voor „militaire” informatie, zoals doctrines en daaruit voortkomende operationele behoeften, vrijwel een monopolie is ontstaan bij de militairen binnen het ministerie van defensie. Dat maakt het voor buitenstaanders, ook voor de partij en de politieke leiders, nagenoeg onmogelijk „militaire” beslissingen te analyseren en te controleren. Geheimhouding en verkokering werken daardoor kostenverhogend. Het conservatisme leidt zo tot een terughoudendheid bij het nemen van beslissingen die niet binnen de strakke regelgeving vallen. Dit levert als beperking op dat ingrijpende wijzigingen in de werkwijze en besluitvorming niet van onderaf zijn te verwachten; ze moeten van bovenaf worden geïnitieerd.

Het politieke stelsel draagt sterk bij aan een grote continuïteit van het personeel op leidinggevende functies. Dat biedt de voordelen van een lange (specialistische) ervaring en mogelijke kostenbesparingen. Een bijkomend nadeel is echter een toenemende kans op verstarring en conservatisme, die een bijdrage aan de mogelijkheid tot vermindering van de kosten belemmeren.

In het gehele besluitvormingsproces over ontwik-

keling en productie ontbreekt iedere inbreng van het Warschau-Pact. Evenmin is er sprake van internationale materieelsamenwerking (zoals reeds enkele jaren binnen de NAVO en de Westeuropese Unie wordt gepropageerd), en wel vanwege de dominante positie die de SU inneemt zowel op militair als op politiek en economisch gebied. Zij bezit het monopolie op de wapenproductie van grotere wapensystemen; alleen de productie van kleinere wapens en een enkel type gepantserd voertuig wordt aan haar bondgenoten, zoals Tsjechoslowakije, de DDR en Polen toegestaan. Na de Tweede Wereldoorlog zijn de legers van de Warschau-Pactbondgenoten volledig op Sovjetrussische leest geschoeid: niet alleen is men overgegaan op een zelfde (Sovjetrussische) doctrine en organisatie, maar ook gebruikt men dezelfde (Russische) wapens. Onder aanzienlijke druk van de SU worden deze landen niet in de gelegenheid gesteld een eigen nationale defensie-industrie op te bouwen. Op deze wijze weet de SU een aantal doeleinden tegelijkertijd te realiseren. Men bereikt binnen het Warschau-Pact eenheid in doctrine en militaire uitrusting. Voorts kan men in het veiligheidspolitieke vlak de bondgenoten aan zich binden: aanschaffen van westerse wapensystemen mag niet. Tevens kan de SU de kosten van de wapenontwikkeling en -productie over grotere produktieseries verdelen en verwerft zij een bron van inkomsten. Deze situatie is voor de SU van positieve invloed op de mogelijkheden de kosten van haar defensiematerieel te verlagen.

Het *economisch* stelsel in de SU wordt betiteld als een geleide plan-economie. Een kenmerk van de geleide plan-economie is dat middelen geruime tijd voordat zij nodig zijn worden toegewezen. Dat vereist vroegtijdige gedetailleerde behoeftebepaling, -goedkeuring en -toewijzing. Die werkwijze leidt tot een bureaucratische organisatie en maakt het onmogelijk snel op veranderende omstandigheden te reageren. De behoeftebepaling, -goedkeuring en -toewijzing worden vastgesteld met een minimum aan risico voor het productieproces en zonder concurrentie als uitgangspunt. Het risico kan ook worden teruggedrongen door zoveel mogelijk gebruik te maken van grondstoffen en halffabrikaten die in het verleden hun waarde hebben bewezen. De gehele besluitvorming blijft hierdoor conservatief en niet primair gericht op kostenverlaging.

Afb. 1 Overzicht van organisaties en instellingen in de SU die zijn betrokken bij de besluitvorming over ontwikkeling en productie van defensiematerieel (Uit: A. J. Alexander — *Decision-making in Soviet weapons procurement*)

De invloed van de operationele eisen op de kosten
De behoefte aan een nieuw wapensysteem kan om politieke, operationele of technische redenen ontstaan. Gewoonlijk ontstaat de behoefte bij het operationele deel van de krijgsmachtdeelstaven. Hier worden de kwalitatieve en kwantitatieve wensen geformuleerd. De kwantitatieve wensen worden door de politieke leiding beoordeeld op o.a. de financiële en economische consequenties. De kwalitatieve wensen worden door de volgende vijf factoren bepaald. Vanzelfsprekend is in de eerste plaats de tactische doctrine van groot belang. De tactische doctrine van een massale inzet van wapensystemen schept de mogelijkheid een wapensysteem voor één operationele taak te bestemmen en de gewenste effectiviteit hoog op te voeren. Maar ook de levensstijl van de bevolking en het mensbeeld als resultante van cultuur, historie en maatschappijbeeld zijn van invloed. Voorts

is het mogelijke technologische niveau bij ontwikkeling en productie medebepalend. De vijfde invloedsfactor op de kwalitatieve eisen wordt gevormd door de technologische capaciteiten van de (potentiële) tegenstander.

In de SU wordt kwaliteit bepaald door de mate waarin aan de operationele eisen wordt voldaan. Daaruit leidt men wensen af zoals die bv. voortkomen uit de onderhoudsfilosofie, de opleidingsmogelijkheden voor het bedienende personeel en de financiële mogelijkheden. Deze kwalitatieve wensen van het krijgsmachtdeel worden omgezet in uitgangspunten voor het ontwerp. Belangrijke uitgangspunten zijn het streven naar eenvoud van ontwerp en fabricageproces, een hoge graad van betrouwbaarheid en taakgerichtheid van het ontwerp, eenvoud in bediening en onderhoud, het algemene gebruik van bestaande componenten (maakt een betere inpassing in de plan-economie mogelijk), en zo laag mogelijke kosten. Zo werden bij de productie van het SU-15-vliegtuig componenten van de SU-7 en SU-9 gebruikt, de radar en de wapensystemen van de Yak-28 toegepast en

de motoren van de Mig-21 aangebracht. Kortom: de gebruiker wenst een betrouwbaar wapensysteem met hoge effectiviteit, tegen zo laag mogelijke ontwikkelings-, productie- en onderhoudskosten („life-cycle“-benadering), waarmee de meestal dienstplichtige bedienaar in korte tijd vertrouwd kan worden gemaakt.

Degenen die ooit eens een Sovjetrussische tank of een gevechtsvoertuig van nabij hebben kunnen bekijken en misschien zelfs erin zijn gekropen, zullen hebben bemerkt dat bij dit materieel nauwelijks sprake is van optimaal bedieningsgemak en andere ergonomische kenmerken, en van bescherming van het personeel. Dat komt in hoofdzaak voort uit het mensbeeld en de levensstijl van de bevolking.

Het technologische niveau in de SU wordt gestimuleerd door defensie-inspanningen. Bij het onderzoek beschikken de militaire projecten over een groter budget en betere en meer uitrusting voor laboratoria dan civiele projecten. Daardoor heeft het defensieonderzoek een hoger technologisch niveau verkregen dan het onderzoek voor de civiele sector. Het defensieonderzoek is overigens wel van grote invloed op het economische potentieel van de SU door de uitstralingseffecten naar de civiele sector.

Onderzoek naar, en ontwikkeling van, nieuwe wapensystemen vinden hoofdzakelijk plaats bij ontwerp bureaus en onderzoeksinstituten die ressembleren onder de produktie ministeries (afb. 1). Daarin kunnen de onderzoekers worden bijgestaan door instellingen van de Academie der Wetenschappen. De ontwerp bureaus spelen een belangrijke rol. Zij vertalen de wensen van het krijgsmachtdeel in evolutionaire technologieën. Door het politieke en economische stelsel zijn de ontwerpen conservatief van aard; veelal zijn het aangepaste versies van bestaande wapensystemen. Ook van de T-80 is sinds enige tijd bekend dat het een vervolgonwikkeling van de T-64 is. Het resultaat komt tot stand in nauw overleg met de militaire gebruiker. Daardoor is een afstemming ontstaan tussen de eisen van de gebruiker en de mogelijkheden van de ontwerper.

De technologische capaciteiten van de tegenstander worden nauwlettend gevolgd. Men streeft er naar in de kwalitatieve eisen dat niveau te benaderen en te evenaren.

Gerealiseerde maatregelen om de kosten te verminderen

In de SU hecht men grote waarde aan de opbouw van de militaire macht. De productie van het defensiematerieel dat daarvoor nodig is, legt een zware last op de economie van de SU. De politieke leiding accepteert weloverwogen de consequenties daarvan voor bv. welvaartspeil en sociale voorzieningen. De gevolgen die aan de definitieve keuze van een „revolutionair“ wapensysteem zijn verbonden vereisen een beslissing van de hoogste politieke leiding, want is het nieuwe wapensysteem eenmaal operationeel dan zal het immers op zijn beurt weer het uitgangspunt vormen voor verdere ontwikkelingen. Op korte termijn is die keuze van grote invloed op de militaire-machtsopbouw en de economie door de grote aantallen die van een dergelijk wapensysteem kunnen worden geproduceerd.

Binnen het politieke en economische stelsel en de eisen van het krijgsmachtdeel zijn veel mogelijkheden aangegrepen om kosten van ontwikkeling en productie te verminderen. Ik bespreek hier eerst de maatregelen in de ontwikkelingsfase, daarna die in de productiefase.

Gerealiseerde maatregelen in de ontwikkelingsfase

Het fundamentele onderzoek („basic research“) dat bij de ontwikkeling van nieuwe technologieën noodzakelijk is, kost veel tijd en geld. Om die inspanning te reduceren, poogt de SU veel van deze gegevens uit het buitenland te betrekken, met name uit de westerse landen. Dat geschiedt enerzijds door legale handelstransacties, anderzijds door intensieve spionage.

In het streven naar haalbare technologieën maakt het ontwerp bureau veel gebruik van bestaande componenten. Die zijn voor het desbetreffende ontwerp misschien niet optimaal, maar kunnen eerder in de gewenste kwaliteit en kwantiteit op de vereiste momenten beschikbaar zijn. Deze maatregel komt voort uit de onzekerheid binnen de plan-economie over de gegarandeerde kwaliteit en kwantiteit van nieuwe componenten en het moment waarop zij kunnen worden geleverd. Voordelen van het gebruik van bestaande componenten zijn grote produktieseries en een kleiner aantal nieuwe componenten in het logistieke systeem van het krijgsmachtdeel bij de operationele instelling van het wapensysteem. Een ander voor-

deel in de ontwerpfase is het ontstaan van veel ervaring bij het personeel, die weer bij volgende ontwerpen kan worden gebruikt. Het verzamelen van ervaring wordt in sterke mate gestimuleerd door het politieke stelsel, dat de arbeidsmobiliteit tegengaat. Daarentegen kan de continuïteit van personeel verstarring in de hand werken en revolutionaire ontwikkelingen afremmen. Doordat men kiest voor evolutionaire ontwerpen is het mogelijk de benodigde ontwikkelingstijd te reduceren. Hiermee wordt ook een operationeel voordeel behaald: kortere ontwikkelingstijd betekent een eerdere aanvang met de produktie en een eerder moment waarop het wapensysteem operationeel kan worden gesteld. Voorts wordt in het ontwerp veel aandacht besteed aan oplossingen die produktie- en exploitatiekosten verlagen.

Binnen de werkwijze van het evolutionaire ontwerp gaat men uit van het vroegtijdig vastleggen van de systeemconfiguratie. Hiertoe wordt men mede genoodzaakt door de plan-economie die vroegtijdig een gedetailleerde behoeftebepaling van de gewenste grondstoffen, halffabrikaten en componenten vereist. Dit vastleggen van de configuratie is een versterkende factor in het reduceren van de ontwikkelingstijd en de kosten. Technologische vernieuwingen die in een later stadium van de ontwikkeling ter beschikking komen, worden in principe niet meer in het ontwerp opgenomen. Een andere maatregel om de kosten van een wapensysteem te verminderen, is de scheiding tussen de beslissingen over ontwikkeling en produktie. Op basis van de resultaten van de ontwikkeling wordt besloten al dan niet tot produktie over te gaan. Daarmee wordt voorkomen dat men in een zeer vroegtijdig stadium financiële verplichtingen aangaat die nauwelijks een operationele effectiviteit tot gevolg hebben. In sommige gevallen wordt gekozen voor concurrentie tussen twee of meer ontwerpbureaus. Zij krijgen een opdracht tot de ontwikkeling en het vervaardigen van prototypen. Met deze concurrentie beoogt men kwaliteitsverbetering van het ontwerp, onder gelijktijdige verlaging van de kosten tijdens de produktie en het operationele gebruik.

Voor ieder ontworpen wapensysteem vervaardigt men prototypen. Dat heeft mede tot doel gegevens te verkrijgen over produktiemethode en -kosten, en de kosten die in de operationele fase ontstaan. Zo tracht men verrassingen op finan-

cieel en planningsgebied zoveel mogelijk te voorkomen. Behalve prototypen maakt men soms ook nog een voorserie, die een troepenbeproeving ondergaat (bv. de T-72 tank). Na een vergelijkend onderzoek van de prototypen volgt een keuze. Voorafgaande aan de produktie van grotere aantallen wapensystemen kunnen aan de hand van tijdens de beproeving opgedane ervaringen in het gekozen ontwerp nog wijzigingen worden aangebracht.

Gerealiseerde maatregelen in de produktiefase

Defensiematerieel wordt geproduceerd onder verantwoordelijkheid van negen produktie ministeries, die elk het overkoepelend orgaan van een groot aantal fabrieken zijn (zie afb. 1). Deze fabrieken produceren veelal ook goederen voor de civiele maatschappij, die met vrijwel dezelfde produktiemiddelen kunnen worden vervaardigd als die welke voor het defensiematerieel nodig zijn. Dat gebeurt bv. door de combinatie tanks en spoorwegmaterieel. Het stelt de SU in staat in geval van verhoogde vraag betrekkelijk eenvoudig en snel de produktiecapaciteit van het defensiematerieel op te voeren. Door deze werkwijze kunnen oorlogsvoorraden op een lager niveau worden gehouden hetgeen, in het grote geheel bezien, voor de staat kostenbesparend werkt.

Continuïteit van de personen in leidinggevende posities bevordert de bedrijfsvoering bij de fabrieken en in de produktie ministeries. Dat biedt goede omstandigheden voor de realisatie van de opgedragen plandoelen en kan bijdragen aan het beheersbaar houden van de kosten.

Een andere maatregel om de kosten te beïnvloeden, is het plaatsen van militaire kwaliteitscontroleurs bij de produktiecentra. Dezen hebben de taak toe te zien op de kwaliteit en de prestaties van het wapensysteem, zoals die zijn vastgelegd in de planning van de militaire behoefte. Zij zijn ervoor verantwoordelijk dat het krijgsmachtdeel materieel krijgt zonder tekortkomingen; daarmee vervullen zij een sleutelrol aan het einde van de produktieketen en bij de instroming in de militaire organisatie. Voorts kunnen zij worden belast met de kostenbewaking binnen het gehele produktieproces. Daarmee heeft de gebruiker een signaalfunctie ingebouwd die hem tijdig op de hoogte stelt van afwijkingen in de (financiële) planning.

Een maatregel die op economische en politieke

gronden kan worden genomen, is export van wapensystemen. Om de kosten van de wapenontwikkeling en productie niet volledig ten laste te laten komen van de eigen economie, is men in de SU ertoe overgegaan grote hoeveelheden wapens te exporteren. In de jaren '70 ging ca. een zesde van de totale wapenproductie naar exportlanden. Voor tanks en vliegtuigen was dat zelfs een derde. Aan gezien de minder ontwikkelde landen het nieuwe Russische materieel vaak vrij snel operationeel inzetten, is dat een goede gelegenheid de ontwerpen te evalueren op basis van de opgedane ervaringen. Bovendien vormen wapenexporten een aanzienlijke bron van inkomsten in harde valuta's.

In het jongste decennium is er een toenemend streven naar de ontwikkeling en productie van defensiematerieel met een aanmerkelijk hoger technologisch niveau dan bij de vorige generaties wapensystemen het geval was. Voor bepaalde elementen van nieuwe wapensystemen is er sprake van een overgang van evolutionair naar revolutio-

nair ontwikkelen en produceren. Zo is er het afgelopen decennium een aanzienlijk aantal complexe, technologisch geavanceerde wapensystemen in de bewapening van de SU opgenomen, zoals de vliegtuigen Mig-23, -27, -31 en de SU-27. Met name bij de vliegtuigen is er sprake van een multifunctioneel ontwerp („multirole concept”). Toch is het zeer waarschijnlijk dat de SU de voordelen van haar systeem blijft benutten en deze nieuwe wapensystemen zo kosteneffectief mogelijk tracht te ontwikkelen, te produceren en te exploiteren.

In feite is het hedendaagse proces van ontwikkeling en productie gericht op een samengaan van nieuwe en oude technologieën in een door grote continuïteit gekenmerkte organisatie. Op deze wijze hoopt men de als zodanig ervaren achterstand ten opzichte van de potentiële vijanden teniet te doen en mogelijk om te zetten in een voor sprong.

Invloed van de besluitvorming in de Verenigde Staten op de kosten van defensiematerieel

Dit hoofdstuk is op dezelfde wijze gestructureerd als het voorgaande.

De invloed van het politieke en economische stelsel op de kosten

In het *politieke* stelsel van de VS speelt het Congres een belangrijke rol bij de besluitvorming over de ontwikkeling en productie van defensiematerieel. Het is hiertoe in staat door zijn publieke bevoegdheden in relatie tot de besteding van overheidsgelden. Voorts is met name het General Accounting Office (de Amerikaanse Algemene Rekenkamer) een instantie die (financiële) misstanden, zij het achteraf, aan het licht brengt.

Binnen het Congres is slechts beperkte capaciteit aanwezig om de totale samenhang tussen ontwikkeling, militaire-machtsopbouw, nationale veiligheid, economie, internationale politiek, technologische positie en de noodzaak van een nieuw wapensysteem te bezien. Daarbij komt nog dat de budgetproblematiek van één jaar („fiscal year”) invloed kan hebben op langlopende projecten. Deze factoren werken in de hand dat de (financiële) gevolgen op lange termijn van de beslissing tot

ontwikkeling en productie uit het oog worden verloren. Om dat nadeel te ondervangen zijn binnen het Congres militaire commissies ingesteld, zowel in het Huis van Afgevaardigden als in de Senaat. Deze hebben elk hun totale werkterrein weer verdeeld in een aantal subcommissies. Het is eerder regel dan uitzondering, dat de door de subcommissies uitgevoerde onderzoeken uitmonden in voorstellen die door de gehele commissie worden aanvaard. Op zijn beurt vertrouwt het Congres vrijwel altijd op de adviezen en voorstellen van de commissie. Het is daardoor in principe mogelijk de beslissing van het Congres te beïnvloeden door slechts een paar Congresleden (on)juist te informeren. Dat kan in de praktijk door een aantal belanghebbenden plaatsvinden, zoals het departement van defensie en de industriële lobby.

De openheid die de werkwijze van het Congres kenmerkt heeft een aantal (financiële) voordelen. De bewindslieden op het departement van defensie worden gedwongen een nieuw programma aan te dragen, dat op zwaarwegende argumenten is gebaseerd. Het tweede voordeel is dat te hulp geroepen (civiele) specialisten binnen een bepaald programma knelpunten kunnen onderkennen, zoals te optimistische tijdsplanning, te lage kostenraming en te hoge technologische verwachtingen. Voorts kunnen de uitgevoerde voortgangscontro-

les op een lopend project ertoe leiden een project te staken, omdat er aanzienlijke kostenoverschrijdingen zijn. Er zijn ook enkele nadelen. De openheid van het politieke stelsel en de verantwoordingsplicht naar de bevolking, in dit geval het Congres, hebben de omvang van het departement sterk vergroot. Mede daardoor is er een omvangrijke bureaucratie ontstaan. Evenals in de SU zijn wijzigingen in de bestaande werkwijzen alleen van boven af te realiseren. Een andere kostenverhogende factor is het politieke stelsel dat — met zijn frequente verkiezingen, die regelmatig worden gevolgd door enorme personeelwisselingen in hoge overheidsposities — een gebrek aan continuïteit schept. Vooral voor projecten die lange tijd in beslag nemen, zijn continuïteit en ervaring onontbeerlijk, vooral voor hen die er leiding aan geven of controle erover uitoefenen. Daarbij komt nog de grote vrijheid en de mogelijkheid die de burgers bezitten om van werkkring te veranderen. De arbeidsmobiliteit wordt sterk gestimuleerd door de vrije-markteconomie.

De besluitvorming over ontwikkeling en productie wordt o.a. beïnvloed door de civiele ontwikkelingssector, die gebieden uit de gehele Amerikaanse samenleving beslaat. De belangen van de civiele ontwikkelingssector zijn sterk vertegenwoordigd bij de politieke leiding, het Congres en adviserende organen, zoals adviescommissies en persoonlijke adviseurs. Dat kan ertoe leiden dat vele overwegingen van niet-militaire aard aanleiding zijn tot het steunen van projecten, die niet de voorkeur hebben van het departement van defensie. De militaire behoefte wordt soms ondergeschikt gemaakt aan andere „landsbelangen”; niet in de laatste plaats worden die bepaald door bv. prestige, industriële en/of economische overwegingen. Kostenverlagende maatregelen voor defensiematerieel staan in die overwegingen niet voorop.

De gehele besluitvorming over ontwikkeling en productie wordt ook beïnvloed door politieke richtlijnen en wetten. Zo kent men de „Buy American Act”. De uitspraak „not invented here” werd veelvuldig gebruikt om de kwaliteit van een buitenlands produkt te typeren. De ingrijpendste wijzigingen in de politieke richtlijnen liggen op het gebied van het NAVO-lidmaatschap en samenwerkingsverbanden in bi- of multilateraal verband. Onder politieke druk, gebaseerd op de

„two-way-street”-gedachte binnen de NAVO, hebben de VS zich gedwongen gezien defensiematerieel op de Westeuropese markt te kopen, zoals het Roland luchtverdedigingssysteem en het Harrier gevechtsvliegtuig. Men beoogde hiermee (als afgeleide bate) kostenvermindering te bereiken t.o.v. het zelf ontwikkelen en produceren. Tot dusverre hebben die inspanningen in financieel opzicht echter nog niet het beoogde doel bereikt, doordat tal van (kostbare) technische wijzigingen noodzakelijk werden geacht.

Bij export van wapensystemen bestaat er een politieke inbreng in het kader van het veiligheidsbeleid, de buitenlandse politiek en economische overwegingen. Exportvergunningen zijn vereist en de uitvoer van bepaalde technologieën is verboden. De VS zijn bereid geavanceerde wapensystemen aan hun bondgenoten te verkopen en minder geavanceerde uitvoeringen te leveren aan gebieden waar de stabiliteit minder groot is.

Het *economische* stelsel komt voort uit de historie en de cultuur van de VS. De vrije-markteconomie wordt gekenmerkt door een minimum aan overheidsingrijpen en een maximum aan particuliere ondernemingsgeest. Sleutelwoord daarbij is: concurrentie, die een zeer grote stimulans is bij de ontwikkeling en productie van (civiele) artikelen, het verhogen van het technologische niveau, het welvaartspeil van de bevolking, de economische macht van de VS en het reduceren van de kosten.

Door het grillige verloop van de vraag en de vereiste enorme investeringskosten om tot de defensiemarkt toe te treden is er op die markt een oligopolie ontstaan. Hierdoor bestaat het gevaar van een toenemende afhankelijkheid van de overheid van een betrekkelijk klein aantal bedrijven die defensiematerieel produceren.

Als een bedrijf eenmaal een omvangrijke order heeft verworven voor ontwikkeling en productie, verwerft het daarmee tevens een grote voorsprong op de concurrentie. Daardoor is het bedrijf vrijwel zeker van vervolgoopdrachten en opdrachten voor de logistieke ondersteuning. De Amerikaanse minister van defensie Weinberger verwoordde dat als volgt:

Unfortunately competition does not always come easily to the defense marketplace. Once a firm has won a contract on a weapons system it has a head start in later developing and production contracts.

De concurrentie, met haar positieve invloed op

prijspeil, snelheid van werken en technologische realiseerbaarheid wordt daardoor beperkt.

In de vrije-markteconomie streven producenten ernaar hun productiecapaciteit maximaal te bezetten. Bij de bijzonder gecompliceerde productie van technologisch hoogwaardige wapensystemen is de consequentie dat een snelle uitbreiding (binnen enkele maanden) van de productiecapaciteit in geval van een snel stijgende behoefte in geval van crisis of oorlog niet kan worden gerealiseerd. De daartoe benodigde personele (deskundigheid/specialismen) en materiële middelen (infrastructuur, produktiemiddelen en grondstoffen) ontbreken ten enenmale. Dit vereist in principe een groter aantal „parate” wapensystemen in vrede, hetgeen kostenverhogend werkt.

De invloed van de operationele eisen op de kosten

Evenals in de SU worden de operationele eisen voor een nieuw wapensysteem door het krijgsmachtdeel geformuleerd. Deze eisen zijn kwantitatief en kwalitatief van aard. De kwantitatieve eisen zijn in het begin van de ontwikkeling van theoretisch belang: in de loop van het project worden zij in veel gevallen bijgesteld.

De kwalitatieve eisen worden bepaald door dezelfde factoren als in de SU, nl. de tactische doctrine, het mensbeeld, het mogelijke technologische niveau bij ontwikkeling en productie en de technologische capaciteiten van de tegenstander. De benadering van deze factoren is echter volledig anders dan in de SU. In algemene zin streeft men naar het „beste” materieel; men stelt eisen die technologisch gezien nog niet haalbaar zijn bij aanvang van het project en die in ieder geval de capaciteiten van de tegenstander te boven moeten gaan. In de Amerikaanse visie wordt de kwaliteit van een wapensysteem bepaald door het technologische niveau. De operationele eisen worden door het departement van defensie vastgelegd in contracten. De uiteindelijke stuksprijs wordt vaak later vastgesteld, aangezien er vele „open einde”-regelingen gelden.

Een wens van de militaire gebruiker is in veel gevallen flexibiliteit bij inzet van het enkele wapensysteem; de „multi role combat aircraft” is daarvan een sprekend voorbeeld. Dit vliegtuig moet zeer uiteenlopende taken kunnen verrichten zoals „close air support”, interceptie en interdactie; taken die onderling in bepaalde mate tegenstrijdige

technologische eisen meebrengen. Die flexibiliteit resulteert in een technologisch gecompliceerd wapensysteem welks ontwikkeling en productie qua financiën een omvangrijke inspanning vergen.

Bij het vaststellen van kwalitatieve eisen wordt niet of nauwelijks uitgegaan van kostenminimalisatie tijdens productie en operationele levensduur. Van een gerichte onderhoudsfilosofie is nauwelijks sprake. Verder houdt men ook geen rekening met opleidbaarheid van bedienend en onderhoudspersoneel. Men gaat ervan uit dat in het beroepsleger voldoende personeel adequaat kan worden opgeleid. Deze kenmerkende opvatting over de kwaliteit van defensiematerieel heeft geleid tot wapensystemen waarvan een Israëliische generaal heeft gezegd:

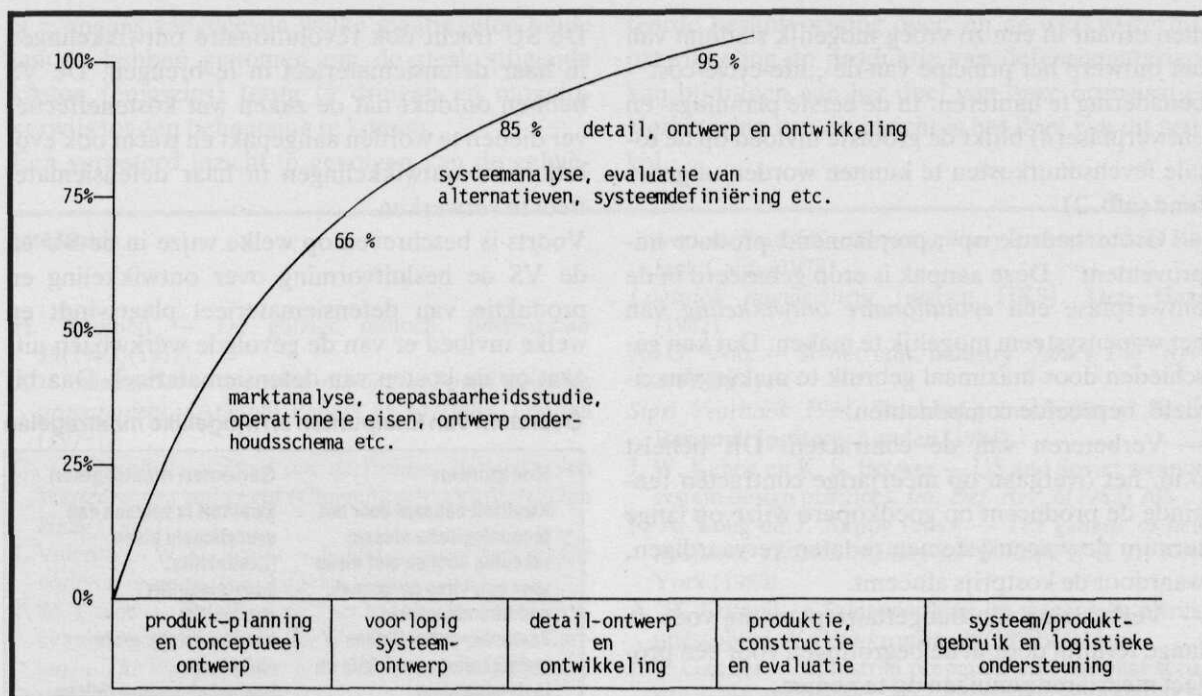
American weapons are designed by engineers for other engineers, whereas Soviet weapons are developed for the combat soldier.

Een andere vergelijking spreekt van temperamentvolle (Amerikaanse) volbloeden versus de (Russische) werkpaarden.

Uit het Amerikaanse mensbeeld komen hoge eisen voort t.a.v. bescherming van het bedienende personeel en bedieningsgemak. Dat leidt tot een verhoging van de ontwikkelings- en produktiekosten.

Het technologische niveau is het gevolg van een intensieve wisselwerking tussen onderzoek in de civiele en de defensiesector. Die uitwisseling wordt mede gestimuleerd door openheid op het gebied van informatie-uitwisseling en arbeidsmobiliteit van de technici.

In zijn streven naar het „beste” materieel heeft het krijgsmachtdeel de gewoonte de gestelde kwalitatieve eisen op te voeren zodra er nieuwe technologieën (onder laboratoriumomstandigheden) worden ontdekt. De wijzigingen die daaruit voortvloeien voor de tot dan geldende systeemconfiguratie hebben tot gevolg dat de voor ontwikkeling nodige tijd sterk toeneemt en de kosten progressief stijgen, zoals vooral is gebleken bij vliegtuigen als de B1, F-111, F-4, F-15 en A-10. Een ontwikkelingsduur van tien jaren is eerder regel dan uitzondering. In die periode doen zich vele technologische ontwikkelingen voor. Diezelfde technologische ontwikkelingen leiden ertoe dat de operationele levensduur wordt verkort. Kortom, een vicieuze cirkel waarin het streven naar een wapen-

stelsel zonder verouderde technologie gedoemd is te mislukken als gevolg van diezelfde technologie, die zich steeds sneller ontwikkelt. De besluitvorming wordt bepaald door de vraag „where to stop and when to produce?”. Tot in de jaren '70 was het nog gewoon om wapensystemen van de tekentafel te kopen. Vaak ging men zelfs tot productie over voordat een grondige beproeving van een prototype had plaatsgevonden. Dat was regelmatig de oorzaak dat het eindproduct niet aan de gestelde normen voldeed. Het gevolg daarvan was een intensief en kostbaar modificatieprogramma, het accepteren van ondeugdelijk materieel of zelfs beide.

Door het streven naar het „beste” materieel zijn veel wapensystemen ontwikkeld met weliswaar een grote effectiviteit, maar ook met zeer hoge kosten. Gevolg van die hoge kostprijs is vaak dat binnen het beschikbare budget minder wapensystemen dan het geplande aantal kunnen worden aangeschaft. Daarbij komt nog dat veel geavanceerde wapensystemen, vooral in de beginfase van gebruik door operationele eenheden, problemen te zien gaven op het gebied van betrouwbaarheid, duurzaamheid en inzetbaarheid.

Gerealiseerde maatregelen om de kosten te verminderen

Door de grote openheid van de Amerikaanse

Afb. 2 Activiteiten die de levenscycluskosten beïnvloeden

overheid zijn velen in staat geweest het ontwikkelings- en aanschaffingsbeleid kritisch te bezien en ook in de gelegenheid gesteld voorstellen tot wijziging te doen. Op basis van die vele (openbare) onderzoeken zijn de afgelopen jaren door het departement van defensie veel maatregelen getroffen om de onderkende tekortkomingen (deels) weg te nemen. Deze maatregelen werden in 1981 samengevoegd in het „Department of Defense Acquisition Improvement Program”. De belangrijkste wijzigingen zijn de volgende.

- Beproevingen van concurrerende prototypes alvorens tot productie wordt overgegaan. Deze werkwijze vereist het loskoppelen van het ontwikkelings- en het productiecontract. Dat is bv. recent toegepast voor de „Advanced Tactical Fighter” („fly before buy”).

- Bekorting van de ontwikkelingstijd. Hierdoor kan een technologie eerder operationeel worden en kunnen ook de kosten sterk teruglopen. Dit tracht men o.a. te bereiken door gebruik te maken van ontwikkelings- en testresultaten van buitenlandse wapensystemen (vooral van NAVO-partners).

- Veel grotere nadruk op kostenverlaging tijdens productie en operationeel gebruik. Hierop dient het ontwerp te zijn gericht; daarom streeft

men ernaar in een zo vroeg mogelijk stadium van het ontwerp het principe van de „life-cycle-cost”-benadering te hanteren. In de eerste plannings- en ontwerpfase(n) blijkt de grootste invloed op de totale levensduurkosten te kunnen worden uitgeoefend (afb. 2).

— Grote nadruk op „preplannend product improvement”. Deze aanpak is erop gebaseerd in de ontwerpfase een *evolutionaire ontwikkeling* van het wapensysteem mogelijk te maken. Dat kan geschieden door maximaal gebruik te maken van civiele, beproefde componenten.

— Verbeteren van de contracten. Dit behelst o.m. het overgaan op meerjarige contracten teneinde de producent op goedkopere wijze op lange termijn de wapensystemen te laten vervaardigen, waardoor de kostprijs afneemt.

— Verbetering van budgettaire planning voor de lange termijn door in de begrotingen voor een project meerjarenramingen op te nemen.

— Verbetering van de logistieke ondersteuning van een nieuw wapensysteem, teneinde de operationele inzetbaarheid te verhogen.

— Terugdringen van de bureaucratie en een verbetering van de werkwijzen binnen het departement van defensie.

Een grote belemmering bij de realisatie van dit programma is de bureaucratie binnen het departement van defensie. Deze staat vlotte veranderingen in de weg. Een andere belemmering vormen de kosten die sommige wijzigingsvoorstellen op korte termijn meebrengen. Belangrijke punten van aandacht in de operationele periode van een wapensysteem vormen de „reliability, maintainability, durability and availability”. Deze termen vormen in vele artikelen in vooraanstaande militaire vakbladen de kern van het betoog: de aandacht is op deze onderwerpen gevestigd. De hierbij afgedrukte tabel geeft een beknopt overzicht van knelpunten en genomen maatregelen.

Tot slot

In het voorgaande is getracht een beeld te schetsen van de invloed van de besluitvorming over de ontwikkeling en productie van moderne wapensystemen op kosten van defensiematerieel in zowel de SU als in de VS. Uit deze inventarisatie blijkt dat er een tendens bestaat naar het midden.

De SU tracht ook revolutionaire ontwikkelingen in haar defensiematerieel in te brengen. De VS hebben ontdekt dat de zaken wat kosteneffectiever dienen te worden aangepakt en tracht ook evolutionaire ontwikkelingen in haar defensiematerieel te verwerken.

Voorts is beschreven op welke wijze in de SU en de VS de besluitvorming over ontwikkeling en productie van defensiematerieel plaatsvindt en welke invloed er van de gevolgde werkwijzen uitgaat op de kosten van defensiematerieel. Daarbij

Overzicht van knelpunten en mogelijke maatregelen

Knelpunten	Genomen maatregelen
Kwaliteit bepaald door het technologische niveau; rekening houden met eisen voor opleiding personeel, onderhoudbaarheid, kostenaspecten tijdens ontwikkeling, productie en instandhouding	Kwaliteit is voldoen aan operationele eisen („reliability, maintainability, availability, survivability”); grote nadruk op kostenbeheersing tijdens de ontwikkeling en het operationele gebruik
Tijdens de ontwikkeling de technologische eisen verhogen; het „beste” materieel eisen	Vroegtijdig de systeemconfiguratie vaststellen; slechts uitontwikkelde vernieuwingen aanbrengen
Multifunctioneel	Gericht op één taak(pakket)
Lange ontwikkelingstijden	Bekorting van de ontwikkelingstijden, evolutionair ontwerpen, bestaande (uitontwikkelde) componenten
Eén („open einde”)-contract voor ontwikkeling en productie	Loskoppelen van de opdrachten tot ontwikkeling en productie prototypen beoordelen o.m. voor het verkrijgen van gegevens over produktiemethoden, -kosten, instandhoudingskosten
Gebrek aan concurrentie	Concurrentiestelling
Kleine productieserie	Vergroting productieomvang vermindert de uiteindelijke stuksprijs (export, internationale materieelsamenwerking)
Geen mogelijkheid tot snelle capaciteitsuitbreiding bij de producenten	Aanhouden van oorlogsreserves

is eveneens aangegeven welke maatregelen beide landen hebben genomen om de sterk stijgende kosten (enigszins) terug te dringen en mogelijk-kerwijs tot een beheersing te komen. Een verbeterd inzicht in gevolgen van de gehan-

teerde besluitvorming over, en de werkwijze bij, ontwikkeling en productie van defensiematerieel kan bijdragen aan het doel van onze organisatie. Verbetering van dit inzicht is het doel van dit arti-ikel.

Literatuur

- H. Adomeit — De gulzige moloch. *Intermediair* 19(1983)(19)11.
- A. J. Alexander — *Decision-making in Soviet weapons procurement*. (Adelphi Papers nr 147/148). Londen (1979).
- G. C. Berkhof — *Duel om de ruimte. Aspecten van Westeuropese veiligheid* (Clingendaelreeks dl 8). Den Haag (1985).
- J. Valenta en W. C. Potter — *Soviet decision-making for national security*. Los Angeles (1984).
- T. O. Cason — The Warsaw Pact today: the East European military forces, in: R. W. Clawson en L. S. Kaplan — *The Warsaw Pact: political purpose and military means*. Wilmington (1982)137.
- D. Holloway (vert. P. Jaansma) — *De Sovjet-Unie en de bewapeningswedloop*. Amsterdam (1984).
- Anon. — MBT fleets - the trend is to upgrade. *Jane's Def. Wkly* 6(1986)(47)1299.
- Anon. — Soviet military power is industrial priority. *Jane's Def. Wkly* 4(1985)(2)616.
- S. Woods — *Weapons acquisition in the Soviet Union* (Aberdeen Studies in defence economics, nr 24). Aberdeen (1982).
- Soviet military power*. Dept of Defense US Government, Washington DC (1984).
- J. M. Collins en A. H. Cordesman — *Imbalance of power; shifting US - Soviet military strengths*. San Rafael, Calif. (1978).
- Logistiek management* (dictaat HKS). Den Haag (1982).
- A. G. Volz — Soviet tank industry. *Jane's Def. Rev.* 4(1983)(1)49.
- Sipri Yearbook 1984*. Stockholm International Peace Research Institute, Londen (1984).
- J. W. Kehoe en K. S. Brower — US and Soviet weapon system design practices. *Int. Def. Rev.* 6(1982) 705.
- F. A. Long en J. Reppy (eds.) — *The genesis of new weapons; decision making for military R & D*. New York (1980).
- A. H. Cornell — Samenwerking op wapen- en uitrustingsgebied. *NAVO-kroniek* 28(1980)(4)14.
- J. S. Gansler — Industrial preparedness; national security in the nuclear age. *Mil. Engr.* 75(1983)(490)483.
- R. V. Strode — Soviet design policy and its implications for US combat aircraft procurement. *Air University Rev.* 35(1984)(2)46.
- G. D. Brabson — Department of defense acquisition improvement program. *Concepts* 4(1981)(4)54.
- G. D. Brabson — Can we afford the acquisition improvement actions? *Concepts* 5(1982)(1)45.
- J. van Houwelingen — The Independent European programme group (IEPG): the way ahead. *Nato Rev.* 32(1984)(4)17.
- J. Stone — CNAD focal point of equipment co-operation. *Nato Rev.* 32(1984)(1)10.
-

Austria and US security**

'Embattled, contested, you lie at the heart of Europe . . .' So runs the second verse of the Austrian national anthem. Throughout history the territory occupied by present-day Austria has been crucial to the balance of power in Europe. Today the importance of Austria as a factor in Europe's military constellation has scarcely diminished. Yet, until 1945 Austria played virtually no role in American security policy. The end of World War II, however, saw the division of Europe into ideologically antagonistic camps requiring a significant American military presence on the Continent. Only then did Washington find it necessary to reexamine its hitherto languorous relationship with Austria.

In the immediate postwar period relations between Vienna and Washington were determined largely by the emerging East-West conflict and the occupation of Austria by the four wartime Allies. Faced with Soviet efforts to extend its influence into Western Europe, American planners quickly recognized Austria's importance as a bulwark against further encroachments by Moscow. In 1947 the Joint Chiefs of Staff succinctly articulated America's security interests in Austria:

We cannot afford to let this key area fall under the exclusive influence of the Soviet Union, for if this should happen, it would not only consolidate Soviet domination of the Danubian and Balkan areas but would also weaken our position in Italy, Germany, and Czechoslovakia.¹

To this end the United States pursued the objec-

* Major Luchak is a Foreign area officer specializing in Western European Affairs, and is assigned to the office of the Deputy Chief of Staff, Operations and Plans, on the Army Staff in the Pentagon. A previous assignment was with the US Embassy in Vienna, Austria, as the Assistant Defense Attaché/Security Assistant officer, from 1983 to 1987. He is a 1969 graduate of the US Military Academy and has earned a Ph.D. in Political science from the University of Vienna.

** Dit artikel verscheen eerder in *Parameters* van september 1988. Red.

¹ The Joint Chiefs of Staff to the US High Commissioner for Austria (25 May 1947), in: *Foreign relations of the United States, 1947*. GPO, Washington (1972)(II)1177.

tive of reestablishing Austria as an independent, Western-oriented democracy. Accordingly, the American support for rebuilding war-ravaged Austria was considerable. Washington's economic assistance programs, including the Marshall Plan, amounted to some \$ 1.169 billion. Military aid, which was instrumental in building the new Austrian armed forces (*Bundesheer*), totalled \$ 96 million by the early 1960s.²

The central role played by Austria during the height of the Cold War is often forgotten in the United States today. And in view of the globalization of US interests, one easily loses sight of the fact that Austria continues to be a strategic country of vital importance for the maintenance of the balance of power in Europe. Indeed, the recent ratification of the INF Treaty, which surely presages an increased reliance on conventional forces, merely underscores the importance of Austria and its armed neutrality for American interests in the region.

The geostrategic importance of Austria

Without question, Austria's military importance derives from its geographical position in Europe. Relatively poor in natural resources and small in terms of area and population, Austria nevertheless occupies a region that has been a strategic borderland and crossroads for centuries. The area which is present-day Austria was one of the northern frontier outposts of the old Roman Empire and later the eastern frontier of the Holy Roman Empire. Austria also lies astride an oft-used invasion route. The Nibelungs are said to have marched

² Abkommen zwischen Österreich und den Vereinigten Staaten von Amerika vom 29. März 1961. *Österr. Z. Aussenpolitik* (1961)(4)261; US Defense Security Assistance Agency — *Foreign military sales, foreign military constructions and military assistance facts*. Comptroller DSAA, Washington (1985)53.

through from west to east, as did Napoleon. For centuries the Turks and the Hungarians tried to do the reverse. In World War II Germany used Austria as a springboard into the Balkans; and in 1945 the Soviets pushed into Austria as a main axis of advance into Nazi Germany — a point we'll want to keep in mind.

The withdrawal of the Western allies from occupation zones in western Austria in 1955 adversely affected NATO's strategic position in Central Europe by disrupting the alliance's continuous defensive line from the North Sea to the Adriatic. As a consequence NATO was split into northern and southern tiers, with the flanks of each anchored on Austria. The split also lengthened NATO's line of defense, which now runs along the northern and southern borders of Austria instead of through it.³ In view of these drawbacks, the JCS consistently regarded an Allied withdrawal from their occupation zones with concern, even preferring a continuation of the occupation, lest Austria become little more than a military vacuum threatening NATO's central front.⁴ In the early 1950s this fear was so strong that some US officials urged incorporation of Austria into NATO until it became clear that the Austrians themselves opposed this step, which would have meant the permanent division of their country.⁵ During the ratification hearings for the Austrian State Treaty, the US Senate, too, demanded assurances from the Eisenhower Administration that the United States would continue to arm the new Austrian army to minimize any weakness to the West's strategic position in Central Europe after the withdrawal of the occupation forces.⁶ Throughout the treaty negotiations the Defense Department insisted, successfully, that an Austrian army be in place before the final withdrawal of the occupation forces. It was to this end that a substantial US military assistance program was inaugurated in Austria, continuing into the early 1960s.

³ For an old but still valid analysis of the effects of the State Treaty and the subsequent neutrality declaration by Austria on the strategic balance in central Europe, see: Die militärische Lage Europas nach der Neutralisierung Österreichs. *Neue Zürcher Ztg* (1955)(23 Aug)2.

⁴ Acting Secretary of State to the US Delegation at CFM (16 June 1949), see ¹(1974)(III)1243/44.

⁵ Report prepared by the Policy planning staff concerning Western Union and related problems (23 March 1948), see ¹(1973)61-64; and NSC 9: The position of the United States with respect to support for Western Union and other related

For the Soviets the surrender of an occupation zone in eastern Austria was but a minor price for the withdrawal of the three Western powers. Apart from splitting the NATO front, the Allied withdrawal and Vienna's neutrality ruled out, in perpetuity, any Austrian participation in the Western alliance system, a result which Moscow adamantly insisted upon throughout the State Treaty negotiations. For if Austria did not represent a wedge splitting the Warsaw Pact as it did NATO, Austria's geography nevertheless created a potentially dangerous salient into the East Bloc, a threat largely eliminated by Austria's neutrality. In the final analysis, the withdrawal of Soviet troops to bases in neighboring Czechoslovakia and Hungary did not seriously impair the Red Army's strategic position in Central Europe so long as Austria remained neutral.

Today the major axes of advance into NATO's central front are generally recognized to be the north German plain, the Fulda Gap, and the Hof Corridor, and it is in those sectors that NATO has concentrated its combat power in Central Europe.⁷ Little consideration is given to Austria as an approach into Germany. Yet a casual glance at a relief map shows that a major axis of advance runs East-West through northern Austria into southern Germany: along the Danube River Valley from Vienna to Regensburg. Feeding across the Austrian frontier and into the Danube Valley from Czechoslovakia and Hungary are three suitable entry conduits. The Danube Valley presents favorable terrain for high-speed armored and mechanized forces and represents a serious threat to NATO's Central Army Group (CENTAG) in central and southern Germany.⁸ In the event the balloon goes up in Europe, no one seriously believes that the Soviet Union would scruple over violating Austrian neutrality if such served its military purposes.

To counter a Warsaw Pact threat through Austria,

free countries (13 Apr 1948), see ¹(1973)(III)85-88; B. Kreisky — So ruhige 30 Jahre hatten wir lange nicht. *Spiegel* (1985)(17 Feb)125.

⁶ US Congress, Senate Committee on Foreign Relations — *The State Treaty for the reestablishment of an independent and democratic Austria*. 84th Cong., 1st Sess. (1955)5-14.

⁷ See, for example: D. Petraeus — Light infantry in Europe: strategic flexibility and conventional deterrence. *Mil. Review* 64(1984)43.

⁸ F. Wiener — *Die Armeen der neutralen und blockfreien Staaten Europas*, 4th ed. Überreuter, Vienna (1986)26, 30.

NATO has deployed — aside from any reserves that might be allocated for this purpose — only one corps along the German-Czech border and astride the Danube Valley. Indeed, this corps not only has the largest sector in the German theater, it must also face east against overwhelmingly superior Warsaw Pact forces in Czechoslovakia and yet be prepared to meet a potential East Block thrust through the Danube Valley.⁹

Despite the vulnerability that the Danube River valley represents for CENTAG, most analysts continue to focus on the avenues of approach lying to the north. And yet, even a secondary penetration into CENTAG's southern flank would be a catastrophe for NATO. A penetration would present NATO commanders with at least three possibly insoluble problems: it would threaten a Cannae-like envelopment of the whole front along the inter-German border; it would wreak havoc with lines of communication between the frontline corps and their logistic bases to the west; and it would result in the loss of a large section of West Germany (to say nothing of Austria), with incalculable consequences for NATO's political will to continue prosecution of the war.

Austria also sits astride air corridors that are of vital importance to NATO. In peacetime the north-south corridor over the narrowest stretch of Tyrol in western Austria is a crucial line of communication between CENTAG and Allied Forces South (AF-SOUTH) in the Mediterranean theater. Moreover, the air corridors through Austria from the east lead into the southern flank of CENTAG and the northern flank of AFSOUTH. These avenues are particularly dangerous since they skirt the main effort of NATO's air defense system.¹⁰

In view of these circumstances, the *Bundesheer's* ability to deter or slow a Warsaw Pact advance through the Danube Valley is vital for the security of CENTAG's southern flank and can be ignored by NATO planners only at great risk.

⁹ See ⁷, p. 43; Stationierungskräfte und nationale Truppen im Abschnitt Europa Mitte. *Österr. Mil. Z.* (1985)(1)61/62.

¹⁰ The north-south Tyrolean corridor can be used in peacetime to the extent that the overflights are not incompatible with Austria's neutrality and sovereignty. In wartime this corridor, as well as the others, would be problematical for NATO (and for Switzerland) if Austria is unable to protect its airspace and deny it to the belligerents; see: *Die Presse/Vienna* (1987)(18 March).

The Austrian factor

As a neutral country sharing a border of 945 kilometers with the Warsaw Pact and another 1214 kilometers with NATO, Austria is militarily exposed. While the potential for armed conflict with other states in the region receives consideration in defense planning, the Austrian General Staff perceives the dominant threat in terms of hostilities between East and West. In view of this threat perception, the General Staff does not consider occupation of Austrian territory to be a primary objective for potential aggressors. Rather, it regards Austria in terms of its value as an avenue of approach to objectives in a theater of operations elsewhere (e.g. Germany). The General Staff, however, sees little prospect for a successful defense along Austria's borders; it has therefore adopted a strategy of 'dissuasion' (*Abhaltestrategie*). The goal of this strategy is simply to dissuade a potential aggressor by threatening to inflict an unacceptably high price in terms of men, materiel, time, and loss of surprise. To implement this strategy, the General Staff envisions an unconventional war of small-unit actions in key zones to impede or disrupt an enemy advance. To this end Austria relies on a small, active-duty army of approximately 50,000 professional and conscript soldiers; however, the brunt of the defense effort would fall to the militia, which is expected to number some 300,000 troops by the mid-1990s. The militia soldier, organized and equipped to fight as light infantry, is trained to execute a number of missions on key terrain close to his home.¹¹

Austria's ability to mount a credible defense is severely circumscribed by a number of restrictions imposed by the Austrian State Treaty. These restrictions must consequently concern NATO planners to the extent that the *Bundesheer*, and hence the flanks on which NATO's CENTAG and AFSOUTH rest, are weakened.

On 15 May 1955 the United States, the Soviet Union, France, the United Kingdom, and Austria concluded the Austrian State Treaty, ending the ten-year occupation, and on 26 October Vienna declared its permanent neutrality. While the trea-

¹¹ Wiener (8)25-50; *Landesverteidigungsplan*. Bundeskanzleramt, Vienna (1985)53; C. L. Parnell — Security assistance and the neutral states of Western Europe. *DISAM J.* 8(1986)79.

ty restored full sovereignty to Austria, it also includes restrictions which would later impede modernization of the *Bundesheer*. Specifically, Article 13 of the treaty prohibits a number of weapon systems. Most of the prohibitions, to be sure, are irrelevant to Austrian defense needs — e.g. submarines and sea mines — but Article 13 also contains significant limitations prohibiting Austria from possessing, constructing, or experimenting with 'any self-propelled or guided missile or torpedoes or apparatus connected with their discharge or control . . . [and] guns with a range of more than 30 kilometers'.¹²

The intent of these limitations — as with similar (almost word for word) restrictions in the 1947 peace treaties with Italy, Hungary, Finland, Bulgaria, and Rumania — was to prevent the acquisition of long-range, offensive missiles by the countries that had fought on the side of Hitler's Germany. Ironically, the restrictions imposed on Austria were first mentioned in a 1946 American draft treaty for Austria as an effort at a general reduction in the level of armaments after the war and were later included in the State Treaty as an outgrowth of the 1947 treaties. Great Britain was particularly insistent on the inclusion of those restrictions as a consequence of that country's experience with German V1 and V2 rocket attacks during World War II. The potential for the employment of missiles as a future delivery system for the embryonic atomic bomb also lent urgency to the inclusion of those restrictions in the postwar treaties.¹³

In the intervening 41 years, however, technological advances have made possible a class of precision-guided missiles which were scarcely imaginable in 1947. Indeed, today those missiles represent the most effective defense against modern, high-performance aircraft and armored vehicles. In view of these developments, the states that were party to the 1947 peace treaties have long

¹² US Congress, Senate — *Message from the President of the United States transmitting the State Treaty for the reestablishment of an independent and democratic Austria*. 84th Cong., 1st Sess. (1955)12.

¹³ See for example: H. Vetschera — Die Rüstungsbeschränkungen des Österreichischen Staatsvertrages aus rechtlicher und politischer Sicht. *Österr. Mil. Z.* (1979)(5)500-505; R. Hecht — Militärische Bestimmungen in den Friedensverträgen von 1947. *Österr. Mil. Z.* (1979)(5)381/82; M. Rauchensteiner — Staatsvertrag und bewaffnete Macht. *Österr. Mil. Z.* (1980)(3)187.

since acquired the defensive missiles still prohibited to Austria.

The new *Bundesheer* quickly recognized the dilemma posed by the obligation to defend neutrality on the one hand and by the limitations imposed by Article 13 on the other. In 1959, therefore, the *Bundesheer* purchased a battalion of Czechoslovakian RM-130 multiple rocket launchers, and a year later it tested the Swiss wire-guided antitank missile Mosquito. Since that time, the *Bundesheer* has acquired Bofors 7,5 cm M57 air-to-air rockets, the American M72 66 mm light antitank weapon (Law), and the 7,4 cm PAR 70 antitank rocket (Miniman).¹⁴ Of significance is the fact that the appearance of these weapons in Austria has not been concealed and has evoked no known protest from any of the signatories to the State Treaty. The absence of any formal protest suggests that if the weapons acquired by the *Bundesheer* were indeed questionable from the standpoint of the literal meaning of Article 13, the signatories nevertheless have found them acceptable from the standpoint of the *intent* of the treaty restrictions.

Although the parties to the 1947 peace treaties have long since acquired missiles and although the *Bundesheer* itself has acquired short-range rockets, the Austrian government has refused over the years to permit the purchase of more modern defensive missiles. The reluctance to address the *Bundesheer's* legitimate requirements for defensive missiles was particularly evident as the 1960s drew to a close and the Socialist Party, led by Bruno Kreisky (chancellor, 1970-1983), came to power. Under Kreisky, Austria placed greater emphasis on foreign than on defense policy as a means of maintaining its neutrality, and during his long tenure as Chancellor, Kreisky brooked no discussion of missiles, let alone of a reinterpretation of the State Treaty. The Chancellor went so far as to rebuke one of his defense ministers publicly, later replacing him, for indiscreetly urging the purchase of missiles.¹⁵ And if some officials felt compelled to oppose the acquisition of missiles solely because of the State Treaty restrictions, there were nonetheless elements within the Socialist Party and the government who willingly accepted Article 13 as a

¹⁴ H. Czernin — Österreichs Raketen. *Profil/Vienna* (1985)(23 Sep)34-36; H. Magenheimer — Das österreichische Bundesheer 1955-1975. *Österr. Mil. Z.* (1975)(3)193.

¹⁵ *Die Presse* (1977)(7 Jan); *Wiener Ztg* (1977)(12, 13 Jan).

tactically expedient argument to forestall the additional defense spending that the purchase of missiles would have entailed.¹⁶

Missile critics in Austria have argued that Moscow opposes missiles for the *Bundesheer*. Soviet opposition to defensive missiles per se would, however, appear to be unlikely since Moscow's interests in the region are also served by a militarily strong, albeit neutral Austria. Any demonstrated Soviet recalcitrance seems to be rooted more in the fear of linking Austria's acquisition of missiles to a formal reinterpretation of Article 13 under the provisions of Article 34. A formal reinterpretation would represent an undesirable precedent, leading perhaps to changes in other articles of the treaty that the Soviets may regard as far more crucial to their security interests. Here I refer to those articles (i.e. 3-5, 9, 10, 14-16) which were designed to permanently separate Austria from Germany. The nonaligned Yugoslavs, too, have objected in the past to a reinterpretation of the State Treaty.¹⁷ On the surface these objections are surprising since Belgrade's interests can only benefit from a credible Austrian defense. It was, after all, the so-called 'Polarka Plan' which revealed a Warsaw Pact scenario calling for an East Block thrust through Austria into Yugoslavia in the event of unrest after Tito's death.¹⁸ Belgrade's hesitation to countenance a formal reinterpretation can be understood in terms of the precedent it might set. For the Yugoslavs, Articles 6 and 7 of the State Treaty represent assurances that the rights of the Slovenian and Croatia minorities in Austria will be protected, and any reinterpretation of Article 13 could eventually lead to an erosion of those rights.

Since 1983 Austrian journalists, defense analysts, government officials, and politicians of the major parties have increasingly called for a reevaluation of Austria's stance toward the missile issue.¹⁹ Austrian military leaders, past and present, continue

to point out that the lack of missiles, particularly air defense missiles, represents a serious deficiency in *Bundesheer* capabilities, and the decision in 1985 to purchase high-performance fighters (raising the question of suitable armament for the aircraft) merely underscores this deficiency.²⁰ Indeed, every defense minister since 1983 has openly advocated the acquisition of missiles as a long-overdue step in the overall modernization of the *Bundesheer*.²¹ In 1985, in a precedent-setting step, the defense spokesmen for the three major parties (Socialists included) agreed that the *Bundesheer* required defensive missiles.²² Clearly the Austrians today are far more willing to entertain the missile issue, and it is evident that a cautious consensus is forming that Austria cannot expect to maintain a credible armed neutrality without recourse to modern defensive missiles.

The American interest

As long as Europe remains divided into two military blocs, it is vital for the United States and NATO that the *Bundesheer* be capable of impeding or deterring a Warsaw Pact attack through Austria. But it is difficult to see how the *Bundesheer* could possibly accomplish that without modern defensive missiles.

If the level of debate in the Austrian media is any indicator of Vienna's interest in finally breaking through the restrictions imposed on it over 30 years ago, the government there will no doubt begin to test the water for a significant purchase of missiles. One should bear in mind that the *Bundesheer* does not require a category of weapons that can in any way be considered offensive according to the intent of Article 13. The *Bundesheer* has a pressing need for antiaircraft (e.g. Stinger), anti-tank (e.g. Tow), and air-to-air (e.g. Sidewinder) missiles. This category of weapons exists in the in-

¹⁶ F. W. Korkisch — Sicherheit, Verteidigung, Neutralität: das Beispiel Österreichs, in: G. Hubatschek (ed). — *Strategie für den Frieden, Beiträge zur Sicherheitspolitik*. Busse & Seewald, Herford (1986)281. See also: *Wiener Ztg* (1984)(24 June); *Die Presse* (1984)(4 July) and (1987)(21/22 Feb); *Kurier/Vienna* (1984)(11 Oct).

¹⁷ *Die Presse* (1977)(8/9 Jan).

¹⁸ Moskaus Aufmarschpläne gegen Österreich. *Profil* (1974)(14 Feb)39-43. This article was part one of a three-part series on the Warsaw Pact plan 'Polarka'; the remaining installments appeared on 21 and 28 Feb 1974.

¹⁹ See for example: *Die Presse* (1984)(17 Sep), (1985)(7 June, 3 July), 1987(21/22 Feb); *Wiener Ztg* (1985)(16 June, 19 July), (1987)(20 June); *Kurier* (1985)(3 July), (1986)(23 July); *Raketen-Reigen. Profil* (1985)(29 July)9.

²⁰ See: *Die Presse* (1986)(14 Feb), (1987)(21/22 Feb); *Wiener Ztg* (1986)(7 Sep), (1987)(21 July); *Kurier* (1986)(12 Aug), (1987)(12 Jan, 23 Feb).

²¹ *Neue Kronen Ztg/Vienna* (1984)(9 Sep); *Wiener Ztg* (1984)(12 Sep); *Kurier* (1986)(23 July); *Die Presse* (1987)(19 Feb).

²² *Wiener Ztg* (1985)(24 Aug).

ventories of virtually every respectable army in the world and should not be denied to the Austrians on the basis of Article 13. Fortunately, there appears to be little standing in the way as far as the true intent of the State Treaty is concerned. The United States, therefore, should quietly support, indeed continue to encourage as it has in the past, Austrian efforts to modernize the *Bundesheer* and to acquire those defensive missiles compatible with the intent of the treaty.²³ Recourse to Article 34, requiring a formal reinterpretation, should be avoided; a reinterpretation of Article 13 is unnecessary and it would prove to be a messy re-visitation of the long, drawn-out State Treaty negotiations of the Cold War years. We must also be willing to accept those steps that Vienna considers to be politically necessary in order to overtly introduce modern guided missiles into the *Bundesheer*. That may well mean the purchase of missiles from a country other than the United States in order to deflect criticism from the East Block of

²³ *Die Presse* (1982)(27 Aug), (1984)(23/24 June). Former US Ambassador to Austria Ronald Lauder was particularly vocal in urging Vienna to modernize the *Bundesheer* with anti-air and anti-tank missiles; see *Die Presse* (1986)(16 Apr), and *Profil* (1986)(28 July)40/41.

overreliance on US-produced weapons. While US defense contractors might bridle at this step, Washington should support it. We must not lose sight of the fact that the bottom line remains a more effective Austrian defense, not the source of the *Bundesheer's* weapons.

At the end of the Second World War the United States quickly recognized Austria's crucial position in the postwar military balance in Central Europe. Those circumstances have changed little in the intervening 43 years. We, along with the other signatories to the Austrian State Treaty, also assumed a moral obligation to permit the Austrians to arm themselves adequately in order to defend their neutrality, which we and the other signatories formally recognized ten years after the war. And if the NATO nations are to place a greater reliance on their conventional capabilities, as indeed it appears they must, the Austrian *Bundesheer* will become an even more important factor in maintaining Austria's neutrality and regional stability in the years to come. We may not in good conscience deny the Austrians the legitimate means to fulfill their responsibilities, which, after all, coincide with our own interests in Central Europe.

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de *Militaire Spectator* blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: v. Alkemadelaan 51, 2597 AB Den Haag.

drs. A. J. Vinke

majoor van de Koninklijke luchtmacht

De Nederlandse militaire attaché 1907-1923

Ons land heeft in een aantal landen militaire attachés van landmacht, luchtmacht of marine bij zijn ambassades geaccrediteerd.* Deze attachés hebben tot taak gegevens te verzamelen en te rapporteren die uit militair, politiek en strategisch of technisch oogpunt van belang kunnen zijn. Voorts dienen zij de belangen te behartigen van hun krijgsmachtdeel of van de gezamenlijke krijgsmachtdelen en die van het personeel dat zich in enigerlei dienstverband in hun ressort bevindt. Bovendien behartigen zij, daar waar nodig, de belangen van daarvoor in aanmerking komende Nederlandse civiele instanties.

Internationale spanningen en complicaties aan het eind van de jaren '30 noopten de Nederlandse regering militaire attachés, allen landmachtofficieren, te detacheren bij haar gezantschappen in Londen, Parijs, Brussel en Berlijn. Voorts werd in Londen nog een marineofficier benoemd. De bekendste van dit gezelschap was majoor G. J. Sas, attaché in Berlijn, wiens berichten in 1940 over een komende Duitse inval door de Nederlandse regering niet serieus werden genomen. Na de Tweede Wereldoorlog werden in 1946 in Londen, Parijs, Bonn en Washington attachés benoemd.

Daarna groeide hun aantal gestaag. Wie herinnert zich niet de Nederlandse militaire attaché in Suriname, die een adviserende rol zou hebben gespeeld bij de staatsgreep van Bouterse? Vrijwel onbekend is dat het ervaringskader, op basis waarvan Nederland in de jaren '30 en na de Tweede Wereldoorlog bij enkele gezantschappen militaire attachés accrediteerde, werd gevormd in de perio-

* Gerekend naar de stand van 1 oktober 1988 heeft Nederland in de volgende steden militaire attachés: Belgrado (tvs Athene), Bonn (tvs Luxemburg en Bern), Cairo (tvs Ankara en Bagdad), Damascus (tvs Amman, Beiroet en Teheran), Jakarta, Londen, Madrid, Oslo (tvs Kopenhagen, Helsinki en Stockholm), Ottawa, Parijs (tvs Lissabon), Tel Aviv, Warschau (tvs Moskou), Washington.

de 1907-1923. In die periode had ons land reeds militaire attachés bij zijn gezantschappen in Tokio (tvs Peking), Berlijn (tvs Wenen), Bern, Parijs (tvs Brussel) en Londen geaccrediteerd. Interessant is het daarom na te gaan waarom de Nederlandse regering toentertijd militaire attachés benoemde en waarom die posten in 1922/1923 weer werden opgeheven.

Na een inleiding over de militaire attaché in het algemeen ga ik in op de ontwikkelingen die hebben geleid tot het plaatsen van een militaire attaché in Tokio, en zal vervolgens licht doen schijnen over het proces dat leidde tot het plaatsen van militaire attachés in enkele Europese hoofdsteden. Daarna behandel ik de problemen die leidden tot het opheffen van de functie van militaire attaché en zal het artikel afronden met een slotbeschouwing. Het onderzoek is voornamelijk gebaseerd op correspondentie tussen de departementen van oorlog, marine, koloniën en buitenlandse zaken, tussen de departementen en de Generale Staf en tussen het departement van buitenlandse zaken met de betrokken Nederlandse gezantschappen. Deze bronnen bevinden zich in het Algemeen Rijksarchief en in het Kabinetsarchief van het ministerie van buitenlandse zaken, beide te Den Haag. Voorts is gebruik gemaakt van de in de literatuurlijst opgenomen werken.

Inleiding

Het verzamelen van militaire gegevens is al oud. De Egyptenaren van de 18e dynastie (1850-1350 vC) hadden, evenals de Chinezen, een berichten-dienst van diplomatieke en militaire aard. In de oudheid werden boodschappers direct vóór of tijdens een oorlog ingezet. Ook in de middeleeuwen werden wapenspecialisten in diplomatieke missies meegesmokkeld. Toch bleef het opnemen van de

militaire expert in diplomatieke missies zeldzaam tot begin 17e eeuw. Het observeren van vreemde legers behoorde in het algemeen tot het takenpakket van ambassadeurs en andere diplomaten. Aan Richelieu (1585-1642) wordt de invoering van permanente legaties toegeschreven en Frederik de Grote (1712-1786) perfectioneerde het systeem van waarnemen en observeren. In 1806 werd een Franse kapitein tweede secretaris van het gezantschap in Wenen met de strikte opdracht de sterkte en posities van de Oostenrijkse regimenten vast te stellen. In alles, behalve zijn naam, was hij in feite de eerste militaire attaché.

Er werden dus niet op grote schaal waarnemers uitgezonden, maar de Julirevolutie van 1830 in Frankrijk bracht daarin een zekere ommekeer. Dreigende militaire complicaties en verandering van de Franse oorlogswetten brachten de Pruisische regering in het nauw. Zij zag zich gedwongen een officier naar het gezantschap in Parijs te sturen. Dat voorbeeld werd door een aantal landen gevolgd, zonder dat een wettelijk gefundeerde regeling voor het instituut militaire attaché bestond. De juridisch belangrijke ommekeer kwam met een Spaans Koninklijk besluit van 4 maart 1844, waarin de diplomatieke positie van de *agregado militar* werd geregeld, zonder dat veel aandacht aan de instructie van de attaché werd geschonken. Na de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) beleefde het instituut militaire attaché een belangrijke bloei. De voortschrijdende ontwikkeling op militair gebied vereiste een grote kennis van zaken van de attachés.

Rond 1914 was de militaire attaché ondanks spanningen tussen burgerdiplomaten en de attachés een normale verschijning bij de gezantschappen geworden. Die spanningen liepen zo hoog op dat sommige Pruisische officieren zelfs de mogelijkheid dat een diplomaat, een burger dus, aan een officier een dienstopdracht kon verstrekken, wel als het „Kulminationspunkt des Unsinnns” beschouwden. Het uitzenden van militaire attachés is sterk bevorderd door de imperialistische wedijver gedurende het laatste kwart van de 19e en het eerste decennium van de 20e eeuw. Tot vlak voor de Eerste Wereldoorlog was het aantal militaire attachés in de wereld gestegen tot 305. Duitsland nam als ontvangend land met 30 attachés de eerste plaats in.

Nederland nam aan deze race voorlopig niet deel en beschikte derhalve niet over permanent gedetacheerde attachés. Om toch over informatie te beschikken zond de Generale Staf officieren uit voor een relatief korte periode van enkele weken.

Daartoe werden officieren naar diverse brandhaarden in de wereld gestuurd. Zo werd een officier in 1868 naar Abessinië gezonden en ingedeeld bij een Engels expeditieleger dat gevangen genomen Engelse diplomaten moest bevrijden. Naar de Boerenoorlog werden in 1899 drie officieren gestuurd om de oorlogshandelingen te volgen. In 1912 en 1913 gingen twee officieren naar de Balkan — het kruisvat van Europa — om de oorlogshandelingen te volgen. Van al die reizen moest aan de Chef van de Generale Staf verslag worden uitgebracht. Behalve deze missies werden ook dienstreizen gemaakt om wetenswaardigheden van bijzondere aard te vergaren, zoals over opleidings- en oefeningsmethoden (Zweden), cavalerie (Zweden), legerinrichtingen (Roemenië) en signaaldienst (Engeland).

Tokio

In 1876 vond een reorganisatie van de Generale Staf in Nederlands-Indië plaats. Onderdeel daarvan was een plan officieren bij andere legers te detacheren om operaties te velde bij te wonen. Blijkens een mededeling van de Nederlandse gezant in Tokio bestond er voor twee officieren van het Nederlandsindische leger gelegenheid deel te nemen aan de grote manoeuvres die in november 1902 zouden worden gehouden. Tot grote spijt van de gezant en de legercommandant in Indië ging die detachering niet door omdat de namen van de twee officieren te laat waren doorgegeven. Wel merkte de gezant nog op dat het, bij gebrek aan een militaire attaché, zeer wel van nut kon zijn, behalve legerofficieren marineofficieren die soort oefeningen te laten bijwonen. Wellicht zou dat, gezien de insulaire ligging van zowel Japan als Nederlands-Indië, van meer belang zijn. Indien de Nederlandse koloniën ook bij oorlogshandelingen in het Verre Oosten betrokken mochten raken, was de Japanse vloot wel een factor waarmee het opperbevel terdege rekening moest houden. Informatie over die vloot was dan ook van het grootste belang. De gezant wees er nog met nadruk op

A F S C H R I F T.

(ad n.º 10222-07)

Nº. 75. y

*Wij Wilhelmina, bij de gracie Gods,
Koningin der Nederlanden, Prinses van
Oranje-Nassau, enz., enz., enz.*

Op de voordracht van Onze Ministers van Buitenland-
sche Zaken van den 14den October 1907, Eerste Afdeling,
Nr. 19542 en van Koloniën van 16 October 1907, Afdeling
C, 2e Bureau, Nr. 18;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

den kapitein van den Generalen Staf van het Nederlandsch-
Indisch leger H. L. BENSE voor den tijd van één jaar, in te
gaan op 1 November 1907, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist
te benoemen tot attaché militaire bij Ons Cezantschap te
TOKIO.

Onze Ministers voornoemd zijn belast met de uitvoering
van dit besluit.

LOBBIN, 21 October 1907.

(get.) WILHELMINA.

DE MINISTER VAN BUITENLANDSCHE ZAKEN,

(get.) VAN TETS VAN GOUDRIAAN.

DE MINISTER VAN KOLONIËN,

(get.) D. FOCK.

Voor eensluidend afschrift,

DE SECRETARIS-GENERAAL

van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken,

Copy

Hammer

die officieren in ieder geval in rang te laten overkomen met de in Japan aanwezige leger- en marineattachés. De toegankelijkheid naar andere attachés zou daardoor gemakkelijker verlopen en de gelegenheid zich te informeren des te groter. Bovendien opperde de gezant het voorstel marineofficieren bij hun terugkeer naar Nederland opdracht te geven via Japan en de VS te reizen. Tijdens hun verblijf in Japan zouden deze officieren dan nog wat inlichtingenwerk op maritiem gebied kunnen ontplooiën. Tegelijkertijd gaf hij wel toe dat de Japanse regering niet erg gul was met het toelaten van vreemdelingen tot inrichtingen die nauw te maken hadden met de verdediging van het land. Voordeel was dat die bezoeken geen officieel karakter zouden dragen en dat de Indische regering daarom ook niet de minder gewenste Japanse bezoeken hoefde te vrezen, die beleefdheidshalve niet konden worden geweigerd. Bovendien brachten die bezoeken, die de schijn zouden hebben van een privéreis, weinig kosten mee. De minister van marine erkende weliswaar de wenselijkheid zoveel mogelijk inlichtingen over de Japanse marine te vergaren, maar hij achtte de door de gezant aangegeven weg toch wel bedenkelijk. Evenmin vond het voorstel steun marineofficieren naar Japanse oefeningen te sturen.

In de loop van 1903 ontving de gezant in Tokio van de Japanse autoriteiten weer een uitnodiging tot het bijwonen van de grote herfstmanoeuvres van het Japanse leger. De gezant mocht worden vergezeld door twee officieren. Deze keer was de Generale Staf met het bekend maken van de namen wel op tijd: luitenant-kolonel P. C. van der Willigen en kapitein W. E. A. Burton vertoefden van 29 oktober tot 4 december 1903 bij het Japanse leger om informatie op militair gebied te verzamelen, waarna ze vanuit Yokohama weer naar Nederlands-Indië vertrokken.

In 1904 brak met een Japanse aanval op de Russische installaties in Port Arthur, oorlog tussen beide landen uit. Beide zijden zonden grote legers naar Mantsjoerije, waar de slag bij Moekden wat deelnemers betrof (624.000) de grootste was ooit door de mens waargenomen. Militaire waarnemers uit vele landen waren aanwezig om te leren wat een eventuele volgende oorlog in Europa zou gaan betekenen. De Russen zonden hun Baltische vloot naar het Verre Oosten. Die moest eerst langs drie werelddelen varen en werd toen tot ver-

bazing van de gehele wereld verslagen door de vernieuwde Japanse marine, voor wie het de eerste „test-case” was. Van Nederlandse zijde werd geen officier naar die oorlog gezonden.

In het bijzonder vanwege die afwezigheid van Nederlandse officieren bij deze oorlog, wees de gezant in Tokio op het grote belang van de grote herfstmanoeuvres van het Japanse leger in 1907, de eerste na de oorlog. Het zou volgens hem van groot nut zijn als die oefeningen door een of twee officieren werden bijgewoond. Bovendien, aldus de gezant, kon een gezantschap zonder militaire attaché geen militaire inlichtingen van waarde verstrekken. De naar deze oefeningen af te vaardigen officieren zouden zich een jaar of langer in Japan moeten ophouden om de taal en het leger grondig te bestuderen. Hij stelde vast dat reeds diverse militaire attachés en veertien Engelse officieren in Japan aanwezig waren om de taal te leren en vervolgens bij regimenten te worden ingedeeld. Voorts waren in Japan vier Duitse kapiteins aangekomen, en ook werden drie of vier Franse kapiteins verwacht die eveneens de taal en de legerorganisatie moesten bestuderen. De Nederlandse regering moest voor de twee officieren nog wel toestemming krijgen van de Japanse autoriteiten, maar dat mocht voor Buitenlandse zaken geen probleem opleveren. Het positieve Japanse antwoord aan de minister van buitenlandse zaken, jhr. D. A. W. van Tets van Goudriaan, liet inderdaad niet lang op zich wachten, en het resulteerde in de aanwijzing van majoor W. R. de Greve en kapitein H. L. Bense van het Nederlandsindische leger, die beiden in de gelegenheid werden gesteld de Japanse legeroefeningen bij te wonen, terwijl Bense was bestemd om een studie van het Japanse leger te maken. Het Nederlandse gezantschap in Tokio stelde wel de eis dat Bense de titel van militaire attaché kreeg en aan het gezantschap werd verbonden. Aan die eis werd voldaan en bij K.B. van 21 oktober 1907 werd hij voor de duur van één jaar benoemd tot militair attaché te Tokio. Kort daarop werd de duur verlengd tot drie jaar, onder aantekening dat de militaire attaché eveneens werd verbonden aan het Nederlandse gezantschap in Peking.

Rumoer rond deze functie onstond in 1912. Bij de behandeling van de ontwerpbegroting van oorlog merkte het Tweede-Kamerlid jhr. J. H. A. van Karnebeek op dat een militaire attaché in deze

I
DEPARTEMENT
VAN
KOLONIËN.

20846

door 642 R 231

NB. Wordt verzocht in het antwoord de dagtekening, de letter en het nummer dezer, nauwkeurig nite drukken.

's Gravenhage, den 15 October 1913.

AFD. C¹.

N° 27.

BIJLAGEN:

175-17

Ten verfolge van myn schryven van 25 Augustus j.l., Afdeling C¹, No. 40, heb ik de eer Uwer Excellentie, hiernaevens ter kennisneming te doen toekomen de ondervolgende, door den by Harer Majesteits Gezantschappen te TOKIO en PEKING gedetacheerden officier van het leger in Nederlandsch-Indië ingediende bescheiden.

Een boekwerkje : "The imperial precepts to the soldiers and sailors" en "The Boshin imperial rescript".

Over den gezondheidstoestand van het Japansche leger.

Over de tucht in het Japansche leger.

Voorschrift voor de opleiding.

Beschryving van eene marschoefening by het 1e bataljon van het 21ste R.I. op 16 en 17 Februari 1913.

De bylagen dezer zal ik t.z.t. gaarne door tussenkomst van de Departementen van Oorlog en van Marine terugontvangen.

De Minister van Koloniën,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

K. S. Hoff
I.S.G.

Aan
Zijne Excellentie den Minister
van Buitenlandsche Zaken.

landen weinig nut had, maar volgens de legercommandant in Indië was men vóór de benoeming van een militair attaché in Tokio, voor inlichtingen over Japan en China uitsluitend aangewezen op enkele dagbladen. Het ging hem niet slechts om inlichtingen over het leger, maar ook moest de attaché zich van de politieke situatie op de hoogte houden. De gezant in Tokio vond de attaché ook een belangrijke factor voor de verdediging van Indië. Trouwens, wat betekenden die paar duizend gulden in het licht van de vele miljoenen die de Indische verdediging kostte, vroeg hij zich af. Zelfs meer nog dan in enig ander land was het noodzakelijk in Japan een attaché te detacheren omdat in dit land geheimhouding het ABC was van alle beleid. Zonder militaire attaché géén zorgvuldige en volledige informatie over het Japanse Leger. Met de opheffing van deze functie zou het prestige van Nederland ernstige averij oplopen. De minister van koloniën liet zich door die argumenten overtuigen. In ieder geval kon de post blijven bestaan tot 1 november 1913, weliswaar niet als militair attaché, maar als „een officier aan wie was opgedragen diverse aangelegenheden in Japan en China te bestuderen”. Deze omschrijving was een truc omdat de minister het op de begroting uitgetrokken bedrag voor de „militaire attaché” moest intrekken. Hiertegen kwamen ernstige bezwaren van het Nederlandse gezantschap in Tokio en de legercommandant in Nederlands-Indië. Het niet meer voeren van de titel militair attaché zou in Japan een hoogst eigenaardige indruk maken en het zou de betrekkingen met het Japanse ministerie van oorlog zeer schaden. De Japanners hechtten nu eenmaal veel aan een naam. Geheel op eigen verantwoording en buiten „Den Haag” om liet de Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië de in Tokio benoemde officier toch als militair attaché optreden.

Mogelijk lagen aan de statusverandering van de militaire attachés politieke overwegingen ten grondslag. Het lag wél voor de hand: de stembus bezorgde in 1913 de linkerkant een grote overwinning. De grote overwinnaars waren de sociaal-democraten (SDAP) die echter weigerden regeringsverantwoordelijkheid te dragen. Waarschijnlijk wilde het extraparlamenteaire kabinet steeds de behandeling van de begroting afwachten en daarvan het al of niet bestendigen van de functies in Tokio en Peking laten afhangen.

Na kapitein Bense werd kapitein J. C. Pabst militair attaché. Deze werd op 1 november 1914 opgevolgd door kapitein K. L. Rozendal en deze op zijn beurt weer door kapitein M. Boerstra, allen van het Nederlandsindische leger.

Hoewel op de marinebegroting voor het jaar 1919 een bedrag van f 4500 was uitgetrokken voor een marineattaché, werd vanwege obstructie door de gezant in Tokio, volgens wie een marineattaché nutteloos zou zijn en van wie de kosten niet opwogen tegen de baten, geen marineattaché in Tokio benoemd.

Europa

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog werd in 1913 bij de Generale Staf een begin gemaakt met het verzamelen en concentreren van militaire inlichtingen. Hoofd van de op 25 juni 1914 opgerichte militaire inlichtingendienst (GS III) werd eerste luitenant H. A. C. Fabius. Volgens hem moesten inlichtingen worden verzameld door onder andere militaire attachés. Alom werd in die jaren een sterke behoefte aan dergelijke functionarissen gevoeld. De Chef van de Generale Staf, generaal C. J. Sniijders, had reeds in 1911 gewezen op hun belang voor ons land. Uit hoofde van zijn functie was Sniijders namelijk ook verplicht te letten op de internationale politieke verhoudingen, maar de gegevens die hem ten dienste stonden waren, behalve de informatie die hij van de minister van oorlog ontving, hoofdzakelijk slechts uit dagbladen en tijdschriften te halen, een volgens Sniijders nooit volledige en betrouwbare bron.

Zijn oordeel over het nut van attachés werd nog versterkt door een slechte ervaring in Berlijn, in september 1911, waar hij de grote herfstoefeningen waaraan ook de keizer deelnam, bijwoonde. Toen Sniijders zich bij zijn aankomst in Berlijn bij het Nederlandse gezantschap meldde, was daar slechts een gezantschapssecretaris die hem niet kon vertellen bij wie hij zich moest vervoegen. Deze was zelfs niet op de hoogte van Sniijders' komst. De gezant was voor een paar dagen verlof naar Parijs. Dat vond Sniijders absurd: juist op een tijdstip dat Nederland vanwege de internationale verhoudingen militaire voorzorgen meende te moeten nemen door onder andere te besluiten het

DEPARTEMENT

van

OORLOG.

KABINET, Litt.E⁹⁶.

NB. Bij vermelding van dit stuk gelieve men
dagteekening, afdeling en nummer aan
te halen.

DE MINISTER VAN OORLOG,

Draagt bij dezen aan den Luitenant-Kolonel J.M.
BENTEYN van het 4^e Regiment Huzaren op, zich te begeven
naar Zwitserland en aldaar tot nader order te verblijven,
ten einde "eene studie te maken van den huidige oorlog
"in eene andere vreemde militaire omgeving".

Hij zal zich na aankomst in Zwitserland vervoegen bij
Harer Majesteits Gezant te BERN en gedurende bedoeld ver-
blijf in het Buitenland verkeer en in de positie van "mili-
"tair attaché".

's GRAVENHAGE, 8 Juli 1916.

DE MINISTER VOORNOEMD,

(get.) BOSBOOM.

Voor eensluidend afschrift,

DE SECRETARIS-GENERAAL VAN
HET DEPARTEMENT VAN OORLOG,

A. J. Bosboom

coll.

J. B.

verblijf van de voor herhalingsoefeningen opgeroepen lichten te verlengen. Bij zijn terugkeer bracht Snijders de minister van oorlog, H. Colijn, van dit voorval op de hoogte. Hij berichtte Colijn dat men bij de legatie in Berlijn zeer slecht op de hoogte was van wat er op militair gebied in Duitsland aan de hand was en dat er weinig voeling bestond met de Duitse militaire autoriteiten. De legatie in Berlijn was voor het Nederlandse Opperbevel een onbekwame en onbetrouwbare bron van inlichtingen. Toch moest een dergelijke voorlichting met betrekking tot buitenlandse legers als zeer nuttig, in sommige gevallen zelfs als noodzakelijk, worden beschouwd. Ten eerste, in gewone tijden, om gegevens en inlichtingen te verkrijgen over tal van aangelegenheden van organisatorische, administratieve en technische aard die — hoewel niet geheim — toch niet het publiek bereikten. In de tweede plaats, vooral in tijden van politieke spanning, om op de hoogte te worden gehouden over heersende opvattingen in militaire kringen en te worden ingelicht over bijzondere voorzorgen, voorbereidingen voor mobilisatie en andere buitengewone maatregelen die voor de Nederlandse militaire voorbereidingen van veel waarde konden zijn. Snijders pleitte voor het benoemen van militaire attachés in Berlijn, Parijs en Londen.

De gezant in Berlijn, baron W. A. F. Gevers, was over deze melding des duivels. Dat men niet meteen zonder de op het gezantschap aanwezige almanakken, adres- en telefoonboeken de juiste adressen van diverse militaire autoriteiten wist te geven, betekende nog niet dat men niet wist wat er in Duitsland op militair gebied omging; een lichtvaardige conclusie, aldus Gevers. Aan militaire attachés bestond in het geheel geen behoefte. De minister nam dat advies over, waarschijnlijk uit angst dat Nederland naar de buitenwereld toe het neutrale karakter zou verliezen.

Toch verdween de idee van een militaire attaché niet naar de achtergrond, zeker niet in de publieke opinie. In een artikel in de liberale en fel anti-Duitse „De Telegraaf”, vroeg de schrijver zich af of het ontbreken van een attaché in Frankrijk een bewijs was van een zekere laksheid van de Nederlandse vertegenwoordiging in Bordeaux, of dat het meer angst was voor de Duitse regering. De krant wenste opheldering hierover van regeringszijde, maar er gebeurde niets van dien aard, totdat

in het voorjaar van 1916 GS III van zich liet horen.

GS III

Het oordeel van de gezant in Berlijn in 1911 over het nut van militaire attachés werd door GS III in twijfel getrokken. Juist op een moment dat rondom het neutrale Nederland een vernietigende oorlog woedde, vond GS III attachés van het allergrootste belang. Deze dienst kwam op zeer schamele wijze aan zijn inlichtingen. Enerzijds putte hij informatie uit kranten en tijdschriften, anderzijds verschaftte een zeer gebrekkig werkende „kondschapsdienst” aan de grenzen inlichtingen. Deze kondschapsdienst — ressorterend onder het ministerie van buitenlandse zaken — bestond uit burgers die genegen waren aan de diverse divisiecommandanten informatie door te geven. Het waren in de grensgebieden woonachtige, geschikte rijks-, provinciale en gemeentebambtenaren, voorts hotelhouders, huurkoetsiers, veekopers en marskramers, liefst gewezen militairen met familie aan de andere kant van de grens. Mocht Nederland ooit bij de oorlog worden betrokken, dan zou GS III de meest elementaire vragen onbeantwoord moeten laten. Het was een absolute eis dat, via militaire attachés, een geregelde informatiestroom op gang kwam. Van de zijde van GS III werd druk uitgeoefend op de minister van buitenlandse zaken. Van hem moest een voorstel tot benoeming van militaire attachés uitgaan omdat de Nederlandse gezantschappen niet bij machte waren de nodige inlichtingen te verstrekken. De hele kwestie raakte in een stroomversnelling; de regering scheen voor de druk van GS III wel zeer gevoelig te zijn. In een ministerraadsvergadering begin mei 1916 vroeg Colijn ernstige aandacht voor de kwestie en pleitte voor het benoemen van militaire attachés in Berlijn, Parijs en Londen. Bovendien vormde volgens Colijn ook het neutrale Zwitserland een vruchtbaar gebied voor het verkrijgen van inlichtingen. Het advies van Colijn werd overgenomen en in juli 1916 werd luitenant-kolonel J. M. Benteijn naar Zwitserland gezonden en aan het Nederlandse gezantschap in Bern verbonden.

Luitenant-kolonel T. F. J. Muller Massis werd in Berlijn benoemd (vanaf juni 1917 tevens verbonden aan het Nederlandse gezantschap in Wenen) en majoor R. B. A. M. de Quay in Parijs. Hun be-

noeming was nog niet officieel omdat de regering eerst toestemming van de volksvertegenwoordiging wilde afwachten. In afwachting van de definitieve regeling van de status van de militaire attaché werd hun voorlopig de algemene opdracht verstrekt „een studie te maken van de huidige oorlog in een andere, vreemde omgeving”.

Naar Londen vertrok echter geen landmacht- maar een marineofficier. De minister van marine had namelijk bij zijn collega van buitenlandse zaken erop aangedrongen te informeren of het benoemen van een marineattaché op Engelse bezwaren zou stoten. Toen dat niet het geval bleek werd in overleg met de minister van oorlog besloten kapitein ter zee A. C. Dunlop per 15 december 1916 als marineattaché naar Londen te zenden. Dunlop moest zich behalve met marinezaken vooral bezighouden met luchtvaartzaken, in het bijzonder met de „anti-aircraft”-techniek. Naar aanleiding van die benoeming ontstond in kringen van militairen en oud-militairen grote beroering. Men was bang dat de landmachtbelangen zouden worden verkwaanseld. Kennelijk ongerust geworden door de commotie, besloot de regering medio 1917 alsnog een landmachtofficier — luitenant-kolonel J. C. C. Tonnet — aan het Nederlandse gezantschap in Londen toe te voegen.

Naar Duitsland was ook reeds enkele malen een marineofficier gestuurd om diverse geschilpunten te bespreken. Mede in verband met de vele maatregelen die door de oorlogvoerende landen werden genomen met betrekking tot scheepvaartaanlegenheden, had de Chef van de Marinestaf herhaaldelijk overleg gevoerd met, en inlichtingen gevraagd aan, de Duitse militaire attaché in Den Haag. Het gevoel bestond tijdens deze besprekingen voortdurend op de achterhand te zitten omdat de Nederlandse deelnemers niet beschikten over de nodige informatie. Deze informatie had vrij gemakkelijk door een marineattaché kunnen worden verzameld. Bovendien bestond het plan onderzeeboten van het Duitse type te bouwen; een marineattaché zou ook hier van groot belang kunnen zijn. In september 1917 werd daarop de kapitein ter zee J. C. von Leschen tot marineattaché in Berlijn benoemd en aan het gezantschap verbonden. Terzelfder tijd achtte de regering het raadzaam de benoemde officieren bij H.M. de Koningin voor te dragen voor een officiële benoe-

ming. Tot dan toe was de volksvertegenwoordiging er nog steeds niet in gekend. Op 20 oktober 1917 werd bij K.B. het instituut militaire attaché officieel in het leven geroepen.

Brussel was niet opgenomen in het lijstje steden waarheen attachés werden gezonden. In september 1920 werd echter het Frans-Belgische akkoord gesloten. Hierdoor werd België in het Franse alliantiesysteem opgenomen. Parallel hieraan liep het krachtige streven van België vergoeding te ontvangen voor alles wat het in de oorlog had geleden. Een krachtige naar annexatie strevende beweging was ontstaan die Zeeuws-Vlaanderen en zuidelijk Limburg voor België opeiste. De vrijzinnig-democraat H. P. Marchant verklaarde op 11 december 1919 in de Tweede Kamer dat, indien men een stuk van ons land wilde losscheuren, „dit nimmer zal kunnen geschieden dan door een nieuwe oorlog”. De minister van oorlog waarschuwde „dat Nederland zich niet van Limburg en Zeeuws-Vlaanderen zou laten ontdoen als een schaaap van zijn vacht”. Onder deze omstandigheden werd het raadzaam geacht zich te informeren over het Belgische leger. Dat vond op vrij eenvoudige wijze plaats door de in Parijs geaccrediteerde majoor De Quay vanaf januari 1920 tevens aan het Nederlandse gezantschap in Brussel te verbinden.

Instructies

In de diplomatie speelt van oudsher de instructie van de gezant een belangrijke rol. De instructies voor de militaire attachés hebben een trage ontwikkeling gekend. Hoe onduidelijk (of hoe duidelijk) sommige instructies waren, blijkt uit de ervaring van Prins Kraft zu Hohenlohe-Ingelfingen. Hij werd in 1854 benoemd tot Pruisisch militair attaché in Wenen. Niemand kon hem echter vertellen wat hij moest doen. De enige die hem instrueerde, was de minister van oorlog, graaf Walderssee, met de mededeling: „In Österreich erfährt man alles wenn man es versteht Frauen den Hof zu machen”. Pas sedert 1869 werden instructies gemeengoed.

Voor de Nederlandse militaire attachés werd door de Generale Staf een geheime instructie opgesteld waarin hun verhouding tot de gezant werd geregeld. De militaire attaché ontving zijn opdrachten van de Chef van de Generale Staf en was ook aan

hem verantwoording verschuldigd. Er werd bepaald dat hem een toelage werd toegekend van f 9000 per jaar, een extra toelage van f 10,50 per dag en een reiskostenvergoeding. Zijn bronnen beperkten zich tot wetten, verordeningen, publikaties van de regering van het gastland, parlementaire protocollen, militaire en economische publikaties in vakbladen, mededelingen van de legerleiding en publieke discussies over landsverdediging of oorlogvoering, voorts persoonlijke constatering tijdens bezoeken en gesprekken met persoonlijkheden van bestuur en leger.

Kort na hun installatie ontstond bij de attachés onzekerheid over hun rangorde ten opzichte van de diplomatieke ambtenaren. De militaire attachés behoorden als regel niet tot het „Corps diplomatique”, door Freiherr von Huene, Pruisisch militair attaché in Parijs in 1890, betiteld als „Zivilistenbande” en „verfluchte Zivilisten”. Ze waren echter wel verbonden aan, en lid van, het gezantschap en derhalve ook in het bezit gesteld van geldende rechten als een diplomatieke pas en exterritorialiteit.

Hiervoor moest een regeling worden gemaakt. In Engeland was de regeling van kracht zoals die was vastgelegd in het voorschrift „The Foreign Office list and diplomatic yearbook for 1917”. Krachtens dat voorschrift stonden vlag- en opperofficieren boven de hoogste ondergeschikte diplomatieke ambtenaar. Hoofd en subalterne officieren kwamen na de gezantschapsraad of, indien die ontbrak, na de oudste gezantschapssecretaris, maar vóór de diplomatieke ambtenaar met de rang van attaché. In Duitsland bestonden hierover geen voorschriften, maar in de regel kwam de militaire attaché na de diplomatieke ambtenaar die de gezant bij diens afwezigheid verving. De Oostenrijks-Hongaarse voorschriften bepaalden dat de militaire attachés in rang volgden op de eerste secretaris van het gezantschap. De onderlinge hiërarchie van de militaire attachés werd door de beklede rang bepaald. Internationaal gezien werd de attaché bij afwezigheid van de gezant direct achter de plaatsvervanger geplaatst. Ik heb geen bewijs dat Nederland hiervan afweek.

Opheffing

Ten aanzien van de verblijfsduur van de in Bern

benoemde militaire attaché was bepaald dat die er voor de verdere duur van de oorlog zou blijven. Ondanks bezwaren van de Nederlandse gezant in Zwitserland, jhr. mr. F. G. van Panhuys, die van mening was dat, gezien de bestaande onzekere politieke situatie, het voortbestaan van die post noodzakelijk was, werd begin 1919 de militaire attaché in Bern van zijn functie ontheven. Half januari 1920 werd de in Londen werkzame attaché van de landmacht — overigens tot zijn genoegen — van zijn functie ontheven.

Bij de behandeling van de begroting van Oorlog voor het jaar 1920 kwam de minister, jhr. G. A. A. Alting von Geusau, in een moeilijk parket te verkeren. De vrijzinnig-democraat Marchant eiste dat de minister zich beperkte tot de uitgaven die volstrekt onmisbaar waren. Ook uit protestantse en rooms-katholieke hoek kwamen geluiden die aandrongen op wapenvermindering. Aan het nut van militaire attachés werd ernstig getwijfeld. Vooral ten aanzien van Berlijn was men van oordeel dat van een ontwapend volk niets meer viel te leren. Gevers, de gezant in Berlijn, maakte in zijn opvattingen over het nut van een militaire attaché een draai van 180 graden en verklaarde dat Duitsland nog altijd een volk was van 60 miljoen zielen dat op den duur niet zonder defensie kon blijven. Hij pleitte voor het voortbestaan van de functie, maar het baatte niet. Van de begroting van de minister bleef geen spaan heel. Ook het door Marchant ingediende amendement om de post „verblijfsvergoedingen voor de militaire attachés” te schrappen, werd aangenomen. De positie van de minister werd volkomen ondermijnd, en hij was zo somber gestemd dat hij verklaarde dat, indien de begroting de steun van de kamermeerderheid niet kreeg, hij „zonder groot leedwezen” zou heengaan, want „niemand blijft voor zijn plezier minister van oorlog”. Vlot daarna diende hij zijn ontslag in, na nog wel eerst te hebben meegedeeld dat het met het oog op hun persoonlijke belangen onmogelijk was de attachés met ingang van 1 januari 1920 terug te roepen.

Aangezien de helft van de kosten ten laste kwam van Buitenlandse zaken, stelde hij voor hieruit het verblijf van de attachés nog enkele maanden te bekostigen. Buitenlandse zaken ging voor een maximale duur van zes maanden akkoord. Jhr. C. J. M. Ruys de Beerenbrouck, minister van oorlog ad in-

terim, stelde voor de attachés geheel te laten uitgaan van Buitenlandse zaken. Dat voorstel werd gehonoreerd.

Vanaf augustus 1920 betaalde het ministerie van buitenlandse zaken de kosten voor de militaire attachés. Vanaf dat moment ontvingen zij ook hun instructies door tussenkomst van de gezant. Bovendien moesten hun verslagen en berichten aan de minister van buitenlandse zaken worden gestuurd. De gezant in Wenen raadde de minister af de functie van militair attaché te laten voortbestaan. Hij liet zich zeer laatdunkend uit over het nieuwe Oostenrijkse leger, waarin van gehoorzaamheid geen sprake meer was, wel van stakende republikeinse militairen, die ontevreden waren over hun soldij. Bij een dergelijke club, aldus de gezant, viel niets te leren, ja het was zelfs moeilijk de aanwezigheid met de waardigheid van Nederlandse officieren overeen te brengen. In een gemeenschap van dergelijk niveau deed men geen dienst. Tegelijk met de militaire attaché in Wenen werd ook de marineattaché in Berlijn eind 1920 van zijn post ontheven; de positie van het Duitse Rijk rechtvaardigde geen marineattaché meer.

In 1922 was de financiële positie van Nederland zo zorgwekkend dat de minister van financiën voorstelde de functie van militair attaché op te heffen. Dat wekte bij de gezantschappen in Berlijn, Parijs en Londen grote beroering. Juist vanwege het zo juist gesloten Frans-Belgische akkoord en de nog steeds door militair machtsdenken bepaalde Franse politiek zou het onverstandig zijn die attachés uit hun functies te ontheffen. Het juiste moment

om deze functies op te heffen zou volgens de gezant in Parijs, jhr. J. Loudon, pas aanbreken wanneer tot werkelijke wapenbeheersing werd overgegaan en de politieke situatie in Europa weer was gestabiliseerd. Loudon heeft deze kwestie goed getaxeerd. De agressieve buitenlandse politiek van Frankrijk werd duidelijk door de bezetting van het Roergebied in 1923.

Alle pleidooien ten spijt besliste de politiek anders: het nadeel van de opheffing woog niet op tegen de voordelen die door de bezuinigingen werden bereikt. Op 1 augustus 1922 werd de functie van militair attaché in Berlijn opgeheven, op 1 januari 1923 gevolgd door die in Parijs (tevens Brussel), en die van de marineattaché in Londen

Slotbeschouwing

De titel van militair attaché werd aan de in Japan verblijvende officier van het Nederlandsindische leger verleend om zijn contacten te vergemakkelijken. Indien enerzijds de verrassende overwinning van Japan op de Europese mogendheid Rusland in ogeschouw wordt genomen en anderzijds de kwetsbare insulaire ligging van Nederlands-Indië wordt beschouwd, was het benoemen van een militaire attaché in Tokio een noodzaak, te meer omdat de gezanten de militaire expertise niet in huis hadden. Interessant zou het zijn te weten hoe het verdere verloop na kapitein Boerstra is geweest. De mij ter beschikking staande gegevens bieden geen uitsluitsel. ▷

Literatuur

- J. Gerster — *Der Militärattaché. Seine völker- und landesrechtliche Stellung*. Zürich (1959).
- E. H. Kossmann — *Geschiedenis der Nederlanden*, dl 3. Amsterdam (1977).
- H. O. Meisner — *Militärattaché und Militärbevollmächtigter in Preußen und im Deutschen Reich. Ein Beitrag zur Geschichte der Militärdiplomatie*. Berlijn (1957).
- P. J. Oud — *Het jongste verleden*, dl 1, 1918-1922. Assen (1968).
- G. J. van Oyen jr. — *Leven en werken van Henri Kooft (1883-1959)*. Den Haag (1978).
- R. R. Palmer en J. Colton — *A history of the modern world*. New York (1978).
- H. J. Scheffer — *November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging*. Amsterdam (1968).
- Th. J. Stoelinga — *Russische revolutie en vredesverwachtingen in de Nederlandse pers, maart 1917-maart 1918*. Bussum (z.j.).
- A. Vagts — *The military attaché*. New Jersey (1967).
Div. aut. — *Mil. Spect.* 37(1869)501,535,724; 38(1870)83,293,348,415; 90(1921)90.
- Archief Generale Staf 2e Afdeling*. Alg. Rijksarchief (inv.nr 2.13.15).
- Archief Buitenlandse zaken*. Alg. Rijksarchief (inv.nr 2.03.05A, doss. 231L).
- Archief Asselbergs*. Alg. Rijksarchief (inv.nr 2.21.13, nr 26-33).
- Kabinetearchief Min. van buitenlandse zaken 1871-1940* (inv.nr K11, c3 Afd. D6).

Gezien de gespannen politieke situatie aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, was het pleidooi van generaal Snijders in 1911 om militaire attachés te benoemen zeer terecht. Wat inlichtingen betrof, was Nederland afhankelijk van een moeizaam werkende „kondschapsdienst”. Onder die omstandigheden lag het voor de hand militaire attachés te benoemen. Dat zulks niet gebeurde, hield nauw verband met de strikte neutraliteitspolitiek. Het was voor Nederland niet bijzonder gun-

stig als het de aandacht trok met zijn moeilijk te verdedigen koloniën.

GS III is actief geweest om militaire attachés benoemd te krijgen, een actie die met succes is bekrond. Na de oorlog ontkwamen echter ook de departementen van oorlog, marine en buitenlandse zaken niet aan bezuinigingen. De functie van militair attaché werd, als zoveel zaken, onderworpen aan de kosten-batenanalyse. Die politieke afweging velde de militaire attachés.

DE MOBILISATIES IN NEDERLAND EN BELGIË

»continuïteit en verandering«

Op 4 en 5 oktober a.s. vindt te Breda een symposium plaats, over de mobilisaties van 1870, 1914 en 1939 in België en Nederland, georganiseerd door de Koninklijke Militaire Academie te Breda en de Koninklijke Militaire School te Brussel. Bovendien wordt aandacht besteed aan de huidige oorlogsvoorbereiding. De inschrijvingskosten bedragen f 10,- per dag (incl. lunch). Voor nadere informatie en aanmeldingsformulieren:

- prof. dr. De Vos, KMS, Renaissancelaan 30, 1040 Brussel, België, tel. 02-7355152, tsl 2463;
- lkol drs. J. W. M. Schulten, KMA, Kasteelplein 10, 4811 CX Breda, tel. (076) 273550.

drs. J. B. G. Born en drs. M. J. W. T. Nollen

resp. vaandrig der intendance en vaandrig van de Koninklijke luchtmacht*

Militaire metaforen

In vele organisaties wordt gebruik gemaakt van metaforen die hun oorsprong vinden in de militaire wereld. Het toepassen van deze metaforen helpt ons enerzijds bij het beoordelen van het functioneren van organisaties, anderzijds bij het veranderen ervan. In dit artikel beschouwen wij het gebruik van militaire metaforen in militaire organisaties. Eerst omschrijven wij wat een metafoor is, en gaan vervolgens in op een verwant begrip van de metafoor: de cultuur. Daarna komt de militaire metafoor aan de orde, zoals die binnen de krijgsmacht opgeld doet. Daarbij besteden wij aandacht aan de functies en vooral de dysfuncties van die metafoor. Tot slot behandelen wij enkele alternatieve metaforen (vanwaar uit organisaties kunnen worden gezien) en de wijze waarop dominante metaforen kunnen worden veranderd.

Inleiding

Het begrip metafoor is afkomstig uit de Griekse oudheid. Letterlijk betekent de uitdrukking *μετα φερειν* het overdrachtelijk gebruik van woorden. In dit artikel gebruiken wij de definitie van Nisbet (in [1]):

Een wijze van perceptie waarbij de onderkende kwaliteiten van één object al dan niet bewust worden geprojecteerd op een tweede object, met als doel dat tweede object beter te kennen.

Een bekende metafoor is „de staat als een schip”, waarbij kenmerken van een schip op de staat worden geprojecteerd. Zo moet de staat, evenals een schip, worden bestuurd en kan hij door rustig of stormachtig vaarwater gaan. Ook Karl Marx

* Beide auteurs zijn ROAG-vaandrig. Drs. Born is wetenschappelijk medewerker van de vakgroep economische & sociale wetenschappen van de KMA, drs. Nollen is als organisatiekundige toegevoegd aan de projectgroep samenvoeging DSM/DVM, vlb Woensdrecht. Voorts zijn zij part-time verbonden aan het organisatie-adviesbureau ODRP (Ver. van Ned. Gemeenten).

maakte duidelijk gebruik van een metafoor toen hij religie aanduidde als opium voor het volk. Daarmee wilde hij immers zeggen dat (in zijn optiek) religie een bedwelmende en wellicht verslavende uitwerking op mensen heeft.

Wij zien een metafoor als meer dan louter taalgebruik. Het is een *analysekader* waarmee iemand de voor hem onbekende werkelijkheid probeert te begrijpen („verstehen”). Als een persoon de voor hem onbekende werkelijkheid steeds vanuit dezelfde metafoor analyseert, spreken wij van een „root”-metafoor.

Een metafoor — ook de „root”-metafoor — geeft slechts een partiële weergave van de werkelijkheid. Metaforen beklemtonen bepaalde elementen van de werkelijkheid en laten andere elementen onderbelicht. Een voorbeeld: als de staat wordt gezien als nachtwaker, komt niet de gedachte op dat de samenleving ermee kan worden bestuurd; als daarentegen de staat als een schip wordt beschouwd, blijft de orde-bewakende functie van de staat onbelicht.

Een metafoor is te onderscheiden van een model. Zowel een model als een metafoor kunnen worden gebruikt als een analyse-instrument, om ordening te brengen in de (onbekende) werkelijkheid. Een model moet echter worden ontwikkeld, een metafoor is er altijd al geweest [2].

Metaforen en cultuur

De begrippen metafoor en (organisatie)cultuur zijn sterk verwant. Populair gezegd: wat een metafoor is voor het individu, is cultuur voor de groep. Dat komt tot uiting in de definitie van cultuur van Hofstede [3]: „een collectieve geprogrammeerdheid van de geest” [4]. Dit betekent dat een verzameling mensen op gelijksoortige wijze nadenkt en waarnemingen verricht.

Zo tracht men in een bureaucratische organisatiecultuur problemen in principe op te lossen door regelgeving (ambtenaren), terwijl men in andere organisatieculturen problemen in eerste instantie tracht op te lossen door middel van budgetten („controllers”), of technische hulpmiddelen (ingenieurs) [5].

De dominante metaforen binnen een cultuur worden aangeleerd en in stand gehouden door de socialisatieprocessen binnen die cultuur, zoals opvoeding, scholing en arbeid. Uiteraard zijn de dominante metaforen binnen een cultuur weer van grote invloed op de socialisatieprocessen; er is sprake van een zichzelf versterkend proces.

Binnen een organisatie kunnen metaforen een bindende factor van de organisatiecultuur vormen, als alle leden van de organisatie dezelfde metaforen gebruiken. De metaforen dienen dan als een gemeenschappelijk referentiekader, waardoor onderling begrip en communicatie mogelijk zijn. Als de organisatie echter is verdeeld in verschillende subculturen en verschillende dominante metaforen worden gehanteerd, kan dat een oorzaak zijn van onbegrip en een bron van conflicten. Ook voor de relatie tussen de organisatie en haar omgeving is het al dan niet hebben van gemeenschappelijke metaforen van grote invloed op de samenwerking en de communicatie.

De militaire metafoor

De krijgsmacht is onder te verdelen in organisatie-eenheden die zich bezighouden met de *primaire* processen en eenheden die zich bezighouden met de *secundaire* processen [6]. De primaire processen van de krijgsmacht zijn die waaraan zij haar bestaansrecht ontleent: handhaving van de veiligheid en autonomie van de Nederlandse staat. Hierbij kan men denken aan de „wapens” van de Koninklijke landmacht, de vliegende squadrons van de Koninklijke luchtmacht en de vlooteskaders van de Koninklijke marine, die primaire functies vervullen.

Vele onderdelen binnen de krijgsmacht houden zich niet bezig met de primaire processen, maar vervullen daarvoor een ondersteunende functie. Dat zijn onderdelen die niet rechtstreeks bij het gebeuren op het gevechtsveld zijn betrokken. Voorbeelden zijn de (wetenschappelijke-) opleidingsinstituten en de herstelcompagnieën.

Wij spreken van een militaire metafoor indien be-
grippen en denkkaders, afkomstig van de militaire
primaire processen, worden gehanteerd in andere
organisatie-„settings”, zowel bij de secundaire
militaire processen als bij de overheid en het be-
drijfsleven.

Op basis van de algemene definitie van metaforen
en de bovenstaande omschrijving van militaire
metaforen, definiëren wij een militaire metafoor
als volgt.

Een wijze van perceptie waarbij de onderkende kwaliteiten en denkbeelden van militaire eenheden, die rechtstreeks bij gevechtshandelingen zijn betrokken, al dan niet bewust worden geprojecteerd op andere organisaties en situaties, met als doel deze beter te leren kennen of in te richten.

Uitingen van de militaire metafoor

Het gebruik van de militaire metafoor kan worden onderkend aan verschillende (verbale en non-verbale) uitingen. In de onderstaande monoloog (in de directiekamer van een oliemaatschappij) geven wij weer hoe de militaire metafoor in extremo de gang van zaken in een organisatie kan overheersen.

Mijne heren, de concurrentie is in het offensief, de loodvrije-benzineoorlog is begonnen. Om ons te wapenen tegen deze aanval in de rug zullen wij een agressieve tactiek moeten uitzetten. Er is geen tijd meer om ons in te graven of aan te sturen op een wapenstilstand. We moeten snel de nodige resources mobiliseren om voldoende slagkracht op het strijdtonaal te genereren. Onze product-officer van de loodvrije-benzinedivisie krijgt het bevel over deze operatie. Hij krijgt de targets voor deze missie direct van onze captain of industry en zijn staf, aan wie hij ook moet rapporteren. Als wij de markt weer een stuk hebben heroverd kunnen we wellicht een verbond sluiten met onze vijand. Later, als wij onze strategie tijdens de volgende stafvergadering nader zullen bespreken, moeten we meer aandacht schenken aan het camoufleren van onze zwakke plekken. Voor nu echter: ten aanval en kijk uit voor de valkuilen.

Dit voorbeeld komt uit een civiele „setting”, maar ook binnen de krijgsmacht zijn veel elementen uit dit voorbeeld te herkennen. Soortgelijke discussies zijn bv. ongetwijfeld gevoerd bij het loslaten van de „2:1:1-verdeelsleutel”.

Volledigheidshalve merken wij op dat bij militaire organisatieonderdelen met een directe gevechtsfunctie niet van militaire metaforen kan worden gesproken; dan worden immers geen woorden overdrachtelijk gebruikt. >

Situationeel metafoorgebruik

Metaforen geven — zoals eerder vermeld — nooit de gehele werkelijkheid weer. Zij accentueren enkele facetten van die werkelijkheid. Derhalve kunnen verschillende metaforen tegenstrijdig zijn. Zo neemt in de militaire metafoor de (potentiële) vijand een belangrijke plaats in terwijl bij de dienstverleningsmetafoor de (potentiële) cliënt wordt beklemtoond. Doordat een metafoor de werkelijkheid *partieel* weergeeft, is een metafoor, al naar gelang de situatie, meer of minder functioneel.

Militaire metaforen zijn met name functioneel in de situaties, waarin een „tegenstander” aanwezig is, situaties waarin het belang van de één in strijd is met het belang van de ander (bv. „zero-sum games”). Dergelijke situaties zijn aan te treffen bij teamsporten („voetbal is oorlog”) of in economische-marktsituaties met concurrentie (zie de monoloog in het voorgaande).

Militaire metaforen zijn echter minder functioneel in situaties waarin men geen vijand tegenover zich heeft. Dergelijke situaties doen zich óók voor bij de ondersteunende processen binnen de krijgsmacht, waar de militaire metafoor de „root”-metafoor is. Voorbeelden daarvan zijn de onderhoudswerkplaatsen; daarin worden geen vijanden geneutraliseerd of gebieden veroverd, maar gaat het om in stand houden en verbeteren. Een ander voorbeeld zijn de (wetenschappelijke-)opleidingsinstituten van de krijgsmacht. Ook hier gaat het niet om verdedigen of veroveren: daar staan kennisoverdracht, opvoeding en onderzoek centraal. Niettemin zijn dergelijke krijgsmachtonderdelen ingericht volgens de militaire metafoor: een generaal als hoogste chef (of een andere officier met een hoge rang), een gecentraliseerde-besluitvormingsstructuur (bv. wetenschappelijk-onderzoeksplannen zijn voor een belangrijk deel onderworpen aan de goedkeuring van militaire superieuren), inspecties, een militaire-organisatiestructuur (bataljons, compagnieën) e.d. Vrijwel alle ondersteunende diensten van de krijgsmacht zijn volgens deze denkbeelden gestructureerd.

Gezien de gesignaleerde dysfunctionaliteit van militaire metaforen in situaties waarin geen directe tegenstander aanwezig is, dient de volgende vraag zich aan: waarom wordt de militaire „root”-

metafoor in dergelijke situaties toch gebruikt? De oorzaak is onzes inziens te vinden in het feit dat deze mensen (met name militairen) worden geschoold en ervaringen opdoen in een omgeving waar de militaire cultuur overheerst. Door deze (socialisatie)processen bezien zij de werkelijkheid door steeds dezelfde bril, dezelfde „root”-metafoor. Zij vergeten dat de werkelijkheid ook door andere „brillen” kan worden bekeken. Dit verschijnsel wordt *bedrijfsblindheid* genoemd; deze maakt het voor organisatieleden moeilijk de disfunctionele effecten van militaire metaforen te onderkennen. Wij zijn derhalve van mening dat de militaire metafoor niet altijd functioneel is in organisatie-„settings”, zowel binnen als buiten de krijgsmacht.

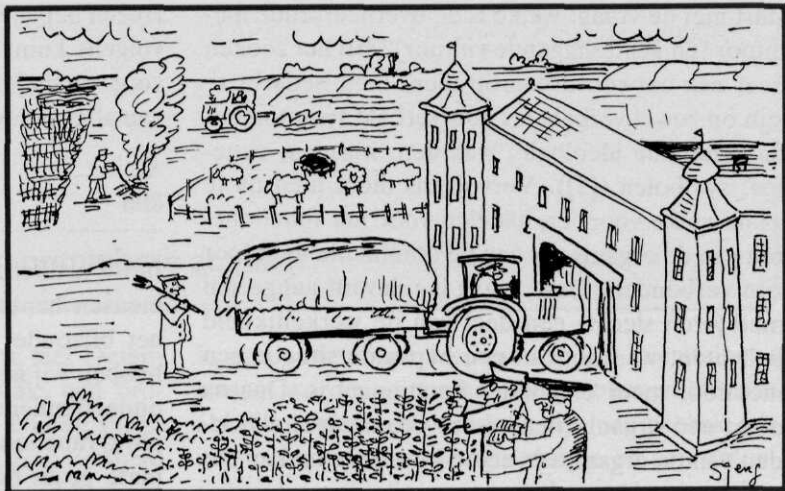
Het onderkennen van deze dysfuncties en bijgevolg het bijstellen, resp. veranderen van de dominante metafoor (en derhalve de cultuur) is geen sinecure. Het vereist dat men bestaande metaforen overstijgt en doorbreekt. Voordat wij ingaan op dit veranderingsproces, komen eerst enkele alternatieve metaforen aan de orde.

Alternatieve metaforen

Behalve de militaire metafoor zijn vele andere inspiratiebronnen denkbaar voor het analyseren en inrichten van organisaties. Zonder uitputtend te zijn, kunnen als vruchtbare benaderingswijzen worden genoemd: de „geneeskunde”-metafoor, de „agrarische” metafoor, de „bouw”-metafoor en de „theater”-metafoor. Hieronder volgt een korte uiteenzetting.

De eerder genoemde onderhoudswerkplaatsen kunnen worden voorgesteld als medische centra („geneeskunde”-metafoor). In deze organisaties worden klachten en symptomen onderzocht. Vervolgens wordt de diagnose gesteld van de „patiënt” (bv. een defecte Leopard-I). Op basis daarvan wordt een kuur voorgeschreven („met deze tank mag de eerstkomende week slechts 50 km/h worden gereden”) of worden operaties uitgevoerd (monteurs vervangen de motor van de tank). Tevens kan een preventief-onderhoudsprocedure worden afgesproken, vergelijkbaar met de jaarlijkse controle van de tandarts. In deze benaderingswijze staan derhalve het verbeteren en in

Afb. 1 Wetenschappelijk opleidingsinstituut (KMA) als modelboerderij

stand houden van de gesteldheid/gezondheid van de organisatie en haar outputs centraal.

Op de (wetenschappelijke-)opleidingsinstituten is wellicht de „agrarische” metafoor het beste van toepassing. Leerlingen worden gecultiveerd, kennis wordt ingezaaid en ontkiemt naderhand. Het dorre hout (cursisten die niet voldoen aan de eisen) wordt gesnoeid en uiteindelijk kan men oogsten (afb. 1). Bovendien worden door deze organisaties nieuwe (onderzoeks)terreinen ontgonnen. In deze optiek staan de verzorging en ontwikkeling van de output (produkten en diensten) centraal.

Een andere metafoor is de „bouw”-metafoor. Volgens deze benaderingswijze wordt een organisatie voorgesteld als een gebouw, dat stevig op zijn fundamenten moet staan. Men heeft een sleutel nodig om zich toegang te verschaffen. In deze optiek beschermt de organisatie de bewoners tegen regen en wind: zij hebben een dak boven hun hoofd. Regelmatig onderhoud is echter noodzaak. Ook zullen te zijner tijd verbouwingen moeten plaatsvinden, opdat de organisatie blijft voldoen aan de veranderende eisen van de bewoners en de omgeving. Essentieel kenmerk van deze metafoor is dat de organisatie moet worden „ingericht” en bescherming biedt aan de organisatieleden.

Ten slotte de „theater”-metafoor. In dit perspectief is de organisatie een theater waarin diverse toneelstukken worden opgevoerd. Het organisatiedoel komt tot uiting in het script. De organisatieleden zijn acteurs met specifieke rollen. De regisseur (directeur) bepaalt op welke momenten

acteurs opkomen en afgaan. Hij bepaalt ook wanneer wat door welke acteur moet worden gezegd. Voor een aantal organisatieleden is een hoofdrol weggelegd, andere acteurs — de figuranten — moeten genoeg nemen met een bijrol. Essentieel kenmerk van deze metafoor is dat het gedrag en de mening van een acteur worden weerspiegeld in de rol die hij speelt. Deze metafoor is door Mangham uitgebreid beschreven [1].

Metaforen en verandering

Behalve als analyse-instrument, kan een metafoor worden gebruikt als een *interventie-instrument*. Daarvan is sprake als een metafoor wordt gehanteerd om het gedrag van anderen te beïnvloeden. Een voorbeeld is de *interne-dienstverleningsmetafoor* ([7]). Daarbij wordt uitgegaan van het volgende idee: „zie een ieder die na u komt in het primaire proces van de organisatie als een klant, en behandel hem als zodanig”. Als managers of adviseurs interne dienstverlening propageren, willen zij in feite deze metafoor verheffen tot een collectieve metafoor, en deel laten uitmaken van de organisatiecultuur.

Hoe gaat men als manager of organisatieadviseur om met metaforen? Op welke wijze kunnen m.b.v. metaforen veranderingen of „managerial breakthroughs” worden ingezet? In het kader van dit artikel gaan wij slechts summier hierop in. Voor een diepgaande analyse over organisaties en veranderingen vindt men goede aanknopingspunten in [1] [4] [8] [9].

Een onderzoek naar metaforen in organisaties

start met de vraag: welke is de overheersende metafoor (en achterliggende cultuur)? Bij het zoeken naar een antwoord daarop dient men bedacht te zijn op zowel verbale als non-verbale symptomen: de vigerende ideologie, waarden, normen, rituelen, symbolen ([5]). Vervolgens dient men na te gaan welke voor- en nadelen voor het functioneren van de organisatie aan de dominante metafoor zijn verbonden. Deze vraag is relevant aangezien metaforen slechts een deel van de werkelijkheid belichten, waardoor in een bepaalde situatie een metafoor meer of minder functioneel is. Daarna dient een organisatieadviseur of manager alle leden van de organisatie ervan bewust te maken dat

zij een bepaalde (onvolledige) „bril” dragen. Vervolgens komt men op basis van de afweging van voor- en nadelen tot het kiezen en implementeren van alternatieve metaforen (afb. 2).

Slot

In dit artikel zijn wij ingegaan op de beelden die mensen hanteren van de werkelijkheid, meer in het bijzonder op de militaire metafoor. Daarbij hebben wij gesteld dat de militaire metafoor in de ondersteunende diensten van de krijgsmacht niet altijd functioneel is. Onzes inziens is het van uitermate groot belang dat de mensen die werkzaam zijn in deze en andere krijgsmachtsonderdelen, zich bewust zijn van de „bril” die zij op hebben, met alle beperkingen en mogelijkheden van dien.

De auteurs danken prof. dr. C. W. Vroom, kol. drs. B. T. Karsseboom en drs. L. J. M. van de Pol voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Afb. 2 Stappenplan voor verandering van metaforen

- 1 **Herkennen/onderkennen van de heersende metafoor**
- 2 **Onderkennen van voor- en nadelen van de heersende metafoor**
- 3 **Confrontatie van organisatieleden met hun metafoor**
- 4 **Selectie, keuze en implementatie van de alternatieve metafoor**

Literatuur

1. I. Mangham — *Interactions and interventions in organizations*. John Wiley, Bath (1978).
2. Ph. A. Idenburg — Het smalle pad van de metafoor. *Intermediair* (1988)73.
3. G. Hofstede — *Culture's consequences; international differences in work-related values*. Sage, Beverly Hills/Calif. (1984).
4. G. Morgan — *Images of organization*. Sage, Beverly Hills/Calif. (1986).
5. Th. W. P. M. van der Krogt en C. W. Vroom — *Organisatie is beweging*. Lemna, Culemborg (1988).
6. J. B. G. Born en M. J. W. T. Nollen — Dienstverlening in en door het leger: in strijd met kwaliteit. *Parade* (1988)(2)15.
7. M. J. W. T. Nollen en J. B. G. Born — *Kwaliteit van interne gemeentelijke dienstverlening*. Ver. Ned. Gemeenten, Den Haag (1987).
8. C. Argyris — *Intervention theory and method: a behavioral science view*. Addison-Wesley, Amsterdam (1973).
9. J. M. Juran — *Managerial breakthrough, a new concept of the manager's job*. McGraw-Hill, New York (1964).

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

E.L. Hozee

publicist

Seminars

Een platform te veel of een onmisbare schakel?

U zoekt uw weg naar een bespreking met Defensie. Gewapend met de Staatsalmanak, een brochure „Zaken doen met Defensie” en een stadsplattegrond rijdt u door Wassenaar. Een veelheid aan informatie staat dus reeds ter beschikking, en per minuut komt er meer bij. Verkeerslichten, reclameborden, wegwijzers flitsen voorbij. Overgroot, maar nutteloos ziet u ineens waar het ANWB-kantoor moet zijn. In de binnenstad van Den Haag neemt de verwarring nog toe. Het informatieaanbod daar is overweldigend maar waar u uw auto tòch nog dichtbij zou kunnen parkeren wordt niet aangegeven. Ten slotte wijst een vriendelijke portier u — na enig telefoneren en blade-ren in een gids — de juiste weg: u moet in het àndere gebouw zijn.

Zulke kleine gebeurtenissen zijn beslist niet typerend voor Defensie alleen, maar een algemeen verschijnsel in onze informatiemaatschappij. De overvloed aan, soms onnutte, gegevens brengt sommigen in onze samenleving nèt niet meteen op de juiste plaats; uiteindelijk blijkt vaak een persoonlijk gegeven informatie de ontbrekende schakel. Minder vasthoudende mensen geven de moed al eerder op of ze beginnen er niet aan, zij blijven steken in de hun bekende omgeving. Voor hun persoonlijke en ook voor de maatschappelijke ontwikkeling is die houding fnuikend.

Informatiemaatschappij

Het studieobject van de economie is dat van de schaarse middelen, doch in onze streken zijn nog slechts weinig goederen en diensten letterlijk schaars te noemen. Integendeel: bij een niet gering aantal zaken is sprake van overvloed en zelfs van een zondvloed die ons bedreigt.

Een van die toenemend overvloedige produkten schijnt informatie te zijn. Die wordt ons, gevraagd en ongevraagd, in allerlei vormen aangeboden en

in een variëteit en veelheid die wel overstelpend mogen worden genoemd. De problemen die zich als gevolg daarvan voordoen zijn een gebrek aan overzicht, een onvolledige analyse en een ontoereikende evaluatie van de zeker wel ergens beschikbare gegevens.

Ieder heeft wel eens de ervaring opgedaan dat men dringend bepaalde gegevens nodig had, die men niet kon vinden, ze bij het een of andere gespecialiseerde bureau tegen extra kosten opvroeg, en naderhand moest constateren dat de desbetreffende informatie in eigen huis óók was te vinden. De algemeen gebruikte verontschuldiging luidt dan dat de tijd ontbrak om goed te zoeken en tijd is immers ook geld. Inderdaad, het ontbreekt ons allen aan voldoende tijd, en tijd is dus het belangrijkste schaarsteartikel geworden in ons beroepsleven en dientengevolge een economisch goed.

Elektronica en „real-time”

De elektronen zijn onze snelste medewerkers en waar tijd schaars is kan een hogere snelheid uitkomst bieden. Men is dan ook erin geslaagd met elektronica grote delen van het tijdinformatiecontinuüm beheersbaar te maken. De boodschapper is vervangen door de telefoon, zodat wij de brandweer tijdig te hulp kunnen roepen. De stadsomroeper is vervangen door Teletext, zodat de weersverwachting of verkeersmededelingen ons moeiteloos bereiken. De computer levert ons het bankrekeningoverzicht, of zelfs het geld, binnen

Binnen de overheid (de krijgsmacht inbegrepen) heerst een vergadercultus, waarbij vaak veel tijd verloren gaat aan het „rijp maken der geesten”. In dat voortraject zouden „seminars” een belangrijke inspirerende rol kunnen spelen, mits — uiteraard — met zorg georganiseerd. Aangezien sommigen het bijwonen van seminars nogal eens afdoen met „feestreis” en „tijdverlies”, leek het de redactie zinvol eens een pleitbezorger aan het woord te laten.

seconden. Merkwaardig genoeg spelen deze verworvenheden zich nog niet af in *de* tijd. Wij hebben derhalve iets bedacht dat nog vluchtiger is dan tijd: werkelijke tijd („real-time”). Terecht, want een salarisafrekening hoeft niet onmiddellijk in uw bezit te zijn, een munitiestatus echter wel. Een stormwaarschuwing mag wel een kwartiertje duren, maar een luchtdreigingswaarschuwing niet. Een berekening in het laboratorium mag wellicht minuten duren, voor een vuurleidingsberekening is nog geen seconde beschikbaar. Welnu, elektronen helpen ons snel te rekenen, te evalueren, te presenteren, te besturen, althans mits de opdracht overzichtelijk en overzienbaar is. De hedendaagse computers kunnen ons inderdaad met een minimum aan reactietijd aan gegevens helpen. Zo worden talrijke industriële processen in „real-time” gestuurd; ook de luchtverkeersleider kan in real-time beslissingsadviezen krijgen. Zelfs is het mogelijk flinke delen van de bevelvoering bij de krijgsmacht te automatiseren. De nog steeds optredende mislukkingen bij de voortgaande ontwikkelingen van geautomatiseerde commandosystemen moeten wij zien als pijnlijke doch onvermijdelijke leerprocessen. Maar waarom lukt het wel om zelfs real-timeprocessen te automatiseren en leiden pogingen tot automatisering van onze dagelijkse informatiestroom alleen tot het gevreesde „ondersneeuwen” met informatie? Dat is toe te schrijven aan het feit dat alle tot dusverre met succes geautomatiseerde processen overzichtelijk en overzienbaar waren. Zij voltrekken zich alle binnen duidelijk gedefinieerde grenzen en omvatten een beperkt aantal verschijnselen; voorts is het einddoel bekend, evenals de middelen om dat doel te bereiken. Desondanks leveren zelfs deze toch nog beperkte processen uitermate „giftige” programmatuur- en apparatuurproblemen op.

Wij zien dan ook dat informatiemanagement en andere, onvoldoend gestructureerde, terreinen zich (nog) niet aan automatisering onderwerpen. Zowel de telecommunicatie — bij het informeren — als de computer — bij het evalueren — laten ons hierbij vooralsnog in de steek.

Beleidsvoorbereiding tegenover -uitvoering

Ook de Nederlandse defensie kent talrijke voorbeelden van geslaagde automatiseringsprojecten

die een voorheen onbeheersbare informatiestroom in ordelijke banen hebben geleid. Daartegenover klinkt nog steeds, en in toenemende mate, de klacht dat de informatiestroom niet meer is te overzien. Onder die omstandigheden bekruipt de geplaagde beslissingnemer vaak het gevoel iets essentieels niet te hebben opgemerkt. Zo komt hij wellicht, net als de automobilist in de inleiding, toch nog op het verkeerde adres uit. Bij nadere beschouwing valt op dat oververzadiging met informatie vooral zal optreden bij instanties van beleidsvoorbereiding en in veel mindere mate bij de beleidsuitvoering. Bij de beleidsuitvoering vinden wij de geslaagde voorbeelden van automatisering. Dat is logisch, want bij de uitvoering is het terrein gedefinieerd (overzienbaar) en de gegevensstroom bepaald (overzichtelijk). Hoe anders is dit bij de beleidsvoorbereiding. Het doel van het te ontwikkelen beleid moge dan al enigszins bekend zijn, de aspecten blijken telkens te veranderen naarmate de tijd voortschrijdt of het standpunt wordt gewijzigd. Maatschappelijke omstandigheden veranderen en de technische mogelijkheden nemen een snelle vlucht. Het vooruitzicht, vooral voor de militaire plannenmaker, is als een steeds wijkend perspectief. Hij moet *nu* advies geven omtrent activiteiten die in een verdere toekomst — of wellicht nooit — zullen plaatsvinden. Daarbij moet hij middelen voorstellen die nog net achter de horizon van de techniek zijn om vooral maar de gevreesde veroudering voor te blijven. Het oplossen van dat dilemma vraagt veel en tijdige informatie en een vooruitziende, dat is een creatieve, blik.

Het creatieve proces

Jammer genoeg wordt creativiteit slechts toegedicht aan kunstenaars en wetenschapsmensen. Toch was de constructeur van het horloge even creatief als wijlen Salvador Dali, die de horloges in zijn schilderijen liet smelten. Ook was de onbekende bedenker van de „groene tafel” even scheppend als Einstein, die eveneens een onzekere relatie in een formule wist te vangen. De groene bestuurstafel brengt namelijk een ordening teweeg in een voorshands onduidelijke relatie tussen mensen, zonder echter de creatieve interactie tussen die mensen te belemmeren. Iedere mens is

creatief en dat geldt zeker voor hen die door het maatschappelijke selectieproces zijn aangewezen tot beleidsvoorbereider. De creativiteit moet echter worden gestimuleerd en gevoed. Het snelste gaat dat in de confrontatie. Creatief denken houdt in het leggen van verbanden tussen schijnbaar niet gerelateerde dingen. In de confrontatie wordt men blootgesteld aan onverwachte, onbekende en dan nog niet gerelateerde informatie. Hoe gevarieerder het aanbod in een korte tijd is, hoe groter het creatieve effect kan zijn. Zo kunnen confrontatie en discussie, mits enigszins geordend, van achter een groene tafel, een onmisbare schakel zijn in een systeem van managementinformatie. Hoewel informatiemanagement — of beter het doel daarvan: managementinformatie — een groot probleem is, bestaat daarover weinig literatuur.¹ Uit ervaring blijkt echter dat, ondanks alle andere middelen tot informatieoverdracht, bijeenkomsten van mensen onontbeerlijk zijn gebleven. Wij kunnen elkaar schrijven, maar missen dan de directe reactie. Wij kunnen telefoneren, doch eigenlijk slechts met zijn tweeën. Telefonisch vergaderen heeft tot dusverre alleen nog maar tot babbellijnen geleid. Wij kunnen lezen, zelfs sneller dan wij kunnen praten, maar wát? Hier wreekt zich de overvloed aan leesstof. Wij hebben databanken² met beeldschermen, maar wie bepaalt wat daarin moet worden opgeslagen? Elk van die hulpmiddelen heeft niettemin langzamerhand zijn erkende en soms gewaardeerde plaats in het communicatieproces verkregen. Erkenning en waardering zijn hier de trefwoorden.

Informatiecultuur

Ook in Nederland kunnen wij het bestaan vaststellen van een informatiecultuur, een bepaald geheel van aanvaarde methoden om elkaar aan de benodigde informatie te helpen. Daarin zijn sommige elementen zo vanzelfsprekend dat wij er niet over spreken: het gesprek. Andere daarentegen be-

¹ Onlangs is een Nederlandse vertaling verschenen van het standaardwerk op dit gebied: G. B. Davis en M. H. Olson — *Managementinformatiesystemen*. Academic Service, Schoonhoven (ISBN 90.6233.189.0).

² Het US Naval Institute te Annapolis werkt momenteel aan een databank waarin alle wapensystemen ter wereld zullen worden opgenomen; het systeem is toegankelijk per datalijn of via diskette (en bevat uiteraard alleen ongeclassificeerde gegevens).

staan weliswaar, maar worden (nog) zeer afgekeurd, bv. het doen „lekker” van informatie naar de pers. Soms helaas ook defensie-informatie. Daartussen bevindt zich een ruime reeks patronen die wij afwisselend als hinderlijk of nuttig ervaren: „Gelukkig kon ik hem nog net opbellen”, of: „Wat, alweer een werkbepreking?” . . .

Een ambivalente houding treffen wij ook aan ten aanzien van seminars en symposia. In het bijzonder in Defensiekringen zijn die nog niet algemeen gewaardeerd. Dat is jammer want seminars kunnen inderdaad een beperkte maar onmisbare bijdrage leveren aan de informatiecultuur. Enkele gehoorde bezwaren zijn dat een seminar relatief veel tijd vergt van sprekers en toehoorders en dat de geboden informatie oppervlakkig is; kortom dat andere methoden doelmatiger zouden zijn. Zetten wij die bezwaren af tegen een realistische verwachting die wij van seminars mogen hebben dan blijkt het nuttige effect ruim voldoende. Het tijdsaspect valt niet te ontkennen, maar het gesproken woord, vaak ondersteund door beelden, beklift beter dan een haastig gelezen document. Het verstrekken van diepgaande informatie is zelden het doel van een seminar. Veeleer is het oogmerk: introduceren, stimuleren, wegen wijzen. Vooral het stimuleren is bij uitstek een taak die in de confrontatie en bij de discussie kan worden gerealiseerd. Daarbij spelen „pauzes” en „wandelingen” een belangrijke rol. Een goed seminar levert op neutraal terrein en in een ongespannen atmosfeer een ideaal milieu voor de ontmoeting met andere meningen en ervaringen.

Een cultuur, dus ook de Nederlandse seminarcultuur, heeft bepaalde karakteristieken. Beschouwen wij het Nederlandse landschap dan zien wij daar voortreffelijke instituten met een langjarige reputatie zoals de Atlantische Commissie, „Clingendael”, de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht. Deze hebben vooral een opinievormende opdracht; naast hun taak te informeren moeten zij in zekere mate „zending” bedrijven. Op zuiver technisch niveau organiseert het Koninklijk Instituut van Ingenieurs incidenteel een bijeenkomst op defensiegebied. Ook TNO heeft een professioneel congresapparaat, vooral gericht op het buitenland, met als belangrijk doel het etaleren van de Nederlandse bekwaamheden ten behoeve van de exportpromotie.

Voorts treffen wij frequent Nederlandse deelnemers aan bij op defensie georiënteerde congressen in het buitenland. Afgezien van de toeristische attractie van evenementen in een ander land, voorzien die blijkbaar toch in een behoefte die binnenslands niet wordt gedekt. Die behoefte is dan het verschaffen van een stimulerend milieu voor het bespreken van praktische problemen in de driehoek van gebruikers, producenten en beleidmakers.

De ontbrekende schakel

Bij de informaticultuur rondom de Nederlandse defensiegemeenschap ontbreekt vooralsnog een duidelijke seminartraditie. In andere landen om ons heen en verder weg is die traditie er duidelijk wel.

Is dit een pleidooi? Ja, want zoals hier al eerder betoogd kan men op een seminar als op geen ander platform confronteren en stimuleren; en dat in een ongebonden en een neutrale omgeving. Daarbij krijgt de creativiteit nieuwe kansen. Kansen die onze defensie in de nabije toekomst hard nodig zal hebben, in een snel veranderende militaire wereld, beïnvloed als die wordt door de mondiale bezuinigingen en de naderende Europese integratie. Een gevarieerd aanbod van seminarthema's is dan ook nodig.

Natuurlijk hangt het voortbestaan van de Nederlandse en zeker van de Europese defensie-industrie en derhalve van een enigszins zelfstandige nationale defensie niet alleen af van seminars. Zij vormen evenwel de nog ontbrekende en langzamerhand onmisbare schakel in de ideeënvorming.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente juninummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma (bv. „Graphix”).

REDACTIE

Creatieve besluitvorming. Een voorbeeld uit de praktijk

In het januarinumnummer heeft kol drs. J. W. M. Schulten erop gewezen dat in mei 1940 de krachtsverhoudingen tussen Duitsland en zijn tegenstanders met elkaar in evenwicht waren indien men alleen de militaire middelen, zoals divisies, aantallen tanks en soldaten in ogenschouw neemt. Derhalve schrijft hij de overwinning van de Duitse Wehrmacht hoofdzakelijk toe aan superieure bevelvoering en besluitvorming [1]. De Duitse Wehrmacht bestond echter niet alleen uit de landmacht maar ook uit de luchtmacht. En in de lucht hadden de Duitsers een sterk overwicht. Ter voorkoming van misverstand volgt allereerst een schets van dat overwicht en de gevolgen ervan.

In september 1939 beschikten de Britten over 1982 gevechtsvliegtuigen, de Fransen hadden er 1112 en de Duitsers 3854 [2]. De „Luftwaffe” was dus sterker dan de Britse en Franse te zamen. Het zijn echter de jachtvliegtuigen die het luchtoverwicht moeten bevechten. Reeds op 13 mei was men op het hoofdkwartier van de Britse luchtmacht in Frankrijk tot de conclusie gekomen dat slechts het inzetten van een Brits jachtvliegtuigkorps van 500 vliegtuigen (circa 32 squadrons) de krijgskansen zou kunnen doen keren [3]. Op 10 mei 1940 stonden van de 53 Britse jachtvliegtuigsquadrons, waarover „Fighter Command” toen beschikte, er 6 op Franse bodem. Binnen zes dagen was dat aantal verdubbeld, ondanks dat luchtmaarschalk Sir Hugh Dowding, commandant van Fighter Command, het Britse kabinet had meegedeeld dat per dag 30 Hurricanes verloren gingen en dat, als dat zo zou doorgaan, Fighter Command binnen zes weken zou zijn uitgeput.

Op 17 mei kwam van de Britse eerste minister, Winston Churchill (op bezoek bij zijn Franse collega Paul Renaud) de dringende boodschap opnieuw zes van deze squadrons te sturen. Het was toen de opperbevelhebber van de Britse luchtmacht, Sir Cyril Newall, die het kabinet daarvan afhield door mee te delen dat hiervoor de grondorganisatie ontbrak [4]. Zo werd op 17 mei het besluit genomen af te zien van het bevechten van luchtoverwicht boven het vasteland van Europa. Derhalve dien ik de vraag te behandelen of het afzien van het luchtoverwicht de geallieerde nederlaag in het voorjaar van 1940 heeft veroorzaakt. Zo heeft de vermaarde Britse militaire historicus en tankspecialist, genm J. F. C. Fuller als een van de oorzaken van die nederlaag het niet handhaven van de militaire traditie in de Franse strijdkrachten genoemd. Hij schreef: . . . *its morale, which had never recovered from the shocks of the First World War, had been rotted by the corruption and communistic ideas of the Front Populaire government, created in 1936 by M. Léon Blum . . .* ([2]386). Desondanks hadden volgens hem het 1e en 7e Franse leger een aantal goede divisies. In dit verband is het vermeldenswaard dat delen van de 60e en 68e divisie, die tot het 7e leger behoorden, met 7 infanteriebataljons, enkele artillerieafdelingen en hulpwagens aan de strijd in Zeeland deelnamen. En inderdaad bleek, toen de Duitse troepen aanvielen, de gevechtswaarde van de Fransen niet groter te zijn dan die van de Nederlandse eenheden: 3 infanteriebataljons, 2 verouderde afdelingen artillerie en 1 verouderde luchtdoelbatterij. Zij waren samengesteld uit oudere lichten; de Franse strijdmacht eveneens [5].

De Duitse troepen bestonden uit 3 bataljons infanterie, versterkt met artillerie, luchtdoelartillerie en hulpwapens. Op 15 mei vielen zij de Nederlandse hoofdstelling, de zg. Zanddijkstelling op Zuid-Beveland, aan. Deze

was door inundaties gedekt, zodat de Duitse infanterie over enkele droog gebleven accessen moest naderen. Ph. M. Bosscher geeft van de Duitse actie tegen deze stelling de volgende zeer korte duidelijke beschrijving: *Toen de Duitsers nog in de morgen van 15 mei laatstgenoemde stelling naderden werd daar aanvankelijk „adequaat” gereageerd.* (Bosscher citeert hier H. Amersfoort [6]). *Vooraf de Nederlandse artillerie hinderde de voor zijn opmars op smalle accessen aangewezene aanval. Deze werd ook vanaf de Westerschelde onder vuur genomen door de Franse torpedoboot l'Incomprise, die onder meer Duitse troepen die over de Scheldedijk bij Waarde in opmars waren, beschoot. Zij zette de actie voort tot alle munitie was verbruikt en kreeg daarbij dekking van het luchtafweergeschut van Hr. Ms. Hydra. Het waren met name de Duitse luchtaanvallen die vervolgens toch ook hier de verdediging vrij spoedig ineende deden storten.* [7]

Ongeveer hetzelfde beeld krijgen wij van de Duitse aanval op de Sloedam waar Franse troepen stelling hadden genomen om Walcheren te verdedigen. In de vroege ochtend van 17 mei viel de Duitse infanterie aan. Franse veldartillerie, gesteund door het vuur van een Franse torpedobootjager, gedekt door een Britse „luchtveger” (oorlogsschip ingericht voor luchtverdediging) sloeg de aanval af. Om 10.30 u werden deze marine-eenheden teruggetrokken, die echter om 14.00 u zouden terugkeren. De Franse commandant, genm Deslaurens, beoordeelde die ochtend de toestand nog als *excellente*. Ongeveer terzelfder tijd kreeg hij het aanbod de Sloedamstelling te versterken door eenheden van het eerste Nederlandse marinebataljon; hij sloeg het af. Toen echter de Duitse luchtmacht, vrijwel ongehinderd, bleef doorgaan met bombarderen, hierbij gesteund door de artillerie, werden de Fransen gedemoraliseerd. Toen kort na het middaguur de Duitse infanterie opnieuw aanviel, on-

gehinderd door het vuur van geallieerde oorlogsschepen, waren de Fransen zo gedemoraliseerd . . . *dat men of versuft in de schuilplaatsen bleef of in wilde angst wegvluchte* ([7]247, [8]). Fuller maakt echter, wanneer hij de gevechten beschrijft, die de evacuatie van Duinkerken in de periode van 26 mei tot 3 juni mogelijk maakten, melding van . . . *the magnificent fighting of the French First Army rear guards* . . . Daarbij vergeet hij niet . . . *the superb courage of the R.A.F. in the face of the superior Luftwaffe* . . . te vermelden ([2]407). Wilmot schrijft dat er in de gevechten met de Duitse luchtmacht zoveel Britse jachtvliegtuigsquadrons waren verzwakt dat het onmogelijk was iedere Duitse aanval af te slaan. *Yet the majority of the German raids were intercepted long before they reached the beaches and there were only two days on which the attacks were severe*. De gevechten boven Duinkerken kostten de Britten 106 gevechtsvliegtuigen en 75 piloten ([4]39), maar zij gaven de landmacht de bescherming, die zij gedurende het grootste deel van de gevechten na 10 mei had gemist. Geen gebrek aan traditie of een socialistische regering hadden het ineenstorten van het moreel van de Franse en Nederlandse troepen veroorzaakt, maar de machteloosheid tegenover de Luftwaffe. Toen de RAF in staat was bo-

ven Duinkerken voor een redelijke luchtbescherming te zorgen steeg met een het moreel. Tot de achterhoede van het Eerste Franse Leger, die op zulk een voortreffelijke wijze bij Duinkerken had gevochten, behoorde ook de 68e divisie, oorspronkelijk ingedeeld bij het 7e Franse leger, van welke divisie het 224e infanterieregiment en andere onderdelen de verdediging van de Sloedam zo snel hadden opgegeven [9].

De overwinning in 1940 is ook vaak toegeschreven aan het feit dat de Duitsers, in tegenstelling tot de Fransen, hun tanks in pantserlegerkorpsen hadden geconcentreerd. Hierdoor was een enorme stootkracht ontstaan die, gecombineerd met een hoog moreel en gebaseerd op de Duits-Pruisische militaire traditie, tot de overwinning leidde. De organisator van het Duitse tankwapen, gen Guderian, was echter overtuigd van de noodzaak van luchtoverwicht voor tankoperaties. Hij beschrijft dan ook dat op 13 mei zijn pantserkorps slechts de Maas kon oversteken doordat . . . *the French artillery was almost paralysed by the unceasing attack by Stukas and bombers* [10]. Een dag later moest gen Winkelman capituleren omdat de Duitse luchtmacht het luchtruim boven de Vesting Holland beheerste. Het is echter nuttig hier nog eens te releveren dat, ondanks de „Auftrags-

taktik”, op dit neventoneel toch een bijstelling nodig was. Na het Directief nr 10, dat Hitler op 30 januari 1940 liet uitgaan en waarin instructies waren gegeven voor de eventuele aanval op het westen, volgde Directief nr 11 pas op 14 mei 1940; § 3 daarvan luidde (vertaald): *Op de noordelijke vleugel is het weerstandsvermogen van het Nederlandse leger krachtiger gebleken dan werd verondersteld. Politieke zowel als militaire redenen maken het noodzakelijk deze tegenstand spoedig te breken. Het is de taak van het leger de Vesting Holland met voldoende strijdkrachten uit zuidelijke richting, gecombineerd met de aanval tegen het Oostfront ten val te brengen*. § 5 luidde: *Het is de taak van het luchtwapen sterke aanvalskrachten voor de inzet te concentreren, met het zwaartepunt bij Legergroep A, om de aanvoer van meer vijandelijke strijdkrachten naar het aanvalfront te verhinderen en dit front rechtstreeks te steunen. Bovendien dient onder bewuste verzwakking van de steunende middelen bij het 6e Leger de snelle val van de Vesting Holland te worden vergemakkelijkt*. Dientengevolge werden de Duitse luchtmacht, die boven de Vesting Holland opereerden, versterkt [11]. Ik wil niet beweren dat „Auftragstaktik” niet het beste besluitvormings- en bevelvoeringsmechanisme zou zijn. Daartoe ben ik niet bevoegd. Wel wil

Creatieve besluitvorming. Een voorbeeld uit de praktijk (2)

In het artikel van lkol drs. Schulten leidt de keuze van het voorbeeld ertoe, dat een essentieel aspect van de „Auftragstaktik” onderbelicht blijft. Dat aspect is de organisatie- of bedrijfscultuur, die de geest van de „Auftragstaktik” ademt. Die wordt vooral zichtbaar wanneer men de uitwerking daarvan op lagere niveaus beziet. Ook daarvan leveren de meidagen van 1940 voorbeelden. Een van de bekendste is de luchtlandingsoperatie ter verovering van de bruggen over het Albert-kanaal en van het fortcomplex Eben Emael bij Luik in de vroege ochtend van 10 mei 1940. Daarmee moest de deur worden geopend voor het op midden-België gerichte Duitse offensief. Het commando van de luchtlandings-

heid (sterkte: ca. 150 man) werd toevertrouwd aan een kapitein, die ook met de voorbereiding en de training werd belast. Het detachement (77 man) dat de fortten moest veroveren, stond onder bevel van een 1e luitenant (Oberleutnant Witzig). Kort na de start (04.15 uur) raakte Witzigs glider los en landde in een aardappelveld bij Keulen. Hij gaf zijn bemanning opdracht het veld gereed te maken voor een nieuwe start, leende zelf in de buurt een auto van een militaire arts, reed naar het plaatselijke vliegveld en telefoneerde daar net zolang, tot hij ergens in Duitsland een militair vliegtuig kreeg (op de ochtend van 10 mei!) om hem met zijn bemanning uit het aardappelveld te verlossen. Vervolgens organiseerde hij een nieuw onderstel en een nieuwe sleepkabel voor zijn glider. Het vliegtuig kwam aan op het vliegveld, laadde Witzig met zijn materiaal in en vertrok naar het veld, dat inmiddels gereed was gemaakt. Om 08.10 was de glider weer in de lucht. Toen hij 20 minuten later op Eben Emael landde was de operatie

daar, inmiddels uitgevoerd onder leiding van de adjudant-onderofficier plv. commandant, reeds een succes. Een andere glider was per abuis reeds tussen Keulen en Aken losgelaten en daar geland. De commandant, een sergeant, kreeg een lift van een motorrijder en reed naar de dichtstbijzijnde kazerne, op zoek naar twee auto's, die hem met zijn groep naar het strijdtoneel konden brengen. Bij de eerste kazerne ving hij bot, bij de tweede kreeg hij zijn vervoer. Hij haalde zijn manschappen op, reed naar Maastricht, moest dan te voet verder en raakte verward in gevechten, die hem ten slotte tot bij Eben Emael brachten. De volgende dag kon hij bij een verzamelaarsplaats 121 Belgische krijgsgevangenen inleveren, tegen kwitantie. Zo kon hij aantonen dat hij, hoewel afgesneden van zijn eenheid, bepaald niet inactief was geweest. Het kenmerkendst zijn hier níét de zelfstandigheid en het initiatief op alle niveaus (niet noodzakelijk commandoniveaus) en het zoeken naar moge-

ik erop wijzen dat de Luftwaffe in het voorjaar van 1940 het luchtruim van het vasteland van West-Europa zodanig beheerste dat, ook indien de bevelvoering bij de geallieerden volgens de „Auftragstaktik” zou zijn gevolgd, hun nederlaag onontkoombaar zou zijn geweest. Want, omgekeerd, toen er omstreeks 20 juli 1940 in Normandië 10 geallieerde pantserdivisies tegenover 9 Duitse pantserdivisies versterkt met 4 zelfstandige zware tankbataljons stonden, moest de opperbevelhebber van het Duitse westelijke front, veldmaarschalk von Kluge, op 21 juli het navolgende aan Hitler rapporteren: *Mijn besprekingen van gisteren met de commandanten in de Caen-sector hebben het droevige bewijs geleverd dat gezien de volledige*

beheersing van het luchtruim door de vijand er geen mogelijkheid is dat wij een strategie ontwikkelen die het werkelijk vernietigende effect daarvan kan opheffen, tenzij wij het slagveld verlaten ([4]364). Omgekeerd was echter de beheersing van het luchtruim boven het vasteland van West-Europa door de Luftwaffe in mei/juni 1940 zo volledig dat, ook indien de Duitsers de „Befehlstaktik” hadden toegepast, de overwinning hen niet zou zijn ontgaan, omdat zij op de beslissende momenten de Luftwaffe konden laten ingrijpen. Volgens mij heeft overste Schulten dan ook niet bewezen . . . dat de Duitse overwinning hoofdzakelijk was te danken aan superieure bevelvoering en besluitvorming ([1]12).
dr. F. SNAPPER, res kap inf b.d.

Is aanvallen de beste verdediging van de Europese centrale sector?

Met veel belangstelling hebben wij kennis genomen van de artikelen van Ikol Egter van Wissekerke (*MS 158* (1989)(3)130, (5)197). Zoals hij zelf stelt, zijn de artikelen bedoeld om enig tegenwicht te vormen voor artikelen (waaronder de door ons geschreven serie) waarin het belang van offensief optreden wordt beklemtoond. Het is jammer dat aan deze opzet bij tijd en wijle afbreuk wordt gedaan door de toonzetting en door het soms vervallen in extremiteiten („het optreden van een team is moeilijker dan van een divisie” . . .). Met deze reactie willen wij trachten een aantal zaken in perspectief te plaatsen, zodat een bijdrage wordt geleverd aan een wat genuanceerdere oordeelsvorming over de totale reeks aan in de *MS* verschenen artikelen over offensief optreden.

Ten eerste willen wij reageren op het door Ikol Egter gesuggereerde bestaan, resp. ontstaan van een offensieve doctrine. Een dergelijke doctrine is onbestaanbaar binnen het politieke kader waarbinnen de NAVO moet optreden. Voorts kan daarvan geen sprake zijn, omdat daarvoor onvoldoende personele en materiële middelen beschikbaar zijn. Ook feitelijk is er geen sprake van een offensieve doctrine; de bestaande plannen voorzien daarin niet en evenmin de genoemde „Operative Leitlinie”. Wat inmiddels wel bestaat is een conceptie over het offensieve optreden *in het kader van het defensief*, m.a.w. tegenaanval- tegenstoten, enz. Dat wordt nog eens bevestigd door de door Ikol Egter aangehaalde citaten (*MS 158*(1989)(3) 138[13], 140[4]19). Daaruit kan worden afgeleid dat er geen sprake is van een offensieve doctrine, zoals door Ikol Egter bedoeld. In dit verband wordt door hem voorts de „controversie” tussen de manoeuvre- en slijtageoorlogvoering aangehaald. Van zo'n controversie is in de vigerende, offensief getinte conceptie geen sprake. Dat offensieve optreden vindt immers plaats in het kader van het defensief; in een dergelijke conceptie zijn manoeuvre en slijtage inderdaad complementair. Waar het om draait is het vol-

Literatuur

1. J. W. M. Schulten — *Mil. Spect.* **158**(1989)(1)5.
2. J. F. C. Fuller — *A military history of the western world*, dl 3. Funk & Wagnalls, New York (1956)381.
3. J. F. C. Fuller — *The Second World War 1939-1945*. Eyre & Spottiswoode, Londen (1954)81.
4. C. Wilmot — *The struggle for Europe*. Harper, New York (1952)38-39.
5. P. Lerecouvreur — *l'Armée Giraud en Hollande*. Nouvelles Éds Latines, Parijs (1951)27-28.
6. H. Amersfoort — Zeeuwse toe-

- standen. *Mil. Spect.* **149**(1980)(5)241.
7. Ph. M. Bosscher — *De Koninklijke marine in de Tweede Wereldoorlog*, dl 1. Wever, Franeker (1984)246.
8. C. D. Kamerling en F. M. J. Stuvell — De strijd in Zeeland mei 1940, in: *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens Wereldoorlog II*, dl III/6. SDU, Den Haag (1954) 118.
9. J. Mordal — *La bataille de Dunkerque*. Éds Self, Parijs (1948)230.
10. H. Guderian — *Panzer leader*. Joseph, Londen (1953)102-104.
11. F. J. Molenaar — *De luchtverdediging mei 1940*, dl 2. SDU, Den Haag (1970)882-884.

lijkheden tot actie in het licht van de algemene doelstelling, maar wèl de wijze waarop de organisatie daarop reageerde en ze ondersteunde. Het was mogelijk dat een simpele subalterne officier of sergeant een vliegtuig of een auto kregen, zonder dat die binnen de voorgeschreven termijn langs de hiërarchie weg waren aangevraagd. Maar ook zijn zelfstandigheid, initiatief en het zoeken naar mogelijkheden tot actie vereisten; daarvan moet verantwoording worden afgelegd. Dit alles heeft niets te maken met het al of niet beschikbaar zijn van technische hulpmiddelen.

Een essentieel kenmerk van de „Auftragstaktik” is het vertrouwen dat wordt gegeven, dat wordt waar gemaakt en dat niet mag worden beschaamd. Mensen worden in de eerste plaats aangesproken op hun functie, op de bijdragen, die zij moeten en kunnen leveren voor het bereiken van de gestelde doelen. In de „Befehlstaktik” worden zij aangesproken op hun taken, op de handelingen die zij moeten verrichten. Deze zijn dikwijls

reeds in het „Befehl” opgesloten en dan ook controleerbaar. Vertrouwen, hoewel altijd een positieve factor, is hierin — op zijn zachtst gezegd — geen essentieel kenmerk. Het onderscheid tussen „Auftragstaktik” en „Befehlstaktik” staat los van de bewegingsvrijheid, die men krijgt bij het uitvoeren van opdrachten. Het heeft alles te maken met de manier, waarop de gevers en ontvangers van opdrachten en de omgeving daarmee omgaan. Dat is een kwestie van bedrijfscultuur, niet van bevelvoeringssystemen of van -procedures. Wanneer de gevolgen van verstarring, bureaucratisering en regelgeving als niet verwijtbaar worden beschouwd (*MS 158*(1989)(1)3), omdat zij kennelijk deel uitmaken van de militaire cultuur in vreedstijd, dan accepteren wij dat „Auftragstaktik” vreemd is aan die cultuur. Een cultuur, waarin „het” principe van de „Auftragstaktik” juist geen geaccepteerd goed is. Die cultuurknop kan in oorlogstijd niet even worden omgedraaid.
M. A. W. SCHEFFELAAR,
res maj art b.d.

gende. Op een bepaald moment dient het initiatief te worden hernomen, resp. een beslissing te worden afgedwongen. Dat is uitsluitend mogelijk door de daarvoor benodigde gevechtskracht op eigen voorwaarden, op een zo gunstig mogelijke plaats en tijd, tot gelding te brengen. Dat impliceert een manoeuvre in een bepaald gebied en het voeren van een „statisch” gevecht (= slijtage) in andere gebieden. Pas op deze wijze kan de eigen gevechtskracht optimaal tot gelding worden gebracht en wordt voorkomen dat wij uitsluitend op de voorwaarden van de vijand het gevecht moeten voeren. Bovendien dwingt een eigen manoeuvre de vijand tot tegenmaatregelen die hem ertoe nopen zijn (initiële) plan te herzien, hetgeen tijd kost. Dit is nu precies de wijze van optreden zoals in NORTHAG wordt voorzien. Er is dus geen sprake van dat uitdrukkelijk afstand wordt gedaan van het toebrengen van „slijtage” aan de vijand. De door Ikol Egter geopperde suggestie dat momenteel het offensieve optreden als alleenzaligmakend wordt beschouwd is dan ook onjuist. Reserves kunnen behalve voor een offensieve rol ook voor andere taken worden gebruikt, maar het voortdurend versterken van vooreenheden teneinde deze tijd te laten winnen voor de hogere niveaus, gaat uiteindelijk ten koste van de reserves van die hogere niveaus. Dat kan ertoe leiden dat de mogelijkheden voor een (beslissende) manoeuvre uiteindelijk worden tenietgedaan: de daarvoor benodigde middelen zijn dan inmiddels opgesoupeerd. Bij de initiële inzet van reserves, anders dan in een offensieve rol, creëert de commandant dan ook het probleem op welke wijze in een latere fase alsnog voldoende reserves te vormen, waarmee op termijn op eigen — aan de vijand opgelegde — voorwaarden, het gevecht kan worden voortgezet.

Ten tweede wordt door Ikol Egter erop gewezen dat de NL-verdedigingsdoctrine een bijzonder goed alternatief vormt voor de vermeende offensieve doctrine, en wel omdat o.m. in deze huidige doctrine het „overnemen van het gevecht in de diepte” kenmerkend is (MS 158(1989)(4) 188). Dit impliceert dat op de niveaus die hun reserve daarvoor benutten, een terugkeer „naar de vrw” niet langer is te realiseren, door het ontbreken van middelen daarvoor! Zou het legerkorps dit ook op zijn niveau zelfstandig doen, dan is er — zonder

versterkingen van buitenaf — geen mogelijkheid meer om de „integriteit van het NAVO-grondgebied” in het toegewezen vak te herstellen. Daardoor treedt het legerkorps dan niet langer op binnen de door de politiek opgelegde randvoorwaarden voor een te voeren defensief en wordt het hogere niveau gedwongen (vroegtijdig) in te grijpen.

Het voorgaande wil evenwel niet zeggen dat de NL-verdedigingsdoctrine niet toepasbaar is, doch dat deze op het niveau van het legerkorps niet als alleenzaligmakend moet worden gezien, maar altijd moet worden getoetst, en desnoods aangepast, aan het internationale kader waarin het legerkorps optreedt.

Ten derde gaat schr. voorbij aan een tegenstelling die wel degelijk „echt” is en blijkbaar ook „echt” bestaat, namelijk die van de mathematicus versus de kunstenaar; hoe lachwekkend de laatste benaming in de oren van Ikol Egter ook klinkt. De mathematicus klampt zich bij de benadering van het fenomeen oorlog vast aan „harde” gegevens: aantallen tanks en vliegtuigen, actieradius, type munitie, te overbruggen afstanden, enz. Hij stelt vervolgens een vergelijking op en constateert dat eigenlijk weinig kan, twijfelt en „besluit” dat het dus maar het beste is om je over de gehele breedte in te graven (Willy's „foxhole”), zoveel mogelijk middelen achter elkaar te zetten en dan maar afwachten. De „kunstenaar” gaat ervan uit dat „harde” gegevens wel als basis kunnen dienen voor zijn plan, maar dat daarnaast vele (niet meetbare) factoren bestaan die van beslissende invloed kunnen zijn op het gevecht. Daaronder vallen onder meer creativiteit en de durf bewust risico's te nemen. De „kunstenaar” realiseert zich dat, legt zwaartepunten in zijn verdediging en kan daardoor voldoende middelen achter de hand houden waarmee hij een voor hem gunstige situatie kan uitbuiten, dus door het initiatief te hernemen en daarmee het plan van de vijand te doorkruisen.

Tot slot merken wij op dat wij, ondanks de door ons geuite kritiek, oprecht van mening zijn dat de door Ikol Egter geschreven artikelen, met name het door hem geschetste historisch-theoretische perspectief, een waardevolle bijdrage vormen aan de gedachtenvorming op dit gebied.

P. H. DE VRIES, Ikol cav

P. L. E. M. EVERTS, maj inf

Creatieve besluitvorming. Een voorbeeld uit de praktijk

Het betoog van dr. Snapper heeft mij niet van enig ongelijk mijnerzijds kunnen overtuigen. Met zijn opvatting dat de Duitse Luftwaffe sterker was dan de gezamenlijke geallieerde luchtmacht ben ik het eens. Inderdaad is het Duitse luchtoverwicht een belangrijke oorzaak voor de snelle ineenstorting van de Franse en Engelse legers geweest. Het verdere verloop van de Tweede Wereldoorlog laat echter juist de betrekkelijkheid van het luchtoverwicht zien. Ondanks een steeds groter wordend krachtsverschil wist het Duitse leger, juist door de betere bevelvoering en besluitvorming veel langer stand te houden dan de Geallieerden voor mogelijk hielden. De hardnekkige Duitse verdediging in Normandië vind ik eerder een bewijs voor de juistheid van mijn stellingname dan het tegendeel. Het voorbeeld van de strijd in Zeeland vind ik minder gelukkig omdat het daar een nevenoorlogstoneel betrof waar sprake was van een aflopende zaak en waarvoor de strijdende partijen weinig of geen belangstelling meer hadden.

Prof. ir. Scheffelaar wijst op een aspect van de „Auftragstaktik” waaraan ik volgens hem te weinig aandacht heb besteed. Hij is van mening dat de „Auftragstaktik” pas op het lagere niveau goed tot uitdrukking komt. Als illustratief voorbeeld voor zijn stelling koos hij de Duitse aanval op het Belgische fort Eben Emael. Hoewel ik mij met Scheffelaars zienswijze grosso modo wel kan verenigen, plaats ik toch nog enkele kanttekeningen. De „Auftragstaktik” en alles wat daarmee samenhangt spelen zich zowel op het hogere als op het lagere niveau af. In mijn verhandeling heb ik hoofdza-

kkelijk het hogere niveau in beschouwing genomen. In een betrekkelijk kort artikel kan men uiteraard niet alle aspecten van de „Auftragstaktik” behandelen. Natuurlijk kan men deze opmerking als een dooddoener beschouwen, maar er is nog een andere reden waarom ik mij, misschien te eenzijdig, op het hogere niveau heb geconcentreerd. De historicus is sterk afhankelijk van het schriftelijke bronnenmateriaal. Dat wordt nu door de hogere staven in grote mate geproduceerd en bewaard. De frontsoldaat daarentegen heeft weinig tijd en behoefte zijn wederwaardigheden aan het papier toe te vertrouwen. Hierdoor zijn wij eigenlijk alleen over zeer bijzondere gebeurtenissen — en de aanval op Eben Emael was er zo een — goed geïnformeerd over de besluitvorming en bevelvoering op het lagere niveau. Wij kunnen daarom de

vraag stellen of Eben Emael uitzondering was dan wel regel. Met deze opmerking wil ik niet beweren dat Scheffelaar ongelijk heeft, maar dat de juistheid van zijn bewering voor het lagere niveau aanmerkelijk moeilijker is te bewijzen dan voor het hogere.

Aan de problematiek van de Tweede Wereldoorlog zal het komende jaar ongetwijfeld de nodige aandacht worden besteed. Vele discussies en meningsverschillen zullen daarvan het gevolg zijn. Daarbij moet het niet gaan om het gelijk krijgen. Dat kan niet omdat op historische vragen vaak verschillende antwoorden mogelijk zijn. Discussie dient te leiden tot verdieping van kennis en inzicht. Het is om die reden dat ik de reacties van Snapper en Scheffelaar belangrijk vind.
drs. J. W. M. SCHULTEN,
lkol vbbd

Is aanvallen de beste verdediging van de Europese centrale sector?

Allereerst wil ik lkol De Vries en maj Everts danken voor hun commentaar op mijn artikel. Dit lijkt een obligate zinsnede, maar zij is welgemeend. Zij zijn immers tot dusverre de enigen die op mijn beschouwing hebben gereageerd. Eerlijk gezegd had ik gehoopt dat mijn kritische kanttekeningen, met name bij de huidige doctrineontwikkeling op het operationele NAVO-niveau wat meer „rimpelingen in de militaire denkvijs” zouden veroorzaken. Hoe dan ook, de opmerkingen van deze twee zo langzamerhand vertrouwde opposanten geven mij in ieder geval de gelegenheid kennelijke onduidelijkheden in mijn betoog weg te nemen.

1. Lkol De Vries en maj Everts betwisten in de eerste plaats dat er sprake is van een offensieve NAVO-doctrine, en komen daarbij met argumenten van politiek/militair-strategische aard. Deze zijn hier niet valide, omdat ik over het strategische niveau helemaal niet in dat verband heb gesproken. Kennelijk is het hen niet duidelijk geworden dat mijn betoog zich vanaf het begin, en consequent, richt op de trend naar een offensieve doctrine op operationeel niveau. Zie bv. blz.

130, r. kol., 2e al.: „In de tweede plaats valt op dat het beschreven optreden op dat (operationele) niveau veelal een sterk op offensieve manoeuvre gebaseerd karakter heeft”, en blz. 140, r. kol.: „De offensieve operationele doctrine lijkt een feit”, en de onder die tussenkop volgende alinea. Ook de citaten van gen Farndale en die uit de „Operative Leitlinie”, waarnaar zij verwijzen, hebben uitdrukkelijk betrekking op dat operationele niveau! Voorts geloven zij niet in het bestaan van een controverse over manoeuvre- versus slijtage-oorlogvoering in wat door hen eufemistisch „de vigerende offensief getinte conceptie” wordt genoemd. Om hen op weg te helpen verwijs ik, behalve naar de daarvoor door mij reeds op blz. 203-205 gegeven argumentatie uit velerlei bron, volledigheidshalve opnieuw naar de „Leitlinie”, waarin op blz. 14 staat:

Vorneverteidigung darf jedoch nicht (. . .) zu einer statisch geführten Abnutzungsschlacht führen. Bei der eigenen Unterlegenheit an Zahl wird diese rasch verloren . . .

en naar het interview met gen Farndale, die op blz. 116 letterlijk zegt:
It is an unofficial principle of war that if a large army meets a smaller army head-on and the smaller army tries to slug it out in a battle of attrition, in the end, the large army will win.

Dit zijn opnieuw nogal ongenueanceerde uitspraken over deze kwestie, maar juist tegen die wijze van benadering was en blijft mijn bezwaar gericht.

Het door lkol De Vries en maj Everts verder gestelde over de verschillende gebruiksopties van de reserve is uiteraard juist, doch heeft nauwelijks van doen met het beschreven probleem. Natuurlijk sluit een eerdere, andere optie veelal een latere offensieve optie op hetzelfde niveau uit; dat geldt omgekeerd geredeneerd immers óók. En tegen het gevolg dáárvan: het inzetten van onvoldoende gevechtskracht om eerst met succes verdedigend op te treden, zodat men een door het vijandelijke succes afgedwongen offensieve optie wel moet gaan uitvoeren, heb ik nu juist mijn argumentatie gericht!

2. In de tweede plaats betogen lkol De Vries en maj Everts dat een door het legerkorps zelfstandig in de diepte gevoerde verdediging een latere terugkeer naar de oorspronkelijke vrv door dat zelfde legerkorps — met zijn initiële middelen — onmogelijk zou kunnen maken. Dat is zeker denkbaar, maar ik zie daarin ook geen onmiddellijk probleem, omdat in de door mij geschetste optiek in een later stadium een tegenoffensief door een hoger operationeel niveau zal worden gelanceerd. In dat verband is de integratie in het bondgenootschappelijke kader dus evenzeer verzekerd. Met dat tegenoffensief — of beter: die combinatie van onderling samenhangende grootschalige tegenaanvallen — wordt, onder gunstiger voorwaarden qua tijd, ruimte en middelen, uiteindelijk de integriteit van het NAVO-grondgebied direct of indirect hersteld. Op dat woord indirect leg ik even de nadruk. Het is immers niet strikt nodig dat hierbij elke vierkante meter prijsgegeven terrein rechtstreeks wordt terugoverd, men kan de vijand óók „uitmanoeuvreren”. En bij een grootschalig tegenoffensief zal dat zelfs móéten!

3. Ten derde bespreken lkol De Vries en maj Everts de tegenstelling tussen de mathematicus en de kunstenaar. Ik vermag niet in te zien hoe zij deze ka-

rikaturale schetsen willen terugvoeren op enige door mij in mijn betoog gedane uitspraak of geventileerde opvatting. Ik zal de laatste zijn om een mathematisch gesystemiseerd gevecht voor mogelijk of wenselijk te houden. Sterker nog, ik heb juist daarom zulke bezwaren tegen het „spoorboekjesachtige” karakter van de offensieve operationele doctrine, zoals bv. voorgestaan door NORTHAG. Maar er zijn bepaalde „harde” gegevens, waar men niet omheen kan, tenzij men van de bewonderde kunstenaar een lucht-fietser wenst te maken. Willy's *moving foxhole* was in dat verband een grapje, mijne heren, hoewel niet zonder diepere achtergrond. Om uit mijn artikel een pleidooi af te leiden om „je over de hele breedte in te graven, zoveel mogelijk middelen achter elkaar te zetten en dan maar af (te) wachten”, daarvoor is inderdaad meer nodig dan gewoon „kunstenaarschap”. Dat is meer een goocheltruc, en ik kan die vermoedelijk het beste verder negeren.

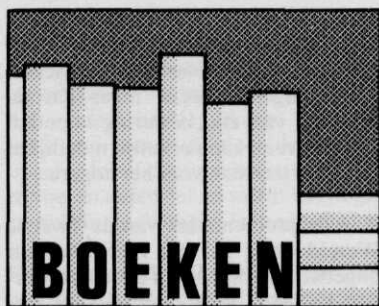
4. *Ten slotte*: mijn betoog was met name erop gericht de traditionele, en desalniettemin thans kennelijk weer veronachtzaamde, relatieve kracht van de verdedigende gevechtsvorm — als zodanig — te onderstrepen. Juist in dit tijdsbestek, met zijn sterke dynamiek in het strategische, operationele en tactische denken, is von Clausewitz opnieuw een goede gids:

Mit solchen Attributen wird die Verteidigung dem Angriff gegenüber wohl keine so schlechte Rolle mehr spielen und dieser nicht mehr so leicht und unfehlbar erscheinen wie in der dunklen Vorstellung derjenigen, die beim Angriff nur an Mut, Willenskraft und Bewegung, bei der Verteidigung an Ohnmacht und Lähmung denken. (Vom Kriege, blz. 635).

Ik besluit met een ander citaat, een aan Pericles toegeschreven uitspraak uit 431 v.C.:

Ik ben niet zo zeer beducht voor de strategie van de vijand, maar meer voor onze eigen misvattingen. (Thucydides — Geschiedenis van de Peloponnesische oorlog, boek I, hfdst 144).

F. J. D. C. EGTER
van WISSEKERKE, lkol inf

Terrorisme in soorten

door C. J. Visser, 94 blz. Uitg.: NIIB Clingendael, Den Haag, 1988. Prijs: f 18,-.

ISBN: 90.5031.016.8

Terrorisme is een onderwerp dat — helaas bijna dagelijks — onze aandacht blijft vragen, waarnaar reeds veel studie is verricht en waarover regelmatig nieuwe publikaties het licht zien. In dit boekje behandelt schr. een aantal deelonderwerpen op het gebied van het terrorisme die aansluiten op de actualiteit.

De auteur is erin geslaagd — mede door de kundige selectie van bronnen — een duidelijk beeld te schep- pen van de gevaren die de democratie bedreigen vanuit een niets ontziend terrorisme zoals door hem beschreven in hfdst. 1 „Guerrilla en terrorisme in Peru”, en hfdst. 2 „De burgerluchtvaart en de vliegtuigbom”. In het eerste wordt het ge- vaar aangegeven dat een organisa- tie als „Lichtend Pad” vormt voor een democratie met bijna onoplos- bare problemen, zoals Peru, indien de bestrijding van een dergelijke or- ganisatie verkeerd wordt aange- pakt. In het 2e hoofdstuk wordt de ontwikkeling van vliegtuigkaping naar vliegtuigbom geschetst en er wordt een duidelijke tendens vast- gesteld bij bepaalde terreurorgani- saties om — indien dit publicitair be- ter voor de zaak lijkt te zijn — niet te schromen grote aantallen on- schuldigen tot slachtoffer te maken. In hfdst. 3 wordt daarop nader inge- gaan en ook op de vraag waar vrij- heidstrijd ophoudt en terrorisme be- gint. Vaak blijkt de interpretatie daarbij afhankelijk te zijn van de

politieke richting en belangen van- waar uit naar de beide begrippen wordt gekeken, hetgeen niet bevor- derlijk is voor de internationale be- strijdung van het terrorisme.

Samenvattend kan worden gesteld dat schr. erin is geslaagd — hoewel het onderwerp zelf daartoe geen aanleiding geeft — een „prettig” te lezen publikatie te verzorgen die het waard is te worden gelezen omdat een goed en duidelijk inzicht wordt gegeven in een aantal steeds gevaar- lijker wordende deelgebieden van het terrorisme.

J. M. P. DRIEDIJK, maj cav

That astonishing infantry

The history of the Royal Welch Fusiliers 1689-1989, door M. Glover, 356 blz., geïll. Uitg.: Leo Cooper, Londen, 1989 (imp. v. Ned. Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 79,20. ISBN: 0.85052.254.4.

Op 16 maart 1689 gaf koning-stad- houder Willem III aan Henry, 4th Baron Herbert of Chirbury, toe- stemming een infanterieregiment op te richten. Dat regiment zou onder de naam Royal Welch Fusiliers grote roem vergaren, en t.g.v. het 300-jarig bestaan schreef de beken- de en ervaren Engelse militair-his- toricus Michael Glover een boek er- over. De taak waarvoor Glover zich zag gesteld was niet eenvoudig, want de Royal Welch Fusiliers gaven gedurende hun lange bestaan op vrijwel alle slagvelden ter wereld acte de présence. Enkele voorbeel- den zijn: de slag aan de Boyne (1690), de slagen van Blenheim en Ramillies (1704 en 1706) en de slag van Minden (1759). Gedurende de

Amerikaanse vrijheidsoorlog werden de Royal Welch Fusiliers in Noord-Amerika ingezet.

De Franse revolutie en de Napoleontische oorlogen brachten de Fusiliers naar Caraïbisch gebied, Spanje en Portugal. De slag bij Waterloo (1815) werd door hen natuurlijk niet gemist. Verder namen zij deel aan de Krimoorlog (1854-1856) en de Boerenoorlog (1899-1902). Royal Welch Fusiliers werden ook ingezet bij de bestrijding van de Boxeropstand. Zonder tot een droge opsomming van feiten te vervallen beschrijft de auteur deze gebeurtenissen toch op een vrij gedetailleerde wijze. Door een goed gebruik van zijn bronnenmateriaal, waaronder dagboeken en brieven, laat hij veelvuldig ooggetuigen aan het woord, waardoor een zeer levendige beschrijving van alle gebeurtenissen is ontstaan.

Aan de activiteiten van de Welch Fusiliers tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog wordt in dit boek, overigens zeer terecht, veel aandacht besteed (ruim 100 blz.) Het regiment, dat uit 2 bataljons bestond, werd tijdens de Eerste Wereldoorlog uitgebreid tot 20 bataljons. In het begin van de oorlog, bij de dramatische terugtocht uit Mons speelden de Fusiliers een belangrijke rol. Daarna volgde inzet bij Ieper, de Somme en de Kemmelberg. Ook bij Gallipoli ontbraken Welch Fusiliers niet. Op uitermate indringende wijze weet schr. de gang van zaken in de voorste lijn tijdens de loopgravenoorlog te schetsen. Na de Eerste Wereldoorlog werd de sterkte van het regiment weer tot 2 reguliere bataljons gereduceerd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn 13 bataljons ingezet. In 1939 bevonden de Fusiliers zich in Frankrijk. Na zijn capitulatie volgde inzet in het Verre Oosten. Aan de bevrijding van West-Europa is door bataljons van het regiment actief deelgenomen. Daarbij mogen vooral de acties bij Caen en in het Reichswald worden genoemd. Na de Tweede Wereldoorlog werd op vele plaatsen in de wereld — Hong Kong, Singapore, Malakka en Ierland — door het regiment dienst gedaan. Uiteraard maakten de Royal Welch Fusiliers

verschillende keren deel uit van de BAOR in de BRD.

Eenheden van de Royal Welch Fusiliers zijn vele malen in Nederland ingezet; enkele jaartallen: 1694, 1701, 1747, 1799 (landing op Walcheren) en 1809 (landing bij Den Helder). Speciale aandacht wijdt schr. aan het aandeel van de Fusiliers in de bevrijding van 's-Hertogenbosch in oktober 1944 en van het gebied ten westen van de Maas bij Venlo.

Aan de vele tradities van de Royal Welch Fusiliers wordt in dit boek goede aandacht besteed. Robert Graves en Siegfried Sassoon behoorden ooit tot dit zeer roemrijke regiment. Het boek bevat vele overzichtelijke kaartjes van de campagnes van het regiment, foto's en tekeningen. Vooral de kleurenfoto's zijn van een zeer hoge kwaliteit en een lust voor het oog. Een chronologisch overzicht, een uitgebreide literaturopgave en een register completeren deze korpsgeschiedenis.

Michael Glover is erin geslaagd de 300-jarige geschiedenis van de Royal Welch Fusiliers op een meer dan voortreffelijke wijze te boekstaven in een uitstekend boek met fraaie uiterlijke vormgeving. Alleen al daarom is het een genoegen het ter hand te nemen. *Very well done!*

drs. J. W. M. SCHULTEN, lkol vbdd

The joyous patriot

The life and letters of Sir Ralph Verney, door D. Verney, 207 blz., geïll. Uitg.: Leo Cooper, Londen, 1989 (imp. v. Ned. Nilsson & Lamm, Weesp). Prijs: f 65,50. ISBN: 0.85052.841.0

Ralph Verney werd in 1879 geboren en overleed in 1959. Hij stamde uit een aristocratisch Engels geslacht (Florence Nightingale was zijn peetante). In 1900 nam hij in de rang van tweede luitenant dienst bij de Rifle Brigade. Op 23 maart 1900 verliet hij Engeland om zich in Zuid-Afrika bij zijn eenheid te voegen. Na afloop van de Boerenoorlog in 1902 keerde hij naar Engeland terug. In 1906 voegde hij zich bij zijn

regiment in Shahjahanpur in India. Vervolgens werd hij in 1907 A.D.C. van de gouverneur van Queensland (Australië), lord Chelmsford. Twee jaar later trouwde hij met Nita Walker, de dochter van een Australische bankier en politicus. In oktober 1912 ging Ralph Verney, nu vergezeld van zijn vrouw, terug naar India, naar Rawalpindi. Een jaar daarna ging zijn vrouw naar Engeland vanwege de geboorte van hun eerste kind. Ralph Verney volgde zijn vrouw na enkele maanden. Na de geboorte van een zoon keerden zij in hetzelfde jaar naar India terug. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak werd de Rifle Brigade naar Engeland verplaatst en vervolgens naar Frankrijk. Nita Walker reisde via Australië naar Engeland. Tijdens de slag van Neuve Chapelle in maart 1915 raakte Ralph Verney gewond en werd voor herstel naar Engeland teruggezonden. Afkeuring voor militaire dienst volgde. Daarna werd hij Military Secretary van Lord Chelmsford, die onderkoning van India was geworden.

Van Ralph Verney is de uitvoerige correspondentie met zijn vrouw en zijn naaste familieleden bewaard gebleven. Hun jongste zoon, David Verney, heeft nu deze briefwisseling gepubliceerd, waarmee een belangrijke primaire historische bron voor een breder publiek toegankelijk is geworden. De brieven geven een goed inzicht in het waarden- en normenpatroon van een jong, subaltern officier die in het Victoriaanse Engeland is opgegroeid. Het is echter tevens een ooggetuigenverslag van hetgeen zich op pelotons- en compagniesniveau tijdens de Boerenoorlog en de Eerste Wereldoorlog heeft afgespeeld. De briefwisseling begint op 23 maart 1900 en ein-

dig in 1915. Publikatie van de correspondentie na 1915 is in het vooruitzicht gesteld.

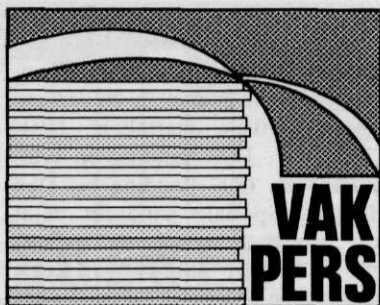
Tijdens zijn verblijf in Zuid-Afrika bracht Verney zijn ouders nauwkeurig op de hoogte van hetgeen hij daar beleefde en waarnam. Over de achtergronden van het conflict liet hij zich niet uit. Overigens blijkt uit niets dat hij daarvoor belangstelling had, of kennis van zaken. De horizon van de jonge luitenant was dan ook beperkt. De briefwisseling tijdens zijn verblijf in India en Australië geeft een goed inzicht in het dagelijkse leven van een Engelse officiersfamilie in het begin van de 20e eeuw.

Zeer boeiend zijn de brieven die Verney schreef, en uit Engeland ontving, gedurende zijn verblijf in de loopgraven aan het front in Frankrijk. Verney was toen compagniescommandant en nam daar waar hoe zijn bataljonscommandant meer oog voor de wensen van de brigadecommandant had dan voor de belangen van zijn soldaten. Om hogerhand tevreden te stellen werden regelmatig volkomen nodeloze aanvallen uitgevoerd. De tegenstellingen tussen staf- en troepenofficieren zijn goed in beeld gebracht. Ondanks zijn harde kritiek bleef Verney echter zeer loyaal tegenover zijn meerderen.

Verbazingwekkend is dat Verney het gruwelijke leven in de loopgraven tot in details aan zijn naaste familie verhaalt. Het sneuvelen of gewond raken van vrienden en kennissen wordt zonder enige restrictie meegedeeld. In het boek zijn ook enkele brieven van Ned Coke, een vriend van Verney, opgenomen. Deze was ook compagniescommandant en schreef over de slag van Neuve Chapelle, waar Ralph Verney gewond raakte. De laatste in dit boek gepubliceerde brief is van 15 januari 1916.

Deze briefwisseling is niet alleen boeiend en informatief, maar spoort ook aan tot nadenken over de plaats van de officier in de krijgsmacht en de samenleving. Het verschijnen van het vervolg op de briefwisseling wordt met grote belangstelling tegemoet gezien.

drs. J. W. M. SCHULTEN, Ikol vbdd

Westduitse defensie-industrie heeft flexibiliteit

In dit artikel attendeert de (toenmalige) Westduitse minister van defensie van de BRD op de blijvende noodzaak van geloofwaardige afschrikking, ondanks de toenemende ontspanning tussen Oost en West.

Hij stelt dat de Bondsrepubliek bereid moet blijven economisch potentieel in te zetten voor dit doel. De Bundeswehr heeft volgens hem een goede, flexibele wapeningsindustrie in eigen land nodig om het functioneren van de krijgsmacht te garanderen. Bovendien vormt een zekere mate van zelfstandigheid op het gebied van de defensie-industrie een belangrijke bijdrage aan de politieke onafhankelijkheid. Schr. pleit vooral voor meer flexibiliteit in de Westduitse defensie-export, die zich dikwijls — veelal om historische redenen — terughoudend opstelt. Met name de VS vormen volgens hem een aantrekkelijke exportmarkt, getuige successen in het verleden, zoals met de Roland-Patriot-overeenkomst. Scholz vindt het een groot voordeel dat de Westduitse defensie-industrie, anders dan het grootste deel van de Franse en de Engelse, in handen is van het particuliere bedrijfsleven. De strijd om een goede concurrentiepositie voorkomt dat men achterop raakt in de technologische race. In het Europa na 1992 zal de gemeenschappelijke markt een positieve uitwerking hebben op het vormen van samenwerkingsverbanden, waarin ook de Westduitse defensie-industrie een

belangrijke rol kan spelen. Schr. erkent dat de economische factor altijd een kritisch punt vormt bij de defensie-industrie. Hij acht het gewenst dat de industrie zichzelf niet overschat in haar streven om aan de behoeften van de Bundeswehr te voldoen. De krapte van de staats-huishouding noopt ook op defensiegebied tot verstandig beleid en management.

De defensie-industrie, aldus Scholz, mag in de Bondsrepubliek een posi-

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

tievere reputatie krijgen. Ze heeft een slechte naam, terwijl ze de vrede en de veiligheid dient. De overheid en de industrie moeten de handen ineenslaan. Meer ruimte, meer concurrentie en meer flexibiliteit zullen de defensie-industrie van de Bondsrepubliek ten goede komen.

R. Scholz — Rüstung und Rüstungswirtschaft als Elemente der Sicherheitsvorsorge. *Soldat u. Technik* 32(1989)(1)5-10.

drs. E. P. A. LUCAS, vdg inf

